Michel Boivin

Istoria Indiei

46

Microsintege

CORINT

Redactor:
Radu Badale

Tehnoredactare computerizată:
Lili Gaibăr

Cartografie:
Petruţa Şerban

Coperta:
Walter Riess

Michel Boivin
HISTOIRE DE L'INDE
© Presses Universitaires de France, 1996
2e édition mise à jour: 2001, novembre

Toate drepturile asupra acestei versiuni
în limba română sunt rezervate Editurii CORINT

ISBN: 973-653-388-3

MICHEL BOIVIN
Cercetător la Centrul de Studii asupra Indiei şi Asiei de Sud
Lector la Universitatea Savoia

ISTORIA INDIEI

Traducere, prefaţă şi note: Daniela Zaharia

CORINT
Bucureşti, 2003

PREFAŢĂ

Istoria Indiei nu este cea a unei ţări. Este istoria unei lumi, creatoare a uneia dintre cele mai fascinante civilizaţii umane. Interogarea imaginarului european legat de lumea subcontinentului indian ne oferă, de altfel, tocmai o imagine a acestei diversităţi: India poate fi deopotrivă tărâmul pe care s-au născut unele dintre cele mai vechi religii ale salvării (budismul şi jainismul, în secolul al VI-lea î.Hr.), dar şi cel al unei mistici erotice care adesea a incitat imaginaţia occidentalilor. Aceasta este patria splendidei civilizaţii urbane descoperite la Harappa, creatoare a unui sistem de scriere care încă nu şi-a dezvăluit secretul, precum şi pământul pe care s-au născut tradiţiile indo–arienilor, pe care, în secolul al XIX-lea, savanţii i-au descoperit ca fiind rude ale popoarelor europene.

Mahabharata *şi* Ramayana, Vedele *şi* Upanişadele, *poeziile lui Kalidasa (în epoca Gupta) şi cele ale lui Rabindranath Tagore (în secolul al XX-lea), doctrinele* yoga *— sunt tot atâtea faţete ale Indiei care au avut, începând din secolul al XIX-lea, un impact din ce în ce mai mare asupra lumii vestice, hrănind nu numai curiozitatea savanţilor şi creativitatea artiştilor, devenind, în secolul trecut, adevărate surse de inspiraţie pentru înnoirea mentalităţilor (mişcările hippie şi New Age). În mod paradoxal, însă, atunci când încercăm să sintetizăm într-o unică imagine splendoarea Indiei, spre care ne atrag misterele şi vigoarea hinduismului, acea imagine nu este un monument hindus, ci unul musulman: Taj Mahalul, mausoleul–templu al*

iubirii pe care marele mogul Shah Jahan l-a construit pentru soţia sa Mumtaz Mahal.

Alte imagini, însă, mai puţin strălucitoare şi rafinate, vin să completeze chipul Indiei: imaginea sărăciei castelor inferioare, a degradării fizice, a discriminării crude la care sunt supuşi „intuşabilii", a naturii dezlănţuite, capabilă să distrugă milioane de vieţi într-un singur sezon de inundaţii. Michel Boivin adaugă la acestea tabloul unei istorii care seamănă adesea cu o nesfârşită listă de războaie, crime, invazii, distrugeri, între care pacea nu este niciodată stabilă şi de durată. Instabilitatea nu lipseşte Indiei antice, dar istoria dinastiilor musulmane este şocantă din această perspectivă.

Cititorul care ar putea iniţial să fie descurajat de enumerarea aparent redundantă a evenimentelor politice din epoca musulmană va descoperi, perseverând, faptul că autorul a făcut alegerea potrivită, favorizând elocvenţa faptelor. Pagină după pagină, avansăm într-un univers în care lupta pentru putere pare să fie singura constantă. Nici o domnie semnificativă nu dă roade în sensul consolidării statale, instituţionale, sociale, pentru că dispariţia unui suveran este imediat urmată de rivalităţi, care conduc la comploturi, uzurpări, războaie.

Nici chiar epoca marilor moguli nu este scutită de această adevărată boală politică. De fapt, situaţia este atât de gravă şi de inevitabilă încât cel mai puternic dintre moguli, Akbar, după o domnie de patruzeci şi nouă de ani, s-a văzut confruntat în ultima parte a domniei cu revolta propriilor fii, dintre care a ales, de altfel, şi un moştenitor (pe cel mai puternic, desigur).

Este o istorie necruţătoare, dar în acelaşi timp plină de forţă şi de pasiune, care îşi găseşte într-un anume fel o tristă reeditare în evenimentele care marchează India în

secolul al XX-lea. Destinul familiei Nehru, prinsă în vâltoarea luptei pentru independenţă şi pentru crearea statului modern, familie care a dat Indiei remarcabili oameni de stat, dar care au căzut pe rând victime contradicţiilor şi pasiunilor care le tulbură ţara, este un veritabil subiect de tragedie greacă. Şi totuşi, sub această domnie a instabilităţii, a incertitudinii, în acest hăţiş de tradiţii şi interese adesea intolerante, democraţia indiană reuşeşte să supravieţuiască. Viitorul ei nu este garantat, prezentul ei este mereu pus în pericol de câte un nou dezastru sau de un nou puseu naţionalist, dar instituţiile ei par să reziste. Aşa cum spune Michel Boivin, este un experiment în curs.

Mai mult, este un experiment politic unic, pentru că nici un alt sistem democratic nu se confruntă cu o diversitate atât de mare precum cea indiană: sute de limbi şi dialecte, adesea neînrudite între ele; grupuri religioase care se dedică cu egală pasiune zecilor de zei hinduşi (vedici sau nu), credinţei musulmane, celei a sikhşilor, budismului, jainismului sau chiar creştinismului, cu forme de expresie a religiozităţii care pot să ajungă până la forme extreme de ascetism; o societate care moşteneşte din tradiţionalul sistem de caste o ierarhie încă în vigoare şi o varietate de moduri de viaţă care merge de la integrarea tehnologiilor celor mai moderne până la conservarea comunităţilor de semi-nomazi, locuitori ai junglei. Fiecare castă, fiecare grup etnic sau religios are propriul său drept cutumiar, care reglementează toate aspectele existenţei publice şi private, fiecare grup are, de asemenea, propria sa literatură, propria sa istorie mitică, o artă care îi este specifică, propriile reguli de organizare a familiei şi de transmitere a moştenirii. Adesea voinţa statului de a moderniza instituţiile intră în conflict cu aceste cutume. Conflictele, deşi puternice şi adesea cu tragice consecinţe, nu au condus

însă, în peste cincizeci de ani de istorie, la abandonarea democraţiei.

Pentru a completa seria paradoxurilor din care se compune destinul Indiei, să observăm şi faptul că tocmai această diversitate, care a generat în istorie conflictele între hinduşi, musulmani, sikhşi, tamili etc., este şi sursa de inspiraţie a marilor acţiuni politice care au condus la obţinerea independenţei. Naşterea naţionalismelor indiene a fost generată de redescoperirea tradiţiilor şi a trecutului imperial al Indiei.

Pe de altă parte, nu putem să nu remarcăm rolul pe care străinii l-au avut în istoria subcontinentului, care a fost încă din Antichitate un adevărat magnet pentru invadatori de toate etniile. Numărul invaziilor şi mai ales istoria invadatorilor a sporit de la o epocă la alta diversitatea civilizaţiei indiene: indo–arieni, perşi (iranieni, în general), musulmani de etnii variate (arabi, turci, mongoli) — cu toţii au devenit o parte a lumii peninsulei. În epoca modernă, alţi străini, europeni de data aceasta, i-au pus pe indieni în faţa splendorii propriului lor trecut şi le-au revelat valoarea şi puterea de fascinaţie a culturii lor, ceea ce a avut efectul unui adevărat şoc intelectual şi politic şi a condus la mişcarea de emancipare.

Fenomenul politic reprezentat de Gandhi însuşi este o bună ilustrare a felului în care tradiţii care pot părea marginale şi, în orice caz, desprinse de cotidian şi de politic, şi-au putut aduce contribuţia la renaşterea statului indian: principiul rezistenţei non-violente, care în cele din urmă a sfârsit prin a-i convinge pe britanici, îşi are originea în jainism — religie şi filozofie născută în Antichitate, dar aproape uitată în epoca clasică şi reprezentată astăzi doar de câteva mii de asceţi. Paradoxul este dublu aici: nu numai pentru că principiul celui mai original fenomen politic

indian are o altă sursă decât hinduismul şi islamismul (medii în care s-au constituit cele mai importante forţe politice în India), dar şi pentru că a făcut să învingă, folosind non-violenţa, o societate în istoria şi în prezentul căreia se manifestă atât de multă violenţă.

Singura concluzie la care putem ajunge în faţa acestui tumult istoric şi în faţa acestei diversităţi culturale, care nu poate nici pe de parte să fie redată într-o lucrare introductivă precum cea de faţă, este aceea că India rezervă atât în trecutul cât şi în viitorul său nenumărate provocări pentru cei dornici să studieze fenomenul uman şi, cu siguranţă, mistere pe care nici nu le bănuim încă.

Daniela Zaharia

INTRODUCERE

Este o tradiţie aceea de a prezenta, la începutul unui volum din această colecţie, dificultatea sarcinii care îi revine autorului. În privinţa istoriei Indiei, această remarcă este întru totul corectă: ca pe o dovadă în acest sens putem semnala raritatea sintezelor de istoria Indiei care sunt disponibile în prezent. De altfel, una dintre cele mai bune specialiste în indianistică a calificat cândva o astfel de întreprindere „un proiect dement"[1]. Această observaţie preliminară nu caută să scuze slăbiciunile şi lacunele acestui volum. Unica sa ambiţie este aceea de a propune o introducere în istoria Indiei şi poate de a incita studenţii spre studiul acesteia.

Care este situaţia studiilor de indianistică în Franţa? Franţa a avut un rol de precursoare în descoperirea Indiei. Pionierul studiilor indiene este un francez, Antoine Hyacinthe Anquetil-Duperron (1731–1805), care, după o şedere în India, a oferit în 1776 prima traducere într-o limbă europeană, franceza, a *Upanişadelor*. Prima catedră de sanscrită a fost creată la Collège de France, în 1814. Ceva mai târziu, Eugène Bunouf (1801–1852) a publicat între 1840 şi 1847 o traducere a *Bhagavata Purana,* în trei volume. Trebuie menţionat faptul că *Societatea asiatică* a fost şi rămâne încă un loc privilegiat pentru dezvoltarea acestor studii.

---

[1] Madeleine Biardeau, *L'hindouisme. Anthropologie d'une civilisation*, Flammarion, 1981, p. 7. (N.a.)

Astăzi, există institute de studii istorice şi aici şi în India: Şcoala franceză de Extrem Orient, care a început să se ocupe mai mult de India după pierderea Indochinei; Institutul francez din Pondichéry; Centrul de ştiinţe umane din Delhi pentru subcontinent. În Franţa, instituţiile de învăţământ cele mai variate sunt concentrate în capitală: Institutul naţional de limbi şi civilizaţii orientale (INALCO), Paris III, Paris IV, Paris X, Şcoala practică de înalte studii, Şcoala de înalte studii în ştiinţele sociale şi Collège de France[2].

Pentru cercetarea propriu-zisă, trei laboratoare ale Centrului Naţional de Cercetări Ştiinţifice sunt consacrate Indiei: Centrul de studii asupra Indiei şi Asiei de Sud; Limbi, texte, istorie şi civilizaţii în lumea indiană; Medii, societăţi şi culturi în Himalaya[3]. În afara Parisului, învăţământul legat de India se reduce adesea la studierea sanscritei: Universităţile Provence, Bordeaux III, Lille III, Lyon 3–Jean Moulin şi Strasbourg 2. La acestea trebuie să adăugăm studii punctuale, legate de faptul că un profesor, titular sau suplinitor, este specialist în indianistică.

Bilanţul este mai degrabă slab pentru o ţară care a depăşit un miliard de locuitori la sfârşitul mileniului[4] şi a cărei strălucită civilizaţie, veche de trei mii de ani, este una dintre cele mai vechi din lume; nu este inutil să semnalăm, pe de altă parte, că India a fost singura dintre ţările lumii a treia care a fost o democraţie laică, fără discontinuităţi, de

[2] Pentru mai multe detalii, vezi C. Caillat, *Studii Indiene*, în *Livre blanc de l'orientalisme français*, Socéte asiatique, 1993, p. 259–265. (N.a.)

[3] Vezi site-ul Internet al CNRS (www.CNRS.fr). Semnalăm de asemenea şi laboratorul de cercetări asupra Societăţii anglo–indiene şi istoriei Indiei britanice şi contemporane (SAHIB) de la Universitatea Rennes 2. (N.a.)

[4] Estimările demografice arată că până în 2030 India va deveni ţara cea mai populată din lume, depăşind China. (N.tr.)

la obţinerea independenţei în 1947. Relaţiile dintre India şi Franţa sunt totuşi vechi: instalarea francezilor la Pondichéry în 1674 marchează începutul unei prezenţe de două sute optzeci şi doi de ani în această ţară[5].

Chiar dacă această prezenţă s-a redus repede la stăpânirea a cinci teritorii — Pondichéry, Mahé, Yanaon, Karikal şi Chandernagor —, abia în 1956 aceste faimoase „contoare" au fost cedate paşnic tinerei republici indiene. Cu acest prilej, populaţia fiecăruia dintre aceste teritorii a avut dreptul să aleagă între naţionalitatea franceză şi cea indiană; în total, mai multe mii de persoane au optat pentru cea franceză. În sfârşit, realitatea indiană nu se limitează doar la republica indiană, şi nici chiar la subcontinentul indian. Fără a vorbi despre influenţa istorică pe care Franţa a avut-o în Asia de Sud-Est, numeroase grupuri de populaţie de origine indiană se găsesc în teritorii franceze — mai ales în insula Réunion[6], dar şi în Africa Orientală, în Antile, în Pacific etc. Lumea indiană este bogată, datorită unei mari diversităţi şi prezenţa sa se afirmă astăzi în întreaga lume.

Pentru perioadele cele mai vechi din istoria Indiei, munca de reconstituire s-a dovedit mai dificilă, datorită faptului că punctul de vedere brahman, care îşi impune dominaţia în societate, este an-istoric. Iată de ce, în pofida bogăţiei siturilor arheologice, rămân greu de refăcut cu precizie caracteristicile generale ale acestor epoci. În afara ajutorului preţios oferit de arheologie, trebuie să recurgem la vechii autori greco–romani sau chinezi şi să

[5] Vezi cu privire la acest subiect J. Weber (coord.), *Compagnie et comptoires: l'Inde des Français, XVIIe-XXe siècle*, Societatea franceză de istorie a teritoriilor de peste mări, 1991. (N.a.)

[6] Vezi Ch. Ghasarian, *Honneur, chance et destin: la culture indienne à la Réunion*, L'Harmattan, 1992. (N.a.)

încercăm în felul acesta să coroborăm sursele brahmane, budiste şi jainiste. Perioada civilizaţiei clasice indiene este bine cunoscută în Franţa datorită lucrărilor specializate ale unor cercetători renumiţi ai Şcolii franceze de Extrem Orient[7].

Până acum, rarele opere consacrate istoriei Indiei au fost redactate de către indianişti specializaţi în perioada sau în literatura clasică a Indiei[8], ceea ce explică faptul că aproape jumătate din orice volum este dedicat civilizaţiei indiene din epoca premusulmană. În ce măsură este justificată această repartiţie? Am putea spune că hinduismul este religia marii majorităţi a indienilor şi datorită acestui fapt este important să consacrăm o mare parte a studiilor istorice acestor texte fondatoare; totuşi, am văzut că brahmanismul avea o concepţie an-istorică: cea mai veche cronică regală, *Rajatarangini* din Caşmir, datează din secolul al XII-lea. Ţinând cont de faptul că unul dintre principalele obiective ale expunerii istoriografice este acela de a permite înţelegerea lumii indiene aşa cum apare ea în zilele noastre, ne-a părut important să dezvoltăm discursul asupra perioadelor mai recente ale istoriei Indiei. Aceasta este epoca în cursul căreia a fost elaborată realitatea indiană aşa cum o putem vedea, de o abundentă diversitate, dar care se sprijină în mare măsură pe cercetarea sintezei dintre trei elemente: hindus, musulman şi occidental.

---

[7] Vezi lucrările lui S. Lévi, L. Renou, J. Filliozat etc. Vezi indicaţiile bibliografice. (N.a.)

[8] Rezervăm în general termenul de indianist specialiştilor în studii asupra Indiei. Disciplina aferentă se numeşte indianistică sau indologie. (N.a.) În limba română termenul consacrat este cel de indianistică. (N.tr.)

Avertismentul traducătorului

Problema transcrierii termenilor orientali nu a fost abordată dintr-un punct de vedere strict ştiinţific. Această perspectivă este prea complexă în raport cu obiectivele pedagogice ale acestei lucrări.

Pentru ediţia de faţă am ales să menţinem transcrierile consacrate, care depind în general de filiera prin care termenii au pătruns în limba română sau, în cazul celor mai uzuali, transcrierea cea mai adaptată limbii şi cea mai frecvent utilizată.

Capitolul I

PREISTORIA ŞI PROTOISTORIA

I. Perioada preistorică

Preistoria nu este cea mai cunoscută perioadă din trecutul Indiei. Cele mai vechi urme de activitate umană datează din paleolitic (pleistocenul mijlociu, între 400 000 –100 000 înaintea erei noastre); cele două centre principale sunt situate în valea subhimalayană a Sohanului (Punjab) şi în cea Narmadei. Alte tipuri de unelte din silex au fost descoperite în India de Sud, în văile fluviilor Godavari şi Krishna.

1. Paleoliticul. Cele mai vechi piese ale industriei litice[9] sunt unelte bifaciale relativ rudimentare. Uneori, uneltele sunt mai mult sau mai puţin grupate, ceea ce marchează amplasamentul taberelor, aşa cum este cazul la Chikri, pe malul Pravaraei, la est de Bombay. La Hungsi, în Karnataka, descoperirea unui mare număr de resturi de debitaj[10] indică faptul că ne aflăm în prezenţa unor ateliere, dar absenţa resturilor de locuire face dificilă reconstituirea modului de viaţă al primilor locuitori ai subcontinentului. În regiunea munţilor Vindhaya, în India Centrală, unde încă există populaţii tribale care exploatează resursele pădurii tropicale, au fost descoperite adăposturi sub stânci, dintre care unele au fost locuite din paleolitic până la sfârşitul perioadei medievale.

[9] Producţia uneltelor de piatră. (N.tr)

[10] Cioplirea pietrei. (N.tr.)

La Bhimbetka, la 45 de kilometri de Bhopal, au putut fi numărate 750 de grote, dintre care 500 sunt decorate cu fresce. La Nevasa, în regiunea Bombay, au fost descoperite ateliere de cioplire a pietrei, bine reprezentate în întreaga Indie Centrală şi Peninsulară. Uneltele sunt adesea tăiate din blocuri de agat, jasp sau onix.

Numeroase situri mezolitice au fost descoperite în Rajastan, în Gujarat şi în India Centrală[11]. Creşterea numărului acestor situri în comparaţie cu al celor din paleoliticul propriu-zis, pare să indice faptul că s-au produs modificări climatice. Se observă, pe de altă parte, miniaturizarea uneltelor, ceea ce corespunde unei ameliorări a tehnicilor de vânătoare, de pescuit şi de cules.

În aceleaşi regiuni, apariţia microlitelor geometrice constituie o etapă importantă. Unele situri au oferit mai multe sute de mii de piese litice care atestă transformările economice şi culturale. Într-adevăr, aceste microlite geometrice permit fabricarea vârfurilor de săgeţi şi a harpoanelor. Aceste situri au fost mai bine studiate decât cele paleolitice, ceea ce ne permite să reconstituim parţial anumite aspecte ale vieţii economice. Ştim astfel că aceste piese provin din zone cu economie mixtă, unde creşterea caprelor şi a oilor juca un rol important, alături de activităţile de vânătoare.

Prezenţa acestui tip de economie trezeşte o serie de întrebări: care a fost rolul grupurilor utilizatoare de microlite geometrice? Creşterea animalelor indică apariţia unei proto-agriculturi? În fine, se pune problema datării acestor situri în raport cu primele sate din Belucistan. Microlitele

[11] Termenul „mezolitic" serveşte fie pentru desemnarea unui stadiu intermediar între economia vânătorilor–culegători şi cea a producătorilor de alimente, fie pentru desemnarea unei faze din evoluţia industriilor litice. (N.a.)

aparţin prin tipologie tradiţiilor Asiei Centrale, urcând în mileniile VII–VI şi totuşi, în mai multe dintre aceste aşezări, acestea sunt asociate unor producţii mai tardive, până în epoca fierului. În Langhnaj, vânătorii semi-nomazi şi-au păstrat modul de viaţă până în primul mileniu, trăind la marginea aşezărilor agricole din Gujarat.

2. Neoliticul. Până de curând, se considera că revoluţia neolitică s-a produs tardiv pe subcontinentul indian, spre începutul mileniului al IV-lea. Dar cercetările misiunii franceze la Mehrgarh, începute în 1974, indică faptul că diferitele faze de ocupare se situează între 7000 şi 5500 î.Hr. Nivele mai profunde, locuinţe cu mai multe încăperi, construite din cărămizi crude, şi-au făcut apariţia. Vânătoarea încă satisface cea mai mare parte a consumului de carne, chiar dacă este atestată creşterea animalelor, în special capre. Această activitate se dezvoltă repede, cu o proporţie din ce în ce mai mare de bovine (zebu şi bivoli). Primii ocupanţi ai sitului cultivau de asemenea şi cereale (orz).

Săpăturile de la nivelurile superioare (sfârşitul mileniului al VII-lea, începutul mileniului al VI-lea) au scos la lumină numeroase locuinţe cu plan regulat şi zone vaste de activitate domestică şi artizanală, precum şi cimitire. Mormintele furnizează un număr important de informaţii asupra practicilor funerare şi asupra organizării vieţii sociale. Scheletele poartă paruri din pietre semipreţioase, din scoici sau din os. Mulţi dintre aceşti morţi au fost îngropaţi cu unelte sau obiecte aflate fără îndoială în relaţie cu activităţile lor. Ceramica apare la mijlocul mileniului al VI-lea, sub forma unor vase foarte grosolane. Aşezarea este caracterizată în această epocă prin prezenţa unui ansamblu de construcţii care constituie un impresionant

complex de magazii. Remarcăm, de asemenea, creşterea numărului de figurine umane şi animale care sugerează schimbări importante în credinţele referitoare la moarte.

În satele din Belucistan, ceramica a făcut progrese importante. Începând din 4000 î.Hr., vasele sunt pictate cu păsări şi capre sau cu motive geometrice. La Mehrgarh, fragmente de cuptor, complexe de magazii, precum şi vestigiile unui atelier de lapis-lazuli, turcoaze şi cornaline indică o îmbunătăţire rapidă a tehnicilor de producţie. În aceeaşi zonă de activităţi artizanale, a fost găsit un ansamblu de creuzete, conţinând urme de cupru, în care erau topite lingouri cu diametru de 11 cm.

Sfârşitul mileniului al IV-lea şi începutul celui de-al III-lea corespund unei faze culturale importante în Belucistan şi în valea Indusului. Atelierele de ceramică sunt mărturia importanţei acestei activităţi care, începând din 3000 î.Hr., produce vase de culoare gri, cu decor animal, vegetal sau geometric. Tot în această epocă, un vast ansamblu cultural se constituie pe Indus, în Belucistan, Sistan, Afghanistan şi în Turkmenistanul sudic. Creşterea schimburilor este atestată prin prezenţa sigiliilor din ceramică arsă, din piatră, os şi metal. La Mehrgarh, figurinele din această perioadă devin din ce în ce mai realiste. Diversitatea de bijuterii şi de coafuri pare să indice existenţa unei societăţi rafinate.

II. Perioada protoistorică

1. Civilizaţia Indusului. Descoperirile din Belucistan au permis demonstrarea faptului că erau întrunite condiţiile apariţiei unei civilizaţii urbane. Această civilizaţie s-a

răspândit pe un imens teritoriu, care cuprinde toată valea Indusului, dar de asemenea şi o parte din Gujarat. Colonii au existat şi în Iran şi la frontiera afgano–uzbecă. Una dintre cele mai frapante caracteristici ale civilizaţiei Indusului este uniformitatea producţiei materiale. Cele două oraşe principale, Mohenjo Daro şi Harappa, sunt împărţite în două sectoare: oraşul înalt sau citadela şi oraşul de jos. La Mohenjo Daro, oraşul cel mai bine conservat, a fost descoperită în citadelă „marea baie", o piscină rectangulară înconjurată de galerii. Două scări simetrice dădeau acces la bazin, a cărui etanşeitate era asigurată prin umplutura cu bitum dintre rândurile de cărămizi. Alimentarea se făcea printr-un puţ din apropiere şi evacuarea printr-o canalizare cu consolă boltită.

Oraşul de jos este caracterizat prin orientarea nord-sud şi est-vest a străzilor care delimitează cvartalele de locuinţe regulate. Casele din zonele rezidenţiale au o suprafaţă care variază între 50 şi 120 m². Ele au un etaj la care se ajunge printr-o scară interioară. Unele sunt dotate cu fântâni private, altele se aprovizionează cu apă de la fântâni publice. Casele erau echipate cu o sală de baie, din care apa folosită era evacuată printr-o rigolă cu plan înclinat care conducea spre rigola străzii.

Diferitele cariere din Mohenjo Daro au fost reconstruite de mai multe ori, urmând acelaşi plan. De fiecare dată, sistemul de canalizare era reamenajat, ceea ce presupune existenţa unei autorităţi publice. Totuşi, nici una dintre construcţiile de la Mohenjo Daro sau Harappa nu poate fi considerată ca fiind un templu sau un palat. Nici o urmă nu indică dominaţia unei clase de regi sau de preoţi. Reprezentarea cea mai frecventă este totuşi cea a unui personaj cu barbă, purtând o bandă pe cap şi un veşmânt decorat cu motive în treflă. Această imagine sculptată

este considerată adesea, fără un motiv real, ca fiind cea a regelui–preot din Mohenjo Daro.

Numeroase sigilii din steatit au fost descoperite: mai mult de 1 200 la Mohenjo Daro. Pe ele se află scurte inscripţii într-o scriere pictografică ce se compune din mai mult de 400 de semne. Până astăzi, această scriere nu a fost descifrată, dar presupunem totuşi că ea transcria o limbă proto-dravidiană. Sigiliile sunt cel mai adesea decorate cu un unicorn, dar de asemenea cu zebu, bivoli, tigri, elefanţi, crocodili şi altele. Pe unele sigilii sunt reprezentate motive mitologice în care un bărbat care poartă un coif cu coarne joacă rolul central. El este aşezat într-un arbore în faţa căruia se prosternează un alt personaj. Uneori, el este reprezentat aşezat în maniera yoghinilor şi înconjurat de animale, ceea ce explică faptul că a fost interpretat ca o reprezentarea unui proto-Shiva în ipostaza de „stăpân al animalelor"[12].

Anumite construcţii par să fie mărturia unei importante activităţi economice. Unul dintre edificiile cele mai interesante de la Harappa este constituit dintr-un ansamblu de ziduri paralele care formează un bloc rectangular separat în două de o alee centrală. Acest antrepozit era înconjurat de numeroase arii circulare din cărămizi arse unde erau măcinate grânele[13]. Producţia ceramică avea un caracter

[12] Trebuie să adăugăm la acestea statuetele, cele mai multe feminine. Există de asemenea figurine umane care reprezintă personaje ghemuite, ale căror braţe le înconjoară genunchii şi care au fost interpretate ca reprezentări ale unor persoane aflate într-o situaţie de dependenţă. În sfârşit, foarte cunoscute şi comentate în literatura de specialitate sunt statuetele „Marii Zeiţe", personaj feminin stilizat, cu atributele feminităţii foarte bine evidenţiate. (N.tr.)

[13] Este vorba de pive acţionate de doi lucrători, aşezaţi de o parte şi de alta a cercului, aşa cum demonstrează uzura cărămizilor în aceste zone. (N.tr.)

utilitar. Stilul recipientelor era stereotip. Figurinele din argilă sunt în schimb mult mai variate: unele reprezintă femei pe cale să nască sau îndeplinind diverse activităţi domestice. Au fost găsite mii de figurine care reprezintă tauri înhămaţi la care. Cât priveşte metalul, el a fost utilizat pentru a fabrica arme, dar şi obiecte de uz cotidian (brice). Cea mai celebră statuetă de bronz este dansatoarea de la Mohenjo Daro, care, pentru unii, este reprezentarea unei prostituate sacre.

Din lipsa documentelor, este dificil să cunoaştem baza economică şi comercială a civilizaţiei Indusului. Cercetări paleobotanice au permis observarea urmelor de cereale, grâu şi orz, în perioada neolitică. Apoi, în mileniul al II-lea, predomină specii noi, precum orezul, sorgul şi meiul. Nu ştim aproape nimic despre nici despre comerţul internaţional. Arhivele mesopotamiene menţionează schimburi cu ţările orientale; este foarte probabil ca oraşele Indusului să se fi numărat printre ele. La Lothal, în Gujarat, existenţa unui mare bazin rectangular în apropierea unei zone de antrepozite demonstrează că aici ancorau corăbii care îşi debarcau mărfurile. A fost descoperit chiar un sigiliu care provine din golful Arabo–Persan.

Sfârşitul civilizaţiei Indusului, către 1800 î.Hr., a fost explicată prin acţiunea invaziilor dinspre nord-vest, care ar fi constituit primul val de migratori arieni. Dar cercetările făcute în Asia Centrală au arătat că între aceste arii geografice existau contacte importante. Dacă civilizaţia harappeană a influenţat puternic regiunile dintre Asia Centrală şi câmpia Gangelui, este foarte probabil ca ea să fi suportat, la rândul său, influenţa acestora. De exemplu, sistemul Indusului, care se baza pe cultura cerealelor de iarnă şi a irigaţiilor prin inundare, a putut fi progresiv fragmentată de introducerea orezului, care necesită o altă

tehnică de irigare, sau a sorgului, a cărui cultură se bazează pe exploatarea unor terenuri vaste. Civilizaţia Indusului, care se formase în continuitate cu satele din Belucistan, a fost astfel înlocuită cu entităţi regionale[14].

2. Expansiunea ariană şi perioada vedică. Sursa literară indiană cea mai veche pe care o avem este *Rig Veda*, redactată în sanscrită[15], care a fost fără îndoială compusă în a doua jumătate a mileniului al II-lea. Acest text sacru ne furnizează indicaţii asupra instituţiilor ariene, dar aluziile istorice sunt mult mai abundente în texte mai recente, precum *Puranele*[16]. Arienii erau nomazi care trăiau din creşterea vitelor, chiar dacă practicau şi agricultura. Invadarea Indiei către 2000 î.Hr. corespunde pătrunderii altor indoeuropeni în Europa. Cucerirea treptată a Indiei de către ei transpare din diferite documente care, cu cât sunt mai tardive, cu atât se referă mai mult la teritorii situate în est.

---

[14] Cercetările arheologice demonstrează o decădere progresivă a civilizaţiei Indusului, care dispare mai întâi din Gujarat, unde oraşele–porturi sunt afectate de înnisipire, iar comerţul maritim nu mai poate fi susţinut. Mulţi cercetători vorbesc despre o progresivă „obosire" a societăţii şi o uzură a instituţiilor şi a autorităţilor, vizibilă în relativa neglijenţă în întreţinerea oraşelor în ultima perioadă a existenţei lor în valea Indusului. Inundaţiile repetate, pierderea comerţului maritim, apariţia unor culturi care modifică baza economică sunt factori care par să fie principalii vinovaţi de dispariţia acestei civilizaţii, în timp ce arienii par să fi ajuns într-o perioadă mai târzie. (N.tr.)

[15] Utilizăm termenul „vedic" pentru a desemna limba în care este compusă *Rig Veda*; termenul „sanscrit", care nu apare decât în secolele V–VI, este utilizat o dată ce procedurile de formare şi de interpretare au fost codificate. Vezi P.S. Filliozat, *Le sanskrit*, PUF, 1992. (N.a.)

[16] Texte cu caracter epic a căror alcătuire s-a realizat între secolul al IV-lea şi al XIV-lea. Ele relatează teoretic originile umanităţii şi ale istoriei indiene. În realitate conţin tot ceea ce un hindus trebuie să ştie pentru a se comporta corect în orice circumstanţă. (N.a.)

Dacă stabilirea unei cronologii rămâne irealizabilă, *Vedele*[17] ne permit să aflăm care erau bazele culturii vedice a arienilor. În această epocă, arienii nu subjugaseră încă total populaţiile din India de Nord, iar centrul lor era o regiune situată între Yamuna şi Satlaj, şi cursul superior al Sarasvati. Gangele nu este menţionat decât o singură dată. *Vedele* fac refere la inamicii arienilor ca la *Dâsas*, ceea ce înseamnă sclavi. Aceştia sunt descrişi ca fiind negri şi s-a presupus că este vorba de dravidieni. Orice ar fi fost, era interzisă în *Vede* uciderea lor fără motiv.

Pe plan politic, arienii constituiau monarhii tribale conduse de un rajah (*raja*), termen înrudit cu *rex* din latină. *Raja* nu exercita o putere absolută, deoarece împărţea autoritatea cu două consilii ale tribului, *sabha* şi *samiti*. Aceşti termeni revin destul de des, dar nu este totuşi uşor să facem distincţia între ei. Aprobarea lor era totuşi necesară pentru ca regele să poată fi înscăunat. Veritabile republici tribale trebuie de asemenea să fi existat, puterea fiind aici exercitată de un consiliu al tribului. *Raja* era asistat de un general (*senani*) şi de un mare preot (*purohita*) care, prin sacrificii, asigura prosperitatea tribului şi victoria acestuia în război. *Purohita* apare adesea ca îndeplinind ceremonii magice.

Un singur raja este numit în *Rig Veda*: este vorba de Sudâs, rege al Bharatas, un trib instalat pe cursul superior al lui Sarasvati. Sudâs este descris ca învingătorul unei coaliţii de zece regi. Cel mai puternic dintre aceştia era Puru. Ulterior, un trib nou a preluat controlul teritoriilor Bharatas, Kurus. În genealogia lor, Sudâs şi Puru apar printre numele strămoşilor, ceea ce pare să indice faptul că după înfrângerea unuia dintre ele, cele două triburi au

[17] *Rig Veda* sau *Cartea Imnurilor*, tradusă din sanscrită de A. Langlois, A. Maisonneuve, 1984. *Rig Veda* este cea mai veche dintre cele patru *vede*. I se adaugă *Sama Veda*, *Yajur Veda* şi *Atharva Veda*. (N.a.)

fuzionat. Imnurile cele mai vechi fac deja aluzie la o diviziune socială între *kshatras*, nobilii, şi *vis*, oamenii de rând. În timpul epocii vedice se constituie cele patru mari diviziuni ale societăţii ariene: brahmanii (sacerdoţii), *kshatrya* (războinicii), *vaisya* (ţăranii) şi *sudra* (servitorii). Se crede în general că aceste patru caste, *varna* (culori) în sanscrită[18], s-au constituit ca urmare a contactului triburilor ariene cu populaţiile indigene. Familia reprezenta celula de bază a societăţii ariene. Satul era adesea descris mai degrabă ca regruparea unui număr de familii înrudite decât ca o organizare teritorială. Familia era de tip patriarhal şi patriliniar. Femeia era supusă soţului ei şi căsătoria era monogamă şi indisolubilă.

Economia ariană era mixtă, pastorală şi agricolă, iar vitele jucau un rol foarte important. Fermierul se ruga pentru sporirea turmei sale; războinicul aştepta un animal de tracţiune drept recompensă. Vitele constituiau într-un anumit sens o valoare, dacă nu sunt un mijloc de plată. Calul era la fel de important ca şi vaca, fără îndoială în scopuri militare, aşa cum arată o descriere curentă, conform căreia el tractează un car cu două roţi, condus de doi războinici. Caprele şi oile furnizau lână. Menţiunile referitoare la agricultură sunt rare, iar această activitate pare să fi fost considerată ca plebeiană. Arheologii indieni au cercetat siturile de la Hastanâputra, Ahicchatrâ şi Kausâmbî, care datează dintr-o epocă cuprinsă între 900 şi 600 î.Hr. Hastinâputra a fost distrusă de inundaţii şi s-au descoperit aici o ceramică ornată cu pictură gri, câteva resturi de cupru, precum şi ruinele unor locuinţe din cărămidă.

---

[18] Fiecare *varna* se împarte la rândul său în mai multe sub-grupe numite *jâtis*. Acestea din urmă, care sunt endogame şi ierarhizate, corespund termenului de „castă". Vezi R. Deliege, *Le système des castes*, PUF, 1993. (N.a.)

3. Religia vedică. Religia vedică este înainte de toate o religie socială, nu una individuală. La vârsta de şapte ani, băieţii, crescuţi până la atunci de către femei în gyneceu, primeau iniţierea (*upanayana*) şi trebuiau apoi să înceapă învăţarea îndatoririlor religioase. Un maestru îl învăţa pe tânăr riturile, punându-l să repete neobosit formulele, relatându-i şi explicându-i în acelaşi timp miturile. La vârsta de şaptesprezece ani, atunci când stăpânea cunoaşterea religioasă (*veda*), el se putea căsători. Fetele erau excluse de la iniţiere şi, prin urmare, nu cunoşteau *Veda*.

Religia domestică presupune un număr de rituri obligatorii, precum *agnihotra*, sacrificiu cotidian care consta într-o libaţie cu lapte proaspăt, adusă mai întâi înainte de răsărit, apoi seara. *Agnihotra* reprezintă perfect relaţia fundamentală dintre om, zei şi univers, bazată pe schimburi reciproce. Într-un anumit sens, toate celelalte sacrificii sunt explicate prin *agnihotra*. Victimele animale şi, uneori, umane — textele vedice sunt fără ambiguitate — sunt ucise, iar carnea lor, pregătită după regulile cele mai stricte, este consumată de către credincioşi. În acelaşi timp, sunt oferite substanţe vegetale, iar un grup important de rituri se organizează în jurul consumului unei băuturi sacre, *soma*. Astăzi se crede că era vorba de un drog halucinogen obţinut dintr-o ciupercă. Consumul de soma trebuia să permită accesul la o cunoaştere superioară, care pare să fi fost rezervată unei elite de iniţiaţi[19].

Preluând repartiţia funcţională existentă în societăţile indoeuropene[20], panteonul vedic este constituit din trei

[19] În *Rig Veda*, *soma* pare să fie rezervată războinicilor. Zeul Indra, de exemplu, care este un zeu războinic dar, în acelaşi timp, un rege al zeilor, este numit Indra – „băutorul de *soma*". (N.tr.)

[20] Conform lui G. Dumézil, este vorba de un sistem tripartit şi trifuncţional, care împarte societatea (cea a oamenilor, dar şi cea a zeilor)

divinităţi dominante: Mitra, Varuna şi Indra. În *Vede*, zeii constituie la fel ca şi oamenii o societate. Funcţia suverană este asumată de către Mitra şi Varuna. Primul simbolizează alianţa dintre zei şi oameni, celălalt este simbolul pedepsei primite de cel care rupe alianţa[21]. Ei sunt asistaţi de Aryaman şi Bhaga. În ordinea cosmică, Mitra proteja lumina şi veghea asupra căii parcurse de soare, în timp ce Varuna prezida noaptea. Indra deţine o funcţie războinică. Rolul său este înainte de toate cel de a menţine ordinea cosmică, eliminându-i prin violenţă pe inamicii acestei ordini. Zeii celei de-a treia funcţii, cea a producţiei de bogăţie şi de prosperitate, apar rareori în *vede*. Ei sunt în general legaţi de producerea luminii, precum cei doi gemeni, zeii Asvini, cavaleri cereşti care fac să apară aurora[22].

4. Epoca postvedică. Textele posterioare *vedelor*, epopeile şi mai ales *Puranele*, ne aduc mai multe informaţii de natură istorică, dar acestea sunt imposibil de infirmat sau de coroborat. Compusă într-o perioadă cuprinsă între dinastiile Maurya (sec. IV–II î.Hr.) şi Gupta (IV–V e.n.), *Mahabharata*, una dintre aceste epopei principale, pretinde că face referire la evenimente survenite în 3102 î.Hr. Este vorba, mai degrabă, de începutul secolului al IX-lea î.Hr. În această perioadă centrul vieţii politice şi culturale s-a

---

în trei grupuri care îndeplinesc trei roluri distincte: sacerdoţii, războinicii şi lucrătorii. Toate calităţile, faptele, erorile, sancţiunile etc. caracteristice personajelor din fiecare dintre cele trei grupuri sunt dominate de calitatea şi destinul primordial al grupului respectiv. (N.tr.)

[21] Mitra este caracterizat, aşadar, ca un zeu binevoitor, terestru, luminos, apropiat, în timp ce Varuna este celest şi îndepărtat, întunecat, violent etc. (N.tr.)

[22] G. Dumezil, *Dieux souverains indo-européens*, Gallimard, 1977 (trad. rom. *Zeii suverani ai indoeuropenilor*, Bucureşti, 1997) (N.a.)

deplasat către Doab-ul gangetic şi către capitala triburilor Kurus, Hastinâpura sau Asandîvant. Arienii înaintaseră către est şi fondaseră regate în Kosala, la est de Doab şi la Kasî, în regiunea Vârânasî (Benares). Kosala era regatul lui Rama, eroul cele de-a doua mari epopei, *Ramayana*. Dar sursele sunt divergente, pentru că în conformitate cu cele mai vechi informaţii pe care le avem, Rama era rege la Vârânasî.

Un alt regat important era cel din Videha. Una dintre *Brahmane*, texte considerate ca fiind prelungiri ale *Vedelor*, povesteşte cum zeul focului, Agni, a incendiat pământul până la râul Sadânîrâ (Gandak). Nici un arian nu îndrăznea să treacă râul înainte a zeul să fi purificat malul celălalt. Dar Agni l-a cerut unui şef arian, Videgha Mâtrhava, să îl treacă în partea cealaltă: în felul aceasta ţara Videha a fost arianizată, înainte de a primi numele colonizatorului său. Această legendă este importantă pentru că rămâne singura sursă contemporană care face aluzie la colonizarea ariană. Janaka, regele din Videha şi socrul lui Rama, este descris ca un protector al asceţilor care propagau noile doctrine mistice ale *Upanişadelor*[23]. La sud de Videha se află regiunea cunoscută sub numele de Magadha, dominată atunci de triburi ariene renegate, care nu urmau riturile vedice.

Cultura epocii postvedice a evoluat în raport cu cea a epocii vedice. Pe plan politic, nu mai sunt decât rareori menţionate consiliile tribale: autocraţia regală nu mai este contracarată decât de către brahmani. Triburile se dezintegrează progresiv, lăsând loc regatelor formate pe baza altor solidarităţi. O nouă categorie socială îşi face apariţia:

[23] *Upanishad(s)*, publicate şi traduse sub conducerea lui L. Renou, XIX vol. reimprimate între 1978–1986, A. Maisonneuve. În limba română: Radu Bercea, *Cele mai vechi Upanişade*, Bucureşti, 1993. (N.a.)

ce a curtenilor, care îi include pe *purohita* (marele preot), generalul-comandant, şambelanul etc. Această perioadă este de asemenea marcată de o dezvoltare importantă a cultului sacrificial legat de puterea regală. Cel mai celebru dintre aceste sacrificii este cel al calului (*asvamedha*). Un cal consacrat era lăsat liber timp de un an, sub supravegherea unui grup de războinici aleşi cu grijă. Şefii şi regii ale căror teritorii erau călcate de cal trebuiau să aducă omagiu suveranului sau să se împotrivească prin luptă, iar dacă nici unul dintre ei nu captura calul, acesta era adus în capitală şi sacrificat la sfârşitul anului.

Capitolul II

INDIA ANTICĂ

I. Invaziile şi înnoirile religioase

1. Perşii în India. Prima dată riguroasă pe care o deţinem din istoria Indiei este invazia lui Alexandru cel Mare în valea Indusului, în 326 î.Hr. Ştim totuşi că Ahemenizii îşi extinseseră imperiul până în provinciile occidentale ale Indiei. Conform lui Herodot (480–425 î.Hr.) şi Xenophon (558–530 î.Hr.), Cyrus al II-lea cel Mare, fondatorul Imperiului Ahemenid, îi supusese pe indieni. Dar abia sub conducerea lui Darius I (521–485 î.Hr.) dominaţia persană a fost instalată în Punjab şi Sind, care formează cea de a douăzecea satrapie.

Ştim că armata uriaşă adunată de Xerxes (486–465) pentru a invada Grecia includea un corp de armată compus din indieni. Regii Regilor utilizau mulţi greci în administraţie şi armată, dar şi pentru exploatarea provinciilor noi. În 517 î.Hr., Scylax a studiat cursul Indusului de la punctul în care devine navigabil până la vărsare şi, de acolo, a explorat calea maritimă până la Marea Roşie, ajungând în Egipt. Alţi autori greci, ionieni cel mai adesea, ne informează în privinţa indienilor. În aceeaşi epocă, Heracleu din Milet descrie diferitele populaţii din Gandhara, dar îi confundă pe indieni cu etiopienii. Un secol mai târziu, un medic, Ctesias din Cnide (415–397), se interesează de rasele şi de producţia ţării, fără a face distincţia dintre real şi legendar.

Anumite surse indiene fac referire la greci, pe care îi desemnează, începând din secolul al IV-lea î.Hr., cu

termenul *yavana*, care venea din persanul *Yauna*, numele Ioniei. Conform Codului lui Manu, un text antic remaniat de mai multe ori şi a cărui versiune finală datează de la începutul erei creştine, grecii sunt acceptaţi ca *kshatrya,* datorită virtuţilor lor militare şi în pofida impurităţii lor, datorată religiei lor ne-brahmane.

2. Naşterea budismului. Sosirea perşilor în India a avut poate şi o consecinţă religioasă: observăm, într-adevăr, faptul că apariţia budismului şi a jainismului sunt contemporane cu reforma făcută de Zoroastru[24]. Sursele budismului şi jainismului nu ne permit să stabilim cu precizie data acestor evenimente. *Nirvana*[25] lui Buddha s-ar fi produs în 543 î.Hr., conform surselor singaleze, dar mult mai probabil este anul 478, în timp ce moartea lui Mahavira, fondatorul jainismului, ar fi survenit în 468. Oricare ar fi data corectă, este evident faptul că această concordanţă a unor evenimente importante marchează faptul că brahmanismul traversa o criză majoră.

Viitorul Buddha s-a născut la mijlocul secolului al VI-lea î.Hr., în tribul Sakya, care domina un stat cu capitala la Kapilavastu. S-au regăsit vestigii ale acestui oraş la nord de Benares, pe actuala frontieră indo–nepaleză. El aparţinea familiei Gautama şi făcea parte din casta *kshatrya.*

---

[24] Nu există însă nici o sursă care să confirme o relaţie între aceste religii. De asemenea, există deosebiri majore între cele trei sisteme religioase, astfel încât relativa contemporaneitate a lor nu poate fi considerată decât o coincidenţă istorică. (N.tr.)

[25] *Nirvana* desemnează întreruperea ciclului reîncarnărilor; termenul este utilizat mai ales în budism, unde desemnează salvarea ca eliberare de necesitatea continuă de a muri şi de a se naşte. Brahmanismul nu lua în considerare posibilitatea de a întrerupe ciclul reîncarnărilor, transmigrarea sufletelor, deci nu oferea nici o speranţă de salvare din suferinţa provocată de aceasta. (N.a.)

Fără îndoială ca urmare a unui doliu, prinţul şi-a părăsit familia pentru a duce o viaţă rătăcitoare, de ascet. El a încercat să răspundă problemei durerii şi morţii, iar atunci când a reuşit, a devenit un „iluminat" (*buddha*). Buddha şi-a pronunţat prima predică sub un copac, la nord de Benares (Sarnath-ul de astăzi), în faţa a cinci asceţi, care au devenit primii săi discipoli. Apoi, predicile sale pronunţate în bazinul Gangelui au provocat numeroase conversiuni. A murit foarte vârstnic, la Kusinagara (Kasia, la 175 de kilometri nord-vest de Patna) în jur de 480 î.Hr.

Doctrina originară a lui Buddha poate fi cunoscută comparând diversele versiuni ale *sutrelor* (predicilor). Ideea esenţială este aceea că toate fiinţele vii se află într-o trecere fără sfârşit de la o existenţă la alta, străbătând stări diverse, în funcţiei de faptele din viaţa anterioară. Acest din urmă aspect reprezintă o inovaţie: renaşterea într-o stare inferioară (animal) sau superioară (zeu) este condiţionată de morală. Doctrina originară este conţinută în cele patru „adevăruri sacre", care au fost formulate încă de la prima predică: adevărul suferinţei, adevărul despre sursa suferinţei, adevărul despre oprirea suferinţei şi adevărul despre calea care conduce la oprirea suferinţei. Adevăratul discipol al lui Buddha este un călugăr care duce viaţa austeră a unui ascet rătăcitor. Dacă viaţa călugărilor este repede şi strict codificată, cultul propriu-zis se elaborează progresiv în jurul unor obiecte presupuse a fi resturi ale corpului lui Buddha sau care i-au aparţinut, apoi în jurul tumulilor (*stupa*) care conţin aceste relicve. La începutul erei creştine, sub influenţa civilizaţiei elenistice, au început să fie sculptate statui şi basoreliefuri în regiunea Kabulului.

3. Naşterea jainismului. Vardhamana s-a născut în secolul al VI-lea î.Hr., în sudul Bihar-ului. Numit şi Mahavira, el este fondatorul jainismului (sau jinismului), al cărui nume vine de la titlul de *jina* („învingător"), atribuit de către discipolii săi. Biografia sa prezintă numeroase asemănări cu cea a lui Buddha. Născut într-o familie princiară din casta *kshatrya*, înrudit prin mama sa cu dinastia Licchavi[26]. El a trăit în lume până la vârsta de treizeci de ani; la moartea părinţilor săi, şi-a dăruit toate bunurile, pentru a putea duce o viaţă de ascet rătăcitor, parcurgând bazinul Gangelui. La vârsta de şaptezeci şi doi de ani, Mahavira a atins starea de *nirvana*, la Pava, aproape de actuala Patna.

Mahavira este ultimul din seria de douăzeci şi patru de *Tîrthankaras* („Deschizător de vad"), profeţi care au reuşit să se elibereze de transmigraţie. Doctrina fondează o veritabilă cultură proprie jainiştilor, cu o cosmogonie, o fizică, o logică etc. Eliberarea este condiţionată de o viziune (*darshana*), o cunoaştere (*jnana*) şi o conduită corectă (*charitra*). Aceasta din urmă se bazează pe respectarea vieţii în toate formele sale, acea faimoasă interdicţie de a ucide (*ahimsa*) din care Gandhi a făcut principiul non-violenţei.

4. Dinastiile Shishuniga şi Nanda. O dată cu apariţia budismului, centrul de gravitaţie s-a deplasat către est. Această epocă este marcată de rivalitatea dintre două regate din Madhyadesha, Kosala şi Magadha. Aceste regiuni aduc mărturia avansării arienilor către est şi probabil că brahmanismul se instalase aici superficial. Puterea regatului Kosala se afirmase în lupta regatului Kashi (Benares), luptă la care fac referire sursele budiste. Cu puţin înainte de naşterea lui Buddha, regatul Kashi a fost anexat

[26] Din care făcea parte şi familia Gautama. (N.tr.)

de Kosala, care se întindea în nord până în Nepal. Până atunci, Kashi fusese un oraş influent, centru al culturii hinduse. Magadha (în sudul Biharului) era condusă de dinastia Shishuniga încă din secolul al VII-lea î.Hr.

Se pare că cel de-al cincilea suveran al dinastiei, Bimbisara, ar fi fost contemporanul lui Buddha şi al lui Mahavira: fie că este sau nu adevărat, atât sursele budiste cât şi cele jainiste îl reclamă ca fiind unul dintre credincioşii cultelor respective[27]. El a cucerit Anga şi a construit capitala Rajagrha (Rajgir). Bimbisara a fost asasinat de către propriul său fiu, Ajatashatru, care l-a succedat (554–527). El a dus un război contra regelui din Kosala, Prasenajit, şi după mai multe bătălii, a sfârşit prin a cuceri regatul rivalului său. Fiul sau nepotul său, Udayin sau Udayabhadra, a fondat o nouă capitală, Pataliputra Nagara (Patna): propriul său fiu, Kalashoka (numit Kakavarna de către Curtius şi Diodor) avea să fie ultimul suveran al dinastiei. El a fost asasinat de către un bărbier[28], Mahapadma, care a fondat o nouă dinastie către 413 î.Hr., cea a regilor Nanda.

Arienii avansau către podişul Deccan, astfel încât în secolul al VII-lea î.Hr. apăruseră noi regate ariene, de diverse dimensiuni. Cel numit Vamsas sau Vatsas, cu capitala la Kosambî, a fost anexat de către regatul Avanti. Capitala acestui stat, Ujjayinî (Ujjain) este probabil locul

[27] Cel mai probabil este ca în aceste zone, în care religia brahmană nu deţinea încă poziţia puternică pe care o avea în est, regii să fi fost mult mai receptivi la mesajul noilor religii. Conform surselor, atât Buddha cât şi Mahavira au găsit adăpost şi protecţie în Mahadha. (N.tr.)

[28] Mahapadma este descris în textele jainiste ca fiind fiul unui bărbier şi al unei prostituate. Acelaşi lucru ni-l spune şi Curtius, care explică faptul că înfăţişarea sa plăcută i-a adus favorurile reginei, datorită căreia a obţinut o funcţie importantă la curte, în preajma regelui. După asasinarea regelui, sub pretextul asigurării siguranţei prinţilor, a uzurpat autoritatea, după care i-a asasinat şi pe moştenitorii la tron. (N.tr.)

de origine al limbii *pali*, în care a fost compus canonul budist înainte de a fi fost tradus în sanscrită. Regiunea care se întindea la est de Kosala, între Himalaya şi Gange, era constituită dintr-o mulţime de mici republici conduse de diferite clanuri. Confederaţia Vajjis reunea opt state. La graniţa Nepalului modern, Sakya domina statul Kapilavastu, care era vasalul regatului Kosava. Aceasta era familia căreia îi aparţinea Buddha.

Dinastia Nanda se compune din fondatorul Mahapadma şi din opt fii care i-au succedat. Bogăţia sa este lăudată atât în *Purane* cât şi de către autorii greci. Se pare că dinastia nu avea origine nobilă, nici brahmană, nici *kshatrya*. Mahapadma a trebuit să facă faţă mai multor revolte, însă sub domnia sa imperiul s-a întins din Punjab până în Bengal. Despre urmaşii săi nu ştim aproape nimic.

5. Alexandru şi elenizarea Orientului. În 330 î.Hr., Alexandru cel Mare l-a învins pe Darius al III-lea, ultimul dintre Ahemenizi. El a preluat astfel controlul vechiului Imperiu persan, chiar dacă împăratul nu mai exercita de mult timp decât o autoritate nominală asupra periferiei. Trupe indiene participaseră la bătălia decisivă de la Gaugamela. După o lungă campanie în Bactriana, Alexandru a trecut Hindu Kush şi a ajuns în India în primăvara anului 326 î.Hr. El l-a supus pe regele din Taxila, Omphis (sanscritul Ambhi), apoi pe Porus (Paurava), regele Punjabului. A continuat să avanseze, dar în apropiere de Hyphasis (Beas), soldaţii săi au refuzat să meargă mai departe. Aproape de delta Indusului, armata s-a scindat în două: o parte s-a întors în Mesopotamia pe mare, în timp ce Alexandru şi restul armatei au revenit pe uscat, de-a lungul litoralului.

Alexandru a lăsat garnizoane şi a numit satrapi pentru a administra noile provincii. Dar la moartea sa, în 323 î.Hr.,

rebeliunile au izbucnit în India şi, în 317, ultimul general al lui Alexandru, Eudemus, a trebuit să părăsească regiunea. Principala consecinţă a expediţiei lui Alexandru a fost fondarea coloniilor greceşti din nord-vestul Indiei. Aproape şaptezeci de ani mai târziu, greaca era încă o limbă importantă în regiune, după cum o atestă inscripţiile lui Ashoka. Totuşi, sursele indiene nu fac nici o referire la expediţie. În realitate, retragerea lui Alexandru a avut consecinţe din cele mai importante la nivel politic.

II. Dinastia Maurya

1. Chandragupta Maurya, fondatorul. Plutarh menţionează faptul că un anume Sandrocottus l-a sfătuit pe Alexandru să avanseze până la Gange şi să-l atace pe ultimul Nanda, care era foarte impopular. Sandrocottus nu este altul decât Chandragupta Maurya: sursele indiene şi greceşti relatează că el este cel care, în cele din urmă, l-a răsturnat pe ultimul Nanda. Acest eveniment, care s-ar fi produs între 324 şi 313 î.Hr., inaugurează fondarea primului mare imperiu al Indiei antice. După surse indiene, Chandragupta era consiliat de către un brahman, numit Kautilya (sau Cânakya sau Vishnugupta). Probabil că el a fost adevăratul conducător al imperiului; i se atribuie, pe de altă parte, un tratat politic, *Artashastra,* care furnizează informaţii utile asupra statului şi a administraţiei[29].

Dar succesorii lui Alexandru au încercat să reia controlul asupra provinciilor indiene. Seleucos Nicator, cel mai puternic dintre ei, s-a luptat cu Chandragupta în 305 î.Hr. Se pare că sorţii l-au fost favorabili celui din urmă, iar

[29] Marinette Dambuyant, *Kautiliya. L'Arthasastra, le traité politique de l'Inde ancienne*, Extraits choisis, M. Rivière, 1971. (N.a.)

Seleucos Nicator a trebuit să se retragă în actualul Afghanistan. El a trimis ulterior un ambasador, Megasthene. Acesta a rămas la curtea Maurya, la Pataliputra, unde a redactat un raport detaliat asupra Indiei, al cărui text este astăzi pierdut. Totuşi, mulţi autori greci şi latini îl citează, ceea ce permite reconstituirea sa parţială. Acest document reprezintă prima descriere a Indiei făcută de un călător străin.

Comparând acest text cu *Artashastra*, putem constata că administraţia imperiului Maurya se sprijinea pe o birocraţie foarte centralizată. Ea controla toată viaţa economică şi un serviciu de spionaj îl informa pe suveran de activităţile tuturor categoriilor societăţii. Sanscrita era limba oficială a imperiului. Megasthene îl admiră în special pe Chandragupta pentru administrarea energică a justiţiei, prin prezidarea personală a proceselor publice. Reşedinţa suveranului era un palat imens, dar el trăia cu teama permanentă de a fi asasinat. Capitala, Pataliputra, era un oraş mare şi frumos, înconjurat de un zid de lemn, şi administrat de un consiliu de treizeci de membri responsabili de viaţa economică şi socială.

2. Ashoka şi apogeul Imperiului. Conform tradiţiei jaina, Chandragupta s-ar fi convertit la jainism şi ar fi abdicat pentru a se consacra vieţii monastice. Oricare ar fi adevărul, după o domnie de douăzeci şi patru de ani, fiul său Bindusara, care i-a succedat, a fost în contact cu Antiochus I, regele Siriei. Este probabil ca el să fi mărit imperiul prin cucerirea podişului Deccan. Către 269, după un scurt interregn, fiul său Ashoka l-a succedat. Această domnie ne este foarte bine cunoscută din inscripţiile lui Ashoka, care constituie cel mai vechi document scris indian care are o semnificaţie istorică. Aceste inscripţii sunt

edicte gravate în piatră şi dispersate în cele patru colţuri ale imperiului. Poate inspirate de precedentul ahemenid, edictele lui Ashoka constituie declaraţii oficiale în materie de politică şi indicaţii pe care împăratul le adresează funcţionarilor şi supuşilor săi.

Aceste surse unice atestă faptul că o schimbare s-a produs în politica imperială, la aproximativ opt ani după urcarea sa pe tron; acest eveniment a fost poate legat de convertirea împăratului la budism. Un edict ne arată faptul că după învingerea triburilor Kalinga, Cel Mult Iubit de către Zei a început să urmeze *dharma*, termen care desemnează aici doctrina budistă. Împăratul prescrie supuşilor săi să nu ucidă fără motiv şi să practice iertarea. Războiului trebuie să i se substituie *dharma*: împăratul proclamă că a obţinut astfel numeroase victorii şi că speră să îi „reformeze" chiar şi pe locuitorii pădurilor. Este deci evident faptul că Ashoka nu renunţase la ambiţiile sale expansioniste: nu făcea decât să le pună în acord cu morala budismului.

În plan intern, reforma a constat într-o relaxare a metodelor de guvernare. Împăratul proclamă faptul că supuşii sunt proprii săi copii şi că se face apărătorul *ahimsa*. Sacrificiile animale sunt interzise chiar şi în capitală, uciderea lor pentru hrană fiind strict reglementată. Expediţiile de vânătoare sunt înlocuite cu pelerinaje la locurile sfinte ale budismului. După tradiţia budistă, Ashoka a suprimat tortura, dar ştim totuşi că a fost menţinută pedeapsa capitală. În sfârşit, au fost îmbunătăţite comunicaţiile şi agricultura. Pentru a aplica toate aceste reforme, Ashoka a creat o categorie specială de funcţionari, *dharma mahamatra*, „cei care se află în serviciul legii"[30]. Ei depindeau

[30] „Super-miniştri ai virtuţii". (N.tr.)

direct de împărat, iar misiunea lor consta în anchetarea provinciilor.

Dacă Ashoka era budist, nu era totuşi un metafizician: *nirvana* nu este niciodată menţionată în edicte dar, în schimb, este amintit cerul. Iată de ce *dharma* promovată oficial de către împărat era în realitate un sistem etic bazat pe credinţele principalelor secte reprezentate în imperiu, constituit astfel încât să promoveze relaţiile paşnice între lumea de aici şi cea celestă. Politica sa religioasă era conciliatoare şi proclama că toate religiile erau demne de respect. În orice caz, domnia sa este epoca în care budismul devine o religie universală. După tradiţia budistă, un mare conciliu s-a reunit la Pataliputra: canonul a fost codificat în *pali*[31] şi au fost trimise misiuni de popularizare în întreaga Indie şi în afara acesteia. Propriul fiu al lui Ashoka, Mahendra, este cel care l-a convertit pe regele din Ceylon, Devanampiya, la budism[32].

Moartea bătrânului împărat, în 232 î.Hr., a deschis un război de succesiune între fii săi. Guvernatorii provinciilor, în general membri ai familiei imperiale, au profitat pentru a-şi câştiga independenţa. Succesorii nu au avut anvergura sa şi în privinţa lor ne-au parvenit doar puţine informaţii.

III. Marile invazii şi Kushanii

1. Epoca invaziilor. Dinaştii Maurya s-au menţinut la putere pentru încă cincizeci de ani. Apoi, în jurul anului

[31] Derivată din sanscrită, *pali* a apărut înainte de secolul al III-lea î.Hr. Este limba vechilor scrieri budiste sudice, care este încă folosită în Sri Lanka, Birmania, Laos, Thailanda şi Cambodgia. (N.a.)

[32] R. Linga, *Royautés bouddiques: Ashoka et la fonction royale à Ceylan*, Paris, EHESS, 1979. (N.a.)

183 î.Hr., brahmanul Pusyamitra Sunga, general al ultimului Maurya, Brhadratha, a cucerit puterea printr-o lovitură de palat. El era un partizan al hinduismului ortodox şi a restabilit vechile sacrificii vedice, inclusiv sacrificiul calului. Regatul Sunga nu constituia un stat centralizat, aşa cum fusese Maurya, ci mai degrabă un stat care, în lipsă de ceva mai bun, poate fi calificat drept feudal. Centrul său era la Vidisa, în partea estică a Malwei. Domeniile pe care regele exercita un control direct erau înconjurate de state mai mari sau mai mici, care se aflau în situaţii de dependenţă diverse, dar a căror autonomie este atestată prin faptul că unele dintre ele aveau monedă proprie. Numele suveranilor Sunga ne-au fost păstrate în *Purane*.

Acest model politic se va impune în India pentru o perioadă îndelungată. Istoria Indiei postmaurya este marcată de lupte care sunt purtate între dinastii pentru dominaţii regionale. Unitatea Indiei era pierdută pentru aproape două mii de ani.

2. Regatele greco–bactriene. Această perioadă este marcată de noi invazii care pun partea vestică a actualului Pakistan, Mala, Saurashtra, cea mai mare parte din Uttar Pradesh şi din Rajastan sub dominaţia suveranilor străini. Prima invazie este cea a grecilor din Bactriana. La mijlocul secolului al III-lea î.Hr., Diodotus, guvernator al Seleucizilor, s-a proclamat independent. La începutul secolului al II-lea, Euthydemus s-a îndreptat către India: el şi succesorii săi au ocupat cea mai mare parte din văile Indusului şi Punjabului şi au lansat raiduri în valea Gangelui.

Una dintre aceste expediţii, poate cea condusă de Menandru, a ajuns la Pataliputra. Descendenţii lui Euthydemus au condus mai multe mici regate. Piese monetare care ne-au parvenit poartă o inscripţie în greacă pe o faţă

şi una în *prakrit*[33] pe cealaltă. Unul dintre aceşti regi, Menandru, este descris de surse budiste ca fiind stăpânul călugărului filozof Nagasena. El s-ar fi convertit la budism. Regatele greco-bactriene nu au supravieţuit mult timp. În cea de a doua jumătate a secolului al II-lea, parţii au ocupat Bactriana.

Dar în faţa migratorilor Yue Che, un popor nomad, sciţii, cunoscuţi sub numele de shaka în India, l-a atacat pe parţi în Iran şi pe greci în India. Sciţii au ajuns până în Mathura şi, până la sfârşitul secolului I, o linie regală, putând nume iraniene, cunoscută ca dinastia Pahlava, a controlat nord-vestul Indiei. Sosirea sfântului Toma în India s-ar fi produs în timpul domniei unui dinast Pahlava, Gondophares. Regatul Pahlava a fost în cel din urmă cucerit de Yue Che, un popor indo–european fără îndoială de limbă iraniană care este menţionat de analele chinezeşti.

3. Kushanii. În Bactriana, Yue Che s-au organizat în triburi autonome, până când Kujula Kadphises, din tribul Kushana, le-a unificat înainte de a ataca subcontinentul. În prima jumătate a primului secol, fiul său, Vima Kadphises, a luat controlul nord-vestului Indiei. El a trimis o expediţie pentru a susţine statele iraniene din Tarim, dar aceasta a fost învinsă de către chinezi. Vima Kadphises a luat titlul de *sarvalogisvara* („stăpânul întregii lumi"). Fiul şi succesorul său a fost Kanishka (120–162?), care a domnit asupra unui vast imperiu, întins din Asia Centrală până la Benares. El a purtat deopotrivă titlul indian de maharajah (mare rege), pe cel iranian de Rege al Regilor şi pe cel chinez de Fiu al Cerului.

[33] Limba medio-indiană — atestată încă din primele secole care preced era creştină până în secolul al X-lea — derivată din sanscrită. (N.a.)

Kanishka este considerat un mare protector al budismului şi aceasta este epoca în care această religie începe să se propage în Asia Centrală şi în Extremul Orient. Lui îi plăcea, totuşi, să onoreze şi alte religii, între care zoroastrismul, mithraismul, sau religia greacă. Capitala sa a fost Purushapura, actualul Peshawar. El domnea asupra bazinului Amur-Dariei, Sîr-Dariei, Tarimului, Indusului şi asupra unei mari părţi din cel al Gangelui, până la Benares. Imperiul kushan a fost marcat de o dezvoltarea artistică importantă, mai ales în statuaria, aşa cum o indică operele şcolilor Gandhara şi Mathura. Declinul politic al imperiului a început odată cu fiul şi succesorul lui Kanishka, Huviska (162–185?).

Sassanizii le-au răpit kushanilor Asia Centrală, apoi împăratul Vaduseva (185–220?) a fost învins de Shapur I, ceea ce a provocat fărâmiţarea imperiului. În munţii Hindu Kush, mici dinastii kushane s-au menţinut până în secolul al IV-lea al erei creştine, înainte de a fi detronate de un nou val de migratori Yue Che.

IV. Regatele din Deccan

În paralel, noi regate au apărut în peninsulă. În Orissa, Kharavela şi-a creat un imperiu în cea de-a doua jumătate a secolului I. A fost un mare protector al jainismului, dar nu ştim nimic mai mult, nici despre el, nici despre succesorii săi.

1. Andhra şi sciţii. Aproximativ în aceeaşi epocă, în nord-vestul podişului Deccan, un important regat se constituia pe ruinele imperiului Maurya: regatul Çatavahana sau Andhra. Având Pratisthâna (Paithân) drept capitală, acesta s-a menţinut mai mult de trei secole, până în

secolul al III-lea. În secolul al II-lea, autoritatea sa se întindea dincolo de Narmada, în Malwa şi de la un litoral la celălalt. Regatul Andhra a trebuit să suporte atacurile sciţilor din clanul Ksaharâ, dar Gautamîputra Sâtakarnin, cel mai mare dintre suveranii Andhra, a recucerit regatul în 130.

O altă dinastie scită a domnit în Gujarat şi Malwa aproximativ în aceeaşi epocă, către 338. La apogeul său, această dinastie controla Sindul şi Rajastanul. Cel mai mare dintre aceşti regi, Rudradâman, a lăsat cea dintâi inscripţie corectă în sanscrită. Este vorba de un lung panegiric care relatează campaniile războinice ale suveranului, precum şi reamenajarea unui lac artificial. Această inscripţie indică faptul că Rudradâman domnea în 150.

2. Sudul dravidian. Aceasta este epoca în care sudul intră în istorie. Conform tradiţiei, teritoriul tamililor era divizat în trei regate: Côla, pe coasta Coromandel; Cerâ, în Malabar; Pândya, în sudul extrem al peninsulei. Ele sunt menţionate într-o inscripţie a lui Ashoka drept locuri în care *dharma* a fost victorioasă. Numeroase surse indică faptul că asceţii buddhişti şi jainişti vizitaseră teritoriul tamil înaintea erei creştine. În literatura tamilă cea mai veche, alcătuită în primele secole ale erei noaste, aceste regate sunt descrise ca aflându-se într-o stare de război perpetuu.

Această literatură face frecvent aluzie la violenţa luptelor şi lungi pasaje sunt dedicate descrierii masacrelor provocate de un suveran sau de altul. Câteva secole mai târziu, literatura tamilă indică o mai avansată penetrare a canonului arian. Tamilii au invadat Ceylonul în două rânduri, începând din secolul al II-lea î.Hr. Probabil în aceeaşi epocă au ajuns în Asia de Sud-Est, iar în secolul I comerţul lor cu Egiptul şi cu Imperiul roman era deja înfloritor.

V. Gupta şi ultimele regate hinduse

Nu ştim foarte multe despre istoria nordului Indiei după declinul Kushanilor. Către secolul al III-lea, se pare că regiunea era împărţită între mici regate care erau, fără îndoială, conduse de către descendenţii indianizaţi ai invadatorilor din secolele precedente.

1. Chandra Gupta şi fondarea Imperiului. În 320, un nou Chandra Gupta[34] a ajuns la putere. Acest fapt se datora în parte căsătoriei sale cu prinţesa Kumaradevi, din tribul Licchavi. O mare importanţă trebuie să fii fost atribuită acestui eveniment, având în vedre faptul că au fost emise monede pentru a-l comemora. Putem crede că Licchavi au profitat de absenţa unei puteri centralizate pentru a constitui un nou regat. Regatul lui Chandra Gupta includea, în orice caz, Magadha şi Kosala.

În timpul succesorului său, Samudra Gupta (335–376), Pataliputra a redevenit centrul unui mare imperiu, care se întindea din Assam în Punjab. A fost repede evident faptul că noul suveran dorea să restaureze Imperiul Maurya. O inscripţie ne arată că a învins nouă regi înainte de a le anexa regatele din sudul Indiei. A supus triburile din Rajastan şi din Deccan-ul oriental, iar regii învinşi i-au recunoscut autoritatea. Dar principalul efort militar făcut de Samudra a fost îndreptat împotriva dinastiilor scite, care controlau de două secole Gujaratul şi Malwa. Rezultatul este neclar, dar nu este exclus ca Samudra să fi fost învins.

[34] Acest Chandra Gupta pare să fi aparţinut castei Jat din Rajputana, deci ar fi fost la origine un scit. Conform cronicii *Kaumudimahotsava* a fost crescut de un rege din Pataliputra, a cărui putere, în cele din urmă, a uzurpat-o. (N.tr.)

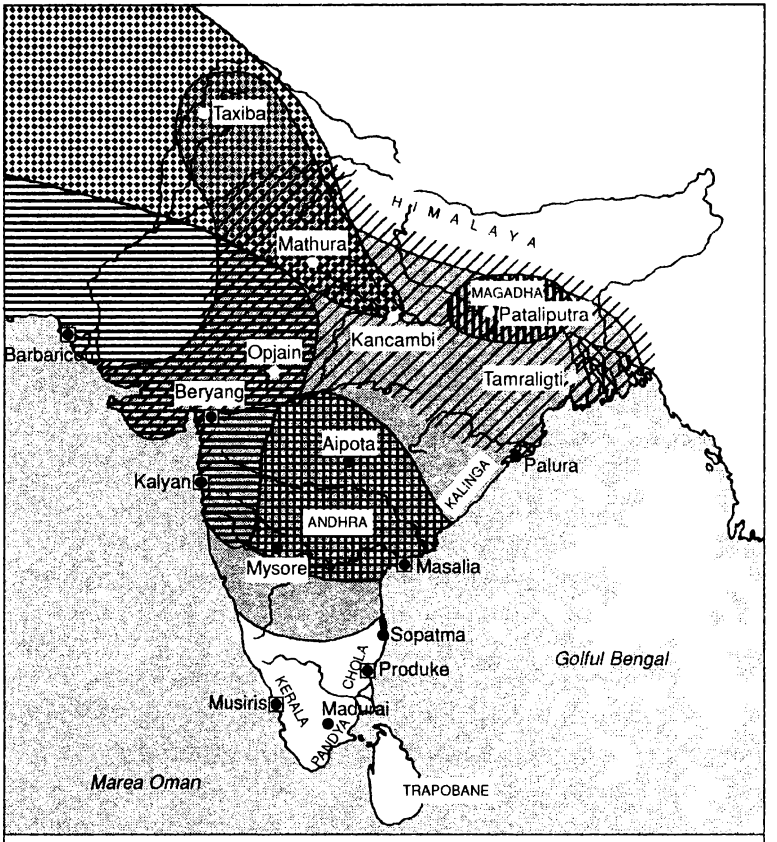

Dinastia Maurya

regatul Magadha

expansiunea Mauyra sub Asoka (272–231 î.Hr.)

Divizarea Indiei

invazia Yue Che (50). Regatul Kushan (50–240)

principatele sciților și dominația parthă

dinastia Çatavahana (regatul Andhra) (50–195)

imperiul Gupta (320–350)

contoar roman

Harta 1 — India antică

2. Chandra Gupta al II-lea (376–415) şi apogeul Imperiului. Fiul şi succesorul lui Samudra, Chandra Gupta al II-lea, este cel care probabil i-a învins pe sciţi, puţin după 388. El devenea în felul acesta suveranul întregii Indii de nord, cu excepţia nord-vestului, înainte de a-şi extinde autoritatea asupra celei mai mari părţi din Deccan. El şi-a stabilit capitala la Ujjayini. Sub domnia sa, cultura indiană antică a atins nivelul cel mai înalt. Chandra Gupta al II-lea, numit uneori cu titlul său de *Vikramâditya* („soare de eroism"), este fondatorul unei noi ere, care începe în 58 î.Hr., era Vikrama, unul dintre cele mai importante sisteme de datare indiene, încă utilizat în India de Nord. Kalidasa, cel mai mare poet şi dramaturg indian[35], este prin tradiţiei asociat cu împăratul. Opera sa reprezintă deopotrivă o oglindă fidelă a idealului hindus, incluzând întreaga ordine şi etică a acestuia, şi un model de perfecţiune literară.

Prosperitatea acestui imperiu este atestată de către Fa Xian, un călugăr chinez care a călătorit în India (cca 399–410) pentru a obţine copii autentice ale scrierilor budiste. El remarcă de asemenea raritatea crimelor, precum şi eficacitatea administraţiei. Imperiul era împărţit în mai multe provincii, divizate în districte, la rândul lor subîmpărţite în arondismente. Prosperitatea avea drept sursă principală iniţiativa privată; ghildele de negustori aveau obligaţia de a construi şi de a întreţine operele de artă[36], templele, fundaţiile caritabile sau culturale, precum şi gestiunea unor stabilimente asemănătoare băncilor.

---

[35] Principala sa operă este *Malavikagnimitra*, inspirată de istoria luptelor dintre greci şi dinastia indiană Shunga. (N.tr.)

[36] În cea mai mare parte, operele arhitecturale realizate în timpul dinastiei Gupta au fost distruse de către musulmani. Dintre cele care au supravieţuit, cel mai celebru este templul Deogarh, din centrul Indiei. Se păstrează, de asemenea, templele săpate în stâncă de la Ajanta (cu frescele sale unice), Ellora şi Bagh. (N.tr.)

Fa Xian relatează că toţi oamenii respectabili erau vegetarieni, în timp ce castele inferioare şi impurii consumau şi carne. Gupta, care erau hinduşi ortodocşi de rit vişnuit, s-au preocupat de supravieţuirea sacrificiilor vedice solemne. Numeroase documente indică faptul că sacrificiul calului, de exemplu, era practicat pe scară largă, ceea ce nu-i împiedica pe împăraţi să fie binevoitori în privinţa budismului. Toate aceste condiţii au favorizat o înflorire fără precedent a artelor şi a literelor. Curtea imperială îşi proteja poeţii, filozofii şi artiştii, mergând până la organizarea unor adevărate concursuri literare[37].

3. Invazia hunilor şi dizlocarea Imperiului. În 455, la moartea lui Chandra Gupta al II-lea, i-a succedat fiul său, Kamaragupta I. În timpul domniei sale noi invadatori au apărut în India: hunii. Lista succesorilor nu este clară dar ştim totuşi că Bhânugupta, care a domnit poate în asociere cu Kamaragupta, a fost învins în bătălia de la Eran (510?) de către Toramina, şeful hunilor. Acesta a întemeiat un regat şi pelerinul chinez din secolul al VII-lea, Xuan Zang, îl descrie ca pe un persecutor al budismului. Fiul său, Mihirakula, a fost învins în 533 de către regele din Mandasor, Yasovarman care, datorită acestei victorii, îi va respinge definitiv pe huni.

Aceste incursiuni au provocat totuşi dispariţia Imperiului Gupta, care nu mai exista în 550. O ramură cadetă a dinastiei a continuat să domnească la Magadha până în secolul al VIII-lea. Primul nume de rege cunoscut este cel al lui Krishnagupta. Alte părţi din imperiu au format regate independente, precum Maitraka în Gujarat.

[37] La curtea din Ujjain au fost primiţi marii dramaturgi şi poţi Kalidasa, Vishakdatta şi Dinnaga, celebrul astronom Varahamihira precum şi faimosul filozof budist Vasubandhu. (N.tr.)

4. Harsa, continuatorul şi dinastiile următoare. În bazinul format de către Satlaj şi Yamuna, regele din Sthânvîsvara (Thânesar), Prabhakaravardha, a reuşit să îşi extindă autoritatea după ce a lansat raiduri victorioase contra hunilor. Chiar dacă aparţinea familiei Pusyabhuti, mama sa era totuşi o prinţesă Gupta. La moartea sa, fiul şi succesorul său Rajyavardhana a luat parte la un război împotriva unui Kanyakubja, suveran al regatului vecin. Cei doi regi au murit în luptă, iar cum Kanyakubja nu avea moştenitori, Harsa, cel de-al doilea fiu al lui Prabhakaravardha, a devenit suveranul ambelor regate în 606. În vârstă de şaisprezece ani în momentul urcării pe tron, Harsa a domnit patruzeci şi unu de ani şi a restaurat parţial imperiul Gupta. Domnia sa este deosebit de bine documentată datorită poetului Bâna, care ne-a lăsat o descriere amănunţită a evenimentelor care au dus la urcarea pe tron, şi pelerinului chinez Xuan Zang, care a lăsat o relatare exactă a călătoriei sale în India, făcută în ultima parte a domniei lui Harsa.

Chiar dacă Harsa şi-a impus dominaţia asupra nordului Indiei, din Gujarat în Bengal, imperiul său rămânea un stat feudal. Doar tentativele de a cuceri Deccan-ul au rămas infructuoase. Suveranul îşi exercita controlul prin deplasări continue în cele patru colţuri ale imperiului; nu este deci surprinzător faptul că atunci când a murit fără a lăsa moştenitori, imperiul s-a destrămat imediat. Harsa asculta răbdător plângerile celor mai umili dintre supuşii săi şi cultiva un gust pronunţat pentru filozofie şi literatură. Îi sunt atribuite trei piese de teatru: primele două sunt încântătoare comedii a căror acţiune se petrece în harem, iar ce de-a treia tratează chestiuni religioase[38].

[38] Vezi A. Daniélou, *Trois pièces de théâtre de Harsha*, Paris, Buchet-Chastel, 1977. (N.a.)

Xuan Zang ne informează că budismul era în mod definitiv în declin în acea epocă, chiar dacă Harsa s-a aflat sub influenţa sa la sfârşitul domniei. Noi practici au apărut în hinduism, precum cele ale cultelor tantrice[39] şi *sati*, cutumă care impunea văduvelor să se lase arse pe rugul soţului defunct. Pe de altă parte, Xuan Zang este atacat de două ori de tâlhari chiar pe domeniile lui Harsa.

Istoria dinastiilor care l-au succedat lui Harsa este cea a unui război permanent între clanuri rivale. Sub cea de-a doua dinastie Gupta s-a cunoscut o perioadă de revenire, iar regele Adityasena Gupta, suveranul cel mai important al celei de-a doua jumătăţi a secolului al VII-lea, a fost ultimul care a practicat sacrificiul calului. Între secolele VIII–X, două mari dinastii, Pala din Bihar şi Gurjara-Pratihara din Kanyakubja, şi-au împărţit dominaţia asupra Indiei de Nord. Dinastia Pala a cunoscut apogeul puterii în epoca regelui Dharmapala (770–810). Sub domnia acestuia, budismul cunoaşte un reviriment şi este introdus în Tibet. În secolele IX–X, dinaştii Gurjara-Pratihara, care erau probabil originari din Rajputan, dominau nordul Indiei. Ei au rezistat invaziei arabe din 712. Cei doi reprezentanţi mai puternici au fost Mihira Bhoja (840–885) şi Mahendrapala (885–910).

5. Situaţia politică în India de Sud. După perioada Gupta, în epoca în care se afla în declin în India de Nord,

[39] Din sanscritul *tantra*, „urzeală" şi prin extensie „doctrină". Ansamblu de texte care ne oferă învăţături rituale bazate pe practicile yoghine. Doctrina, care are un caracter ezoteric, afirmă că divinul este format din unirea zeului cu *shakti*, adică aspectul său feminin, care asigură manifestarea sa în cosmos. Vezi Jean Varenne, *Le tantrisme. Mythes, rites et métaphysique*, Paris, Albin Michel, 1997. Tantrismul presupune practicarea unui erotism ritual. Există de asemenea unele culte tantrice periferice şi izolate care practică şi sacrificiile umane. (N.a.)

cultura hindusă a cunoscut o dezvoltare importantă în India de Sud. În nordul podişului Deccan, o nouă dinastie a ajuns la putere la mijlocul secolului al VI-lea, Câlukya, a cărei capitală era Vâtâpî, în Mysore. Cel mai mare rege al dinastiei, Pulakesin (609–642), i-a rezistat victorios lui Harsa, dar a fost învins de către regele pallava din Kânci, Narasimhavarman. Dinastia Pallava, care domnea din secolul al IV-lea, era mare constructoare de temple. Regii Pallava încurajaseră dezvoltarea instituţiilor ariene în sud. Regatul lor s-a menţinut până în secolul al IX-lea, dată la care a fost cucerit de către regii Côla[40] din Tânjuvur. Această renaştere a Regatului Côla va permite peninsulei să trăiască paşnic timp de trei secole. A fost favorizată astfel o înflorire a vieţii culturale şi sociale.

Apogeul se situează în timpul domniei lui Râjarâja (985–1014) şi a lui Rajendra (1014–1042). Primul a cucerit Ceylonul, iar cel de-al doilea a trimis o expediţie navală care s-a soldat cu ocuparea parţială a Birmaniei, a Malaieziei şi a Sumatrei. La sfârşitul secolului al XI-lea, Côla erau alungaţi din Ceylon şi regele din Madurai îşi recăpăta independenţa. În schimb, Côla au reuşit să se menţină în partea centrală a regatului, adică în regiunea Kanci şi Tanjuvur. Stabilitatea politică a favorizat dezvoltarea culturii tamile şi numeroase inscripţii aduc mărturie asupra prosperităţii economice.

Administraţia regatului era remarcabilă în măsura în care se baza pe instituţii locale autonome. La Uttaramêrur de exemplu, un sat locuit de brahmani, teritoriul era divizat în treizeci de sectoare. Fiecare dintre ele era administrat de un consiliu format din membri aleşi prin tragere la

[40] În secolul al IX-lea, Regatul Côla era prins între Pallava şi Pandya. Regele Côla Vijayalaya (850–871) este cel care s-a răsculat împotriva dominaţiei dinastiei Pallava şi a întemeiat capitala Tanjore. (N.tr.)

sorţi[41]. Consiliul era divizat în cinci comisii, primele trei fiind însărcinate cu supravegherea grădinilor şi livezilor, a rezervoarelor şi irigaţiilor, respectiv cu reglarea litigiilor. Membrii nu erau remuneraţi şi puteau fi demişi pentru o conduită nepotrivită. Côla au dispărut în secolul al XII-lea, iar Hoysala din Mysore şi Pandya din Madurai şi-au împărţit teritoriul lor.

[41] Înalte comunităţi, care nu erau formate exclusiv din brahmani. Membrii consiliului erau aleşi printr-un sistem de vot secret (cu buletine depuse în urne) la care participau toţi membrii comunităţii, cu excepţia excluşilor (impurii). (N.tr.)

Capitolul III

INDIA MUSULMANĂ

I. Începutul dominaţiei musulmane (712–1206)

1. Cucerirea arabă în Sind. Relaţii comerciale existau din timpuri imemoriale între subcontinentul indian şi peninsula arabă. În perioada preislamică, negustorii arabi ocupau un loc dominant în mai multe porturi ale Indiei. În timpul celui de-al doilea calif, Omar, a fost cucerit Makran, în Belucistan. Care sunt factorii care au i-au determinat pe arabi să cucerească Sindul? S-a afirmat că Muhammad bin Qasim era în fruntea unei expediţii de pedeapsă; se pare că în realitate guvernatorul omeyyad al Irakului, Hajjâj bin Yusuf, a dorit să îşi sporească posesiunile supunând vastul teritoriu care se află între Sind şi Transoxiana[42].

În această epocă, Sindul era guvernat de Raja Dahir, fiul unui uzurpator, brahmanul Chach, care pusese capăt dominaţiei budiste. În 712, Muhammad bin Qasim, nepotul lui Hajjaj bin Yusuf, a avansat în fruntea unei puternice armate până la Debal, aproape de actualul Karachi, unde a făcut joncţiunea cu flota. Victoria a fost obţinută datorită unei catapulte. În iunie, Muhammad bin Qasim provoca o nouă înfrângere lui Raja Dahir, care era apoi ucis, la începutul anului 713, iar cucerirea Multan-ului îl făcea pe comandantul arab stăpânul Sindului. Soldaţii capturaţi au

[42] S.A.A. Rizvi, *That wonder that was India*, vol. II, *A survey of the history and culture of the Indian subcontinent from the coming of the Muslims to the British conquest 1200–1700*, New Delhi, Rupas & Co., 1994. (N.a.)

fost decapitaţi, dar hinduşii şi buddhiştii au fost asimilaţi cu *dhimmis*[43].

Ulterior, califul Omar bin Abdul-Aziz (717–720) a decis să se lanseze într-o politică de convertire a hinduşilor. Câţiva şefi hinduşi, între care Jaisinha, fiul lui Raja Dahir, s-au convertit la Islam. În 737, arabii au construit o nouă capitală, Mansura. În 854, Omar bin Abdul-Aziz Hibbari fonda o dinastie arabă care nu a recunoscut suzeranitatea abbassidă decât nominal. În 977, Ismaeliţii[44], a căror bază era situată în Yemen, au cucerit Multan cu un atac prin surpriză şi în 985 au preluat în totalitate Sindul de la Hibbariţi. Statul ismaelit de la Multan era un teritoriu independent, ai cărui suverani făceau act de credinţă către califul fatimid[45] din Cairo.

Penetraţia ismaeliţilor în India pare totuşi să fie mult mai veche. Într-adevăr, qarmaţii, stabiliţi în Bahhrein începând din 894, trimiteau încă din această epocă misionari în Sind. Este interesant de notat faptul că încă din 886 Coranul a fost tradus în sindi, la cererea unui şef hindus. Dominaţia arabă asupra Sindului a favorizat pe de altă parte înflorirea relaţiilor cu Orientul Mijlociu.

---

[43] „Protejaţi": statut specific conferit ne-musulmanilor care le permitea să îşi păstreze religia în schimbul achitării unei taxe discriminatorii (*jiziya*). (N.a.)

[44] Sectă musulmană şiită care recunoaşte drept al şaptelea ghid divin (*imam*) pe Ismail şi nu pe Musa Kazem, aşa cum fac şiiţii duodecimani. În epoca noastră, imam-ul este recunoscut sub titlul său onorific de Aga Han. Vezi M. Boivin, *Les Ismaéliens, des communautés d'Asie du Sud entre islamisation et indianisation,* Maredsous (Belgia), 1998. (N.a.)

[45] Calif şiit, legat de „partida lui Ali" (*si'at Ali*), care susţine faptul că succesiunea Profetului trebuie să rămână în familia acestuia. În cazul lui Ali, dreptul său de succesiune este dat de faptul că este căsătorit cu fiica lui Muhammad, Fatima. (N.tr.)

2. Epoca Gaznevidă. Un fost sclav turc, Sübüktigîn, a făcut mai multe raiduri în regiune. În 988, fiul său, Mahmud de Ghazna, i-a succedat în calitate de apărător al Islamului sunnit. Califul abassid l-a însărcinat cu alungarea hinduşilor şi ismaeliţilor din valea Indusului. Mahmud a invadat principatul Multân în iarna lui 1005, apoi, din nou, în 1010, când l-a capturat pe guvernatorul ismaelit. În pofida acestor expediţii, ismaelismul a rămas implantat în Sind, mai ales în regiunea Mansura. În 1010, un ismaelit numit Knafif a fondat o nouă dinastie, Sumra, care va conduce Sindul până în 1352.

În septembrie 1018, Mahmud a lansat un raid până la Delhi. În ianuarie 1026, victoria de la Somnah, în Kathiawar, a făcut din el o figură legendară a istoriei musulmane. Moartea lui Mahmud de Ghazna în 1030 le-a oferit un moment de linişte ismaeliţilor. Scurt timp după aceea tradiţia ismaelită a cunoscut o recrudescenţă a propagandei, datorată unui misionar numit Pir Satgur Nur. El a fost primul compozitor de *ginans*, imnurile sacre ale ismaeliţilor[46].

Dominaţia ghaznevidă asupra văii Indusului trebuia să dureze aproape cinci sute de ani. Sursele nu ne permit să cunoaştem în detaliu organizarea administrativă a Punjabului ghaznevid, dar este de crezut că nu era diferită de cea a Khorassanului. În ciuda zelului sunnit dovedit de Mahmud, hinduşii a păstrat statutul de protejaţi (*dhimmîs*). Conducătorii ereditari ai satelor, *thâkurâs*, au fost probabil intermediari între Ghaznevizi şi ţărani. În perioada ghaznevidă sufismul[47] este introdus în subcontinent.

---

[46] Vezi Azim Nanji, *The Nizârî Isma'ili Tradition in the Indo-Pakistan Subcontinent*, Caravan Books, Delmar, New York, 1978, p. 50 şi urm. (N.a.)

[47] Aspectul mistic al Islamului constă în promovarea unui mod de viaţă care propune realizarea unităţii cu Dumnezeu prin iubire şi asceză. Termenul *sufi* derivă probabil din denumire veşmântului de lână purtat de asceţii musulmani. (N.tr.)

3. Ghuriditii. În ultima parte a domniei ghaznevidului Yamin al-Dawla Bahrâm Shâh (1118–1152), guvernatorul regiunii Ghur, între Heart şi Kabul, 'Ala' al-Dîn (m. 1161), i-a provocat o înfrângere înainte de a cuceri Ghazni şi de a-l distruge. Ultimii ghaznevidiţi nu mai controlau decât Lahore şi regiunea acestuia. Muhammad Shihab al-Dîn Ghuri, unul dintre fraţii şi succesorii lui 'Ala' al-Dîn, a cucerit Multan în 1175 şi i-a eliminat pe ismaeliţi din Sind. Dinaştii Sumra au fost atunci constrânşi să se retragă în Thatta, care a devenit noua lor capitală. În realitate, unul dintre obiective ale acestei campanii era cel de a pune capăt monopolului ismaelit asupra comerţului maritim în Oceanul Indian.

După ce a încercat să îşi extindă stăpânirea asupra regiunii Gujarat, Muhammad Shihad al-Dîn a cucerit Delhi în 1182 şi a făcut din Sumra vasalii săi, înainte de a începe asaltul la Lahore. În 1186, el a cucerit pentru a treia oară oraşul şi l-a capturat pe Khusraw Malik: acest eveniment a marcat sfârşitul dinastiei ghaznevide. Muhammad Shihab al-Dîn a decis apoi să avanseze către est. După o tentativă infructuoasă, a obţinut victoria de la Tara'in în 1191, unde au fost învinşi regii rajputani. Această bătălie a marcat începutul dominaţiei turceşti asupra Indiei propriu-zise.

Muhammad Shihab al-Dîn a asediat Delhi şi a impus principelui local plata unui tribut. Apoi a decis să se întoarcă la Ghazni, după ce a încredinţat generalului său Qutub al-Dîn Aibak misiunea de a consolida şi de a spori ultimele cuceriri. Acesta a ocupat din nou Delhi, pentru a pune capăt unei rebeliuni a suveranului local, care a fost înlăturat cu acest prilej. La moartea sultanului ghuridit, asasinat la 15 martie 1206, turcii controlau India de Nord, de la Ghazni la Assam.

Factorii care au contribuit la acest succes au fost intens analizaţi. Istoricii hinduşi invocă în primul rând lipsa unităţii politice, în timp ce musulmanii replică afirmând că această lipsă de unitate politică provenea mai ales din funcţionarea sistemului de caste. Nu trebuie să uităm că armata rajputană, care se baza pe eleganţi, se mişca foarte încet în comparaţie cu foarte mobila armată de cavalerie formată din luptători central-asiatici.

II. Sultanatul de Delhi (1206–1526)

Muhammad Shihab al-Dîn nu avea fii şi nici nu a desemnat un succesor. Unul dintre soldaţii–sclavi ai săi (*ghulâms*), Yilduz, a fost totuşi proclamat sultan la Ghazni. Simultan însă, Qutub al-Dîn Aibak s-a proclamat sultan la Delhi. După o ofensivă victorioasă contra lui Yilduz, el s-a consacrat întăririi administrative a sultanatului de Delhi înainte de a muri, în 1210. Fiul său, prea slab, a fost repede înlăturat de către unul dintre proprii săi *ghulâms*, Iltutmish.

1. Turcii ilbariditi (1211–1290). Iltutmish este cel care va fonda prima dinastie musulmană veritabilă al cărei imperiu ocupa o parte din India. Ea este cunoscută drept „dinastia turcilor ilbariditi", pentru că întemeietorul său era membru al tribului Ilbaris, dar şi al grupului Ghulama sau Mameluc, termeni care desemnează statutul servil pe care mulţi sultani l-au avut înainte de a accede la puterea supremă. Iltutmish şi-a ocupat primii zece ani de domnie cu îndepărtarea rivalilor săi. În timpul domniei sale şi-au făcut apariţia în Orientul Apropiat mongolii. După ce a cucerit Beijingul în 1215, Gengis Han a cucerit Transoxiana

în 1220. Ultimul suveran din Khwarizm, Jalal al-Dîn Mankobirti s-a refugiat la Lahore în 1221, fără să reuşească să îl convingă pe Iltutmish să trimită trupe contra mongolilor. La scurt timp după aceea, Gengis Han a atins Indusul, înainte de a face cale-întoarsă.

Iltutmish şi-a întărit autoritatea la sud de Gange înainte de a pune capăt existenţei sultanatului independent din Bengal, în 1229. Chiar în cursul acelui an, el a primit şi investitura oficială din partea califului abassid[48]. Acest sultan a fost fără îndoială omul de stat cel mai competent al Indiei în secolul al XIII-lea. El a transformat cuceririle ghuridite într-o monarhie ereditară. Aceasta s-a bazat pe o administraţie compusă mai ales din turci şi din iranieni refugiaţi din faţa invaziei mongole în Asia Centrală. Armata era controlată de turci, ai căror şefi erau răsplătiţi cu domenii funciare obţinute ca urmare a cuceririlor (*iqtâ*). Curtea, a cărei etichetă era inspirată de cea Samanidă[49], acorda un loc important ulemalelor[50] şi sufiştilor.

Moartea lui Iltutmish a lăsat sultanatul pradă intrigilor de familie. După o scurtă domnie a fiului său Rukn al-Dîn Firuz, fiica sa Raziyya a preluat puterea. Ea a domnit timp de trei ani şi jumătate, timp în care a încercat să schimbe instituţiile, înainte de a fi asasinată în 1240. În anul următor, mongolii au trecut Indusul şi au jefuit Lahore. În timpul acestei perioade, şefii turci (*maliks*) au impus sultanului

[48] În calitate de succesori ai Profetului, califii (de la *khlf* = a urma) întruneau în persoana lor două atribuţii: cea de conducător politic şi militar al Islamului, dar şi cea de lider spiritual al tuturor musulmanilor. (N.tr.)

[49] Samanizii sunt nobili din Transoxiana care invadează în secolul al X-lea Iranul şi creează un imperiu între Marea Caspică şi Indus. Din rândul lor face parte Mahmud de Ghazna. (N.tr.)

[50] „Ulema" sunt savanţi în ştiinţe religioase, cărora în tradiţia sunnită li se recunoaşte autoritatea în materia explicării şi predării Coranului şi a legislaţiei canonice. (N.tr.)

crearea unei funcţii de regent (*na'ib*); în timp, acesta a devenit adevăratul deţinător al puterii.

În 1249, sultanul l-a desemnat pe un anume Balban drept regent. După moartea suveranului, în 1266, Balban, care poate l-a otrăvit, a devenit sultan. Pragmatismul său i-a permis să rezolve situaţia care provoca slăbiciunea sultanatului de Delhi: intrigile diferitelor facţiuni *malik*. El a impus o disciplină strictă, dublată de o mare austeritate: prosternarea a devenit obligatorie. Sultanul era considerat reprezentant al lui Dumnezeu pe pământ şi deciziile sale erau ghidate de autoritatea divină. A reuşit să reorganizeze armata, făcând în acelaşi timp economii. Principala grijă a sultanului, în afara rebeliunilor supuşilor săi, o reprezintă incursiunile mongole. În 1285, o armată mongolă a apărut prin surprindere pe malul Indusului. Fiul său cel mai vârstnic, care era şi preferatul sultanului, Muhammad Shah, ocupat să înfrângă o rebeliune Sumras în Sind, i-a întâmpinat pe mongoli. Deşi victorios, el a fost ucis în bătălie. La moartea lui Balban, în 1287, descendenţii săi, care erau adesea manipulaţi de facţiunile *malik*, şi-au disputat moştenirea. Una dintre facţiuni, Khaljis, a reuşit în cele din urmă să îşi însuşească tronul, în 1290.

2. Epoca Khaljis (1290–1320). Membrii facţiunii Khaljis, recrutaţi iniţial de către Mahmud de Ghazna, au cucerit Bengalul. Noul sultan, Jalal al-Dîn Khalji au trebuit mai întâi să înfrunte opoziţia Ilbaridiţilor care îi aveau drept aliaţi pe rajahii hinduşi. Sultanul i-a învins, dar i-a tratat cu generozitate. În 1291–1292, el a reuşit să oprească o nouă invazie mongolă. Una dintre cele mai reuşite acţiuni a domniei sale a fost cucerirea capitalei dinastiei Yadavas, Devagiri, de către nepotul său 'Ala' al-Dîn. Dar, în iulie 1296, acesta l-a asasinat şi s-a proclamat sultan. Primii

ani ai domnie sale au fost consacraţi luptei contra mongolilor. În 1297, aceştia au atins Kîlî, în apropiere de Delhi. Incursiunile lor neobosite l-au făcut pe sultan să întărească dispozitivul defensiv al frontierei occidentale.

Cucerirea regiunii Devagiri l-a convins pe 'Ala' al-Dîn de faptul că regatele hinduse nu erau capabile să îi reziste. În februarie 1299, o armată comandată de către doi dintre fraţii săi a cucerit Gujaratul. Conform obiceiului, armata victorioasă a jefuit oraşele, fără a-i proteja nici pe hinduşi, nici pe musulmani. Templele au fost distruse sistematic, iar idolii sparţi. Unul dintre aspectele cele mai interesante ale domniei lui 'Ala' al-Dîn priveşte reforma sa economică. Rebeliunile conduse de nepoţii săi sau de *malik* nu încetau însă. Sultanul a decis să ia măsuri pentru a le pune capăt: reorganizarea serviciului de spionaj, interdicţia vânzării alcoolului şi a drogurilor, interdicţia întrunirilor în locuinţele nobililor. Dar cum atribuia aceste revolte prosperităţii supuşilor săi, a confiscat toate concesiunile scutite de impozite, precum şi toate donaţiile pioase. Şefii satelor hinduse, care trăiau pe pământurile sultanului, au fost complet sărăciţi. Sultanul a creat patru centre comerciale la Delji, fiecare dintre ele cu propria specialitate. Surplusul de grâu a fost plasat în depozite imperiale şi a fost interzis stocajul privat. În sfârşit, negustorii au fost obligaţi să se înscrie într-un registru al ministrului comerţului, care controla, de asemenea, şi centrele comerciale.

Pe plan militar, 'Ala' al-Dîn a cucerit podişul Deccan, până la regatul Pandya, în extremitatea sudică a peninsulei; fără a le anexa teritoriile, el i-a constrâns pe suverani să îi plătească un tribut anual. Cel mai mare dintre cârmuitorii sultanatului de Delhi a murit în 1316. Acest sultan analfabet a protejat artele, după cum o atestă realizările arhitecturale ale epocii sale, şi s-a înconjurat de

poeți precum Amir Khusraw (1253–1325), care a fost deopotrivă un istoric talentat și părinte al prozei urdu[51]. Fiul său, Mubarak Shah, a abolit reformele economice și apoi l-a transformat pe unul dintre favoriții săi de origine hindusă, un anume Khusraw Khan, de care se îndrăgostise, într-un veritabil regent. În iulie 1320, Khusraw Khan a pus la cale asasinarea sa și s-a proclamat sultan. Partida turcă, condusă de Ghâzî Malik, a ridicat armele și l-a învins în apropiere de Delhi. Ghâzî Malik a devenit sultan în septembrie 1320 sub numele de Ghiyâs al-Dîn Tughluq Shah.

3. Tughlucii (1320–1414). Domnia lui Ghiyâs al-Dîn Tughluq a fost marcată de moderație. El a modificat regulile economice impuse de 'Ala' al-Dîn, în beneficiul fermierilor și șefilor comunităților rurale, fără ca vistieria să fie totuși afectată. În 1323, urmașul său Ulugh Khan a invadat Jajnagarul, în Orissa. După ce a învins revoltele din Gujarat și Bengal, sultanul a murit, în iulie 1335. Fiul său l-a succedat sub numele de sultan Muhammad bin Tugluq. El a fost singurul sultan din Delhi care a primit o educație literară, religioasă și filozofică, în afara instruirii în arta militară.

Sultanul a trebuit, imediat, să respingă o invazie mongolă, apoi să înăbușe o revoltă în Gulbarga. Acest eveniment l-a convins să stabilească în Devagiri o capitală secundară, cu numele de Daulatabad. Preocupat de frontiera vestică, amenințată de mongoli, el a încercat să declanșeze jihadul, dar sufiții au refuzat să coopereze. O

[51] Limba literară a musulmanilor din India și limbă națională în Pakistan. Apărută în taberele (*ordos*, de unde provine cuvântul „hoardă") primilor cuceritori turci musulmani, nu a ajuns decât târziu la statutul de limbă literară. Până în secolul al XIX-lea, ea nu s-a distins de hindi, împreună constituind hindustani. Urdu se scrie cu ajutorul unui alfabet arabo–persan și, chiar dacă este o limbă indo–ariană, conține un număr mare de termeni de origine arabă și persană. (N.a.)

nouă ameninţare a apărut din nord: chinezii, care făceau incursiuni în regatele himalayene. O astfel de expediţie a fost lansată în 1330, dar a fost învinsă de către tibetani.

Ca întotdeauna, revoltele erau numeroase şi, sub domnia lui Muhammad bin Tugluq, s-a prăbuşit şi visul ca sultanatul de Delhi să controleze întreaga Indie. De fapt, în timpul domniei sale, sultanatul s-a fărâmiţat: Sayyid Ahsan Shah a fondat sultanatul independent de Madurai, iar în 1336 a fost întemeiat regatul hindus Vijayanagar; în 1338, este rândul Bengalului, iar în 1347, Hasan Kangu a fondat regatul bahmanid.

Vărul lui Muhammad, Firuz, i-a succedat în martie 1351. El avea sprijinul ulemalelor şi al sufiţilor, al căror rol sporise în sultanat. Lunga domnie a lui Firuz, de treizeci şi şapte de ani, poate fi împărţită în două perioade: primii douăzeci de ani au fost marcaţi de adoptarea unei noi legislaţii, care restaurează pacea şi prosperitatea, însă ultimii şaptesprezece ani au adus un rapid declin al sultanatului. Măsurile sociale au fost totuşi originale pentru epoca respectivă: s-au creat spitale gratuite, un serviciu trebuia să ajute familiile musulmane sărace să adune zestrea pentru căsătoria fiicelor etc. Firuz a restabilit sistemul de *iqta*, pentru funcţionarii civili şi militari. Cu prilejul unei cuceriri, sultanul a adunat 1500 de manuscrise sanscrite dintre care unele au fost traduse în persană. Ultimii ani ai domniei sale au fost marcaţi de declinul puterii centrale. Fiul său Muhammad I-a constrâns să abdice în august 1387, dar a trebuit la rândul său să fugă în faţa unei revolte. În cele din urmă nepotul său, Tugluq Shah al II-lea, a devenit sultan la moartea lui Firuz, în septembrie 1388.

Noi regate (Jaunpur, Malwa, Gujarat) s-au declarat independente. În 1397, Pir Muhammad, nepotul lui Tamerlan, a cucerit Multân. În septembrie anul următor,

Tamerlan a trecut Indusul înainte de a cuceri Delhi în decembrie. Capitala a fost lăsată timp de trei zile la bunul plac al trupelor, care au masacrat, fără deosebire, hinduşi şi musulmani.

4. Sayydiţii (1414–1451). Tamerlan, înainte de a pleca din India, a încredinţat regiunea Multân unui anume Malik Suleiman, căruia i-a succedat fiul său Khizr Khan. Acesta a reuşit să ocupe Delhi în 1414, după o primă tentativă eşuată. Tatălui său i se atribuie calitatea de *sayyid*, descendent al Profetului, de unde şi numele dinastiei. Sub domnia sultanului Muhammad Shah (1434–1443), sultanul de Malwa a invadat Delhi, situaţia fiind salvată datorită unui *iqta'dâr*[52], Bahlul Lodî. Sub domnia fiului lui Muhammad însă, Bahlul Lodî a cucerit el însuşi Delhi şi a devenit sultan în 1451.

5. Dinastia Lodî (1451–1526). Lodîţii aparţineau unui trib aşezat la vest de Indus. Sub domnia lui Muhammad bin Tugluq, numeroşi şefi de trib afgani au părăsit munţii pentru a merge la Delhi. Sub domnia fiului lui Bahlul Lodî, Sikandar, sultanatul îşi va reface prestigiul. Sultanul a cucerit sau a supus diverse regate hinduse. *Iqta* au fost oferite afganilor, dar, chiar dacă sultanul nu a rămas indiferent la cultura hindusă, a pus mult zel în distrugerea templelor.

Nobilii afgani l-au constrâns pe fiul şi succesorul său, Ibrahim Lodî, să împartă puterea cu fratele său, în speranţa de a pune capăt autocraţiei sultanale. Încercând să

[52] Deţinător de *iqta*, concesiune care atribuie unui ofiţer impozitele provenite de pe pământurile aparţinând ne-musulmanilor (*khrâj*) dintr-un district, cu obligaţia ca el să plătească soldele trupelor pe care le conduce. În persană, *jagir*. (N.a.)

reducă autonomia obţinută de şefii afgani în timpul războiului care l-a opus fratelui său, Ibrahim Lodî a cerut ajutorul guvernatorului din Punjab. Acesta, îngrijorat de persecuţiile suferite de către alţii aristocraţi, a decis să facă apel la suveranul din Kabul, Babur.

6. Dinastiile regionale. Cea mai mare parte a statelor independente s-au constituit după invazia lui Tamerlan. După plecarea sa din India, mai mulţi guvernatori au profitat de dezorganizarea politică pentru a se proclama independenţi. În realitate, acest fenomen începuse încă de la jumătatea secolului al XIV-lea, în special sub domnia lui Firuz Tughluq. De la cucerire, supunerea Bengalului nu fusese decât nominală. Shams al-Dîn Ilyas Shas (1345–1358) a reuşit să unifice ţara sub autoritatea sa. Ca urmare, relaţiile diplomatice cu China au fost restabilite şi portul Chittagong a devenit un centru al comerţului cu Extremul Orient.

Suveranii dinastiei ilyas-shahidite au patronat literatura bengali înainte de a fi înlăturaţi de şeful facţiunii etiopiene, care forma baza armatei lor. Apoi un arab, Husein Shah, a fondat o nouă dinastie, în timpul căreia sultanatul a atins o prosperitate care i-a surprins pe chinezi şi pe portughezi. Aceşti suverani au căutat să încurajeze unitatea dintre hinduşi şi musulmani. Această politică avea să provoace o adevărată întrepătrundere a celor două culturi, manifestă în muzică şi literatură.

După sfârşitul dominaţiei dinastiei Tugluq, principatele independente guvernate de principi au supravieţuit în Rajastan. Hammir (1314–1378) a eliberat statul Mewar care, după descoperirea minelor de argint în secolul al XIV-lea, a devenit o putere comercială importantă. În secolul al XV-lea, Rana Kumbhakarana (1433–1468) şi-a întărit armata şi a

construit în numeroase forturi pentru a-şi proteja frontierele. El a luat sub protecţia sa micile state rajputane care au recunoscut suzeranitatea sultanului de Malwa. În 1437, el l-a învins pe Mahmud Khaljî la Chitor. Kumbha era de asemenea un om de litere, un poet şi un muzician. A scris mai multe comentarii asupra operelor sanscrite. A construit numeroase temple şi arhitectul său Mandana a scris un tratat asupra acestui subiect. După doi succesori fără strălucire, a urcat pe tron Rana Sanga (1508–1528), cel mai mare suveran al dinastiei. În 1518, el l-a învins pe sultanul de Malwa, care avea susţinerea celui din Gujarat. Victoria i-a permis să anexeze o parte din teritoriile acestuia.

În Caşmir, Shah Mir a devenit rege sub numele de Shams al-Dîn în 1339. El a adoptat sistemul turc bazat pe acordarea de *iqta* şefilor loiali, fie ei musulmani sau hinduşi. Dinastia fondată de Shah Mir a numărat şaisprezece suverani între 1342 şi 1561. Unul dintre aceştia, sultanul Zayn al-Abidin (1420–1470) a dus o politică religioasă tolerantă: el a pus să fie reconstruite unele dintre templele distruse de către predecesorul său şi a încurajat revenirea în ţară a brahmanilor fugiţi. Patron al artelor şi al literelor, el a fondat şcoli musulmane la Srinagar, dar şi un departament de traducere a operelor din sanscrită în persană, şi *vice versa*. Traducerea în persană a *Mahabharatei* a fost una dintre cele mai importante realizări. El a favorizat, pe de altă parte, dezvoltarea meşteşugurilor şi a agriculturii. În sfârşit, a constrâns Ladakh şi Baltisan să-i recunoască suzeranitatea. Această situaţie se va prelungi până la sosirea britanicilor.

Sultanatul independent din Gujarat a fost fondat de Zafar Khan. Guvernator al provinciei, el a rămas un timp fidel sultanatului de Delhi, chiar şi după plecarea lui Tamerlan. Apoi, în 1407, a proclamat independenţa Gujaratului. Mahmud

Shah, care a ajuns la putere în 1459, a fost unul dintre cei mai mari sultani din Gujarat. Sub domnia sa, sultanatul a atins maxima expansiune teritorială. Puterea sa nu a fost sfidată decât de către portughezi. Vasco da Gama a debarcat la Calicut în 1498. În 1508, o flotă egipteano–gujarată a fost victorioasă în faţa portughezilor la Chaul, dar a fost învinsă în anul următor de către Albuquerque. În 1510, portughezii au cucerit Goa. Înainte a muri, în anul următor, Mahmud Shah a decis să negocieze cu portughezii. Aceştia au fost principala preocupare a succesorilor săi. Unul dintre ei, Bahadur Shah (1526–1537), i-a învins în anul 1531 cu ajutorul unei flote turceşti. El a anexat Malwa, precum şi alte regiuni. Mai târziu, Bahadur Shah a trebuit să se confrunte cu o altă putere: Mogulii. Humayun, care urma unui Lodî, a cucerit în cele din urmă Ahmedabad.

În 1347, Hasan Kangu a fondat un regat independent, sub numele de Ala al-Dîn Hasan Bahman Shah. El şi-a stabilit capitala la Gulbarga, în nordul regiunii Karnataka. În timpul succesorilor săi, teritoriul a sporit cu Golconda, dar au apărut tensiuni între imigranţii arabi, turci sau iranieni, cunoscuţi sub numele de Afaqis, şi musulmanii indigeni, Dakhini. Sub domnia lui Taj al-Dîn Firuz (1397–1422) hinduşii au fost promovaţi în posturi importante, cu scopul de a dezamorsa aceste tensiuni.

Ahmed I (1422–1436) a lărgit sultanatul prin mai multe victorii obţinute contra rajahilor. El a transferat capitala la Bidar şi a atacat Gujaratul, unde a fost respins. După el, mai mulţi suverani au urcat foarte tineri pe tron. În 1463, Shams al-Dîn Muhammad a devenit sultan la vârsta de nouă ani. Mahmud Gawan, regentul, a reuşit să respingă o ofensivă a lui Mahmud Khaljî, apoi a ocupat Goa, ceea ce a făcut să fie sărbătorit ca un adevărat erou. El a reformat administraţia cu scopul de a diminua puterea guvernatorilor.

Anumite regiuni au fost plasate direct sub autoritatea sa. Toţi militarii au fost plătiţi o parte în bani, o parte în *iqta*. Denunţat sultanului Shams al-Dîn Muhammad pentru trădare, a fost executat în 1481. Sub succesorul acestui sultan, Shihab al-Dîn Mahmud, sultanatul bahmanid s-a scindat în cinci regate: Ahmadnagar, Berar, Bidar, Bijapur şi Golconda.

III. Imperiul Vijayanagar

1. Începutul Imperiului. În 1335, atunci când Muhammad bin Tugluq lansa o expediţie de pedeapsă, s-a declanşat şi o epidemie de ciumă: armata a trebuit să se întoarcă la Delhi. Această răsturnare de situaţie a incitat mai mulţi şefi hinduşi din Deccan să încerce să iasă de sub dominaţia dinastiei Tugluq. La Kampili, populaţia s-a revoltat împotriva guvernatorului tugluq. Sultanul i-a eliberat atunci pe cei doi fii ai şefului local, Harihara şi Bukka, în speranţa că lucrurile vor intra în normal. Aceştia fuseseră făcuţi prizonieri în urma cuceririi principatului Kampili, în 1327, şi, conform surselor persane şi sanscrite, se convertiseră la islamism. Harihara a respins foarte curând suzeranitatea tuglucilor şi a creat imperiul Vijayanagar, după numele faimosului maestru vedic Vidyarana, care fusese guru-ul (maestrul spiritual) celor doi prinţi. El a fondat în felul acesta dinastia Sangama, după numele tatălui său, fostul stăpân al regatului Kampili.

Cu ajutorul celor patru fraţi, el a consolidat şi a mărit imperiul. Bukka a fost cel care l-a succedat după moartea sa, în 1356. El a patronat numeroşi *panditi*[53] vedici. Sub

[53] Din sanscritul *pandita*: literat, om cultivat. Termen care desemnează experţii în ştiinţele tradiţionale: riturile vedice, filozofia etc. În epoca modernă termenul este folosit ca un titlu onorific. (N.a.)

domnia sa, cultura hindusă a cunoscut o veritabilă renaştere. În timpul domniei fiului său, Harihara al II-lea (1377–1404), teritoriul imperiului a crescut în nord, prin anexarea mai multor regiuni în detrimentul sultanatului bahmanid, dar şi spre sud. Succesiunea la tron a declanşat un război între cei trei fii ai lui. În cele din urmă, Devaraya I (1406–1422) a câştigat. Preocupat de noua superioritate militară a bahmanizilor, el a decis să îşi reformeze armata, sporind numărul arcaşilor şi călăreţilor. A pus să fie construită o moschee în capitală. Musulmanii reprezentau un sfert dintre soldaţii armatei sale. După moartea sa, dinastia a intrat în declin. Ultimul rege, Virupaksha al II-lea (1465–1485) a fost înlăturat în 1485 de către unul dintre nobilii săi, Saluva Narasimha.

Noua dinastie Narasimha a căzut repede sub dominaţiei intendenţilor palatului, care s-au succedat din tată în fiu. Narasa Nayaka (1490–1503) a fost comandantul suprem al armatei şi era considerat „protector" al imperiului. Fiul său, Vira Narasimha, l-a asasinat pe împărat şi şi-a arogat funcţia imperială. După moartea sa, în 1509, fratele său vitreg Krishna Deva Raya a ajuns la putere.

2. Krishna Deva Raya. (1509–1529). Domnia sa de douăzeci de ani avea să ofere regiunilor sudice o excepţională înflorire economică şi culturală. Mărturiile portughezilor, confirmate de istoriografia locală, îl prezintă ca pe un suveran generos dar redutabil atunci când era mâniat, poet în unele momente. Ei sunt încântaţi de capitala acestui monarh, precum şi de către puternica sa armată cu elefanţi cu colţi dublaţi de lănci. Încă de la începutul domniei sale, Krishna Deva Raya a dus mai multe campanii, care vizau înainte de toate să oprească presiunea musulmană de la frontiera de nord. În nord-est

l-a învins pe regele hindus din Orissa şi a ajuns să domine valea fluviilor Krishna şi Godavari.

Aceste cuceriri au fost acompaniate de o dezvoltare a administraţiei. La Vijaqanagar, împăratul deţinea puterea absolută şi era consiliat de către *purohita* şi asistat de un prim ministru înconjurat de înalţi demnitari cu funcţii ereditare. Provinciile erau guvernate de *nayaki*, aleşi în general din familia imperială. Fiecare provincie era divizată în mai multe unităţi administrative, guvernate de rajahi care domneau în conformitate cu tradiţiile locale. Aceşti rajahi erau însă supuşi de către Krishna Deva Raya unor constrângeri stricte: de exemplu, nu puteau construi fortăreţe fără autorizarea sa. Toţi erau obligaţi să participe la serbările fastuoase pe care le organiza împăratul şi două sute dintre ei locuiau în capitală, unde alcătuiau curtea. Orice încălcare a ordinii publice era pedepsită prin sancţiuni implacabile: mutilări, tragerea în ţeapă, spânzurarea prin atârnare în cârlige.

Împăratul deţinea pământ, de pe care obţinea o mare parte a resurselor sale. Orezul, cultivat în văile principalelor râuri, hrănea Gujaratul, Omanul, Ormuzul şi Golful Persic. Zahărul era exportat în cele mai multe dintre ţările Oceanului Indian. La această producţie se adăuga cea industrială, precum bumbacul, diamantele, perlele şi lemnul preţios. Negociatorii se bucurau de o anumită influenţă la curte, pentru că împăratul încuraja negustorii străini să se instaleze pe teritoriul său.

3. Căderea imperiului Vijayanagar. Succesorii lui Krishna Deva Raya nu au reuşit să evite decăderea imperiului. Ramajara, fiul unuia dintre miniştri, a obţinut puterea. Dar sultanii au format o coaliţie în 1565, la Talikota, iar Ramajara a fost învins şi decapitat de către sultanul Ahmadnagar.

Armatele musulmane au intrat în Vijayanagar şi au jefuit oraşul timp de trei zile. În 1568, atunci când călătorul veneţian Cesare Federici vizitează capitala, aceasta nu mai era decât un adăpost de tâlhari invadat de junglă. Imperiul Vijayanagar a permis apariţia unei civilizaţii a popoarelor sudice. Chiar dacă statului hindus i-a lipsit un mare reformator, dezvoltarea cultului *bhakti*[54] a contribuit la răspândirea marilor texte sanscrite. Opere importante ale hinduismului au fost traduse în limbile vorbite din sud — kanara, telugu — iar cultura tamilă a pătruns în mediile erudite.

IV. Imperiul Mogul

1. Fondarea Imperiului Mogul (1526–1540). Babur, născut în 1483, era un descendent al lui Tamerlan şi al lui Gingis Khan, pe linie maternă. Termenul „mogul" care vine din cel arabo–persan *mughal*, înseamnând „mongol"[55]. Principatul Ferghana, pe care îl moştenise, nu îi satisfăcea apetitul pentru putere, astfel încât a încercat în zadar să îşi creeze un imperiu în Asia Centrală. Apoi, în 1504, a cucerit Kabulul şi s-a proclamat *padişah*, echivalentul persan al termenului arab „sultan" (împărat). Timp de mai mulţi ani a rămas indecis între Asia Centrală şi India, lansând primele raiduri spre subcontinent în 1505, înainte de a fi chemat de către afganii revoltaţi contra lui Ibrahim Lodî. Babur şi-a părăsit capitala în octombrie 1525. Bătălia a avut loc la Panipat, în 21 aprilie 1526, la câteva zeci

[54] Mişcare de pietate devoţională la hinduşi, care permite atingerea salvării fără a impune retragerea din societate. (N.a.)

[55] Pentru perioada cuprinsă între 1480 şi 1950, vezi lucrarea publicată sub coordonarea lui C. Markovits, *Histoire de l'Inde moderne 1480–1950*, Fayard, 1994. (N.a.)

de kilometri nord de Delhi. Babur a câştigat datorită puternicei sale artilerii, care a jucat un rol decisiv pentru prima oară în India. Acest cuceritor a fost de asemenea şi un scriitor talentat[56].

Fiul său, Humayun, care l-a succedat după moartea sa survenită în decembrie 1530, era de asemenea un literat, dar nu deţinea şi calităţile militare ale tatălui său. Cutuma turco–mongolă referitoare la succesiune prevedea o suveranitate colectivă: întâiul născut deţinea titlul de sultan, iar următorii administrau o parte din imperiu. În afara ameninţării pe care o reprezentau sultanii din Gujarat şi Bengal, Humayun a trebuit deci să se confrunte şi cu fraţii săi vitregi. Un afgan din Bihar a reuşit să ridice o armată puternică şi să îi provoace lui Humayan o înfrângere în 1540. Acesta a trebuit să fugă în mod ruşinos şi să ceară refugiu la safaridul Shah Tahmasp (1524–1576), care a acceptat să îl ajute în schimbul convertirii la şiism.

2. Interludiul Sûr-ilor (1540–1555). Şeful afgan a devenit sultan sub numele de Sher Shah Sûr. De origine modestă, el a ajuns să-l învingă pe împăratul mogul după ce instaurase în armata sa o disciplină egalitară. A ştiut, pe de altă parte, să mobilizeze resurse enorme şi a putut nu numai să cucerească imperiul mogul, dar să îl şi sporească. Succesorii săi au fost mai puţin talentaţi: autoritari, pradă luptelor dintre clanurile aristocratice, ei nu au putut împiedica împărţirea imperiului în trei regate rivale. În aceste condiţii, după cincisprezece ani de exil, Humayum a reluat cucerirea Indiei. A ocupat Delhi în decembrie 1555 şi a murit în luna următoare, în ianuarie 1556.

[56] *Le livre de Babur* („Cartea lui Babur"), trad. J.L. Bacqué-Grammont, Paris, 1985. (N.a.)

3. Akbar şi ascensiunea Imperiului Mogul (1556–1605). Abia o dată cu succesorul său, Akbar, imperiul a primit instituţii solide. Născut în 1542, în Sind, pe când tatăl său fugea spre Persia, el nu avea decât treisprezece ani atunci când acesta a murit. Akbar a fost deopotrivă un om de stat, un cuceritor şi un mistic. El s-a lansat începând din 1561 în cuceriri care au distrus puterea principilor rajputani — deveniţi ulterior cei mai fideli aliaţi ai imperiului —, apoi a anexat cele două sultanate maritime: Gujarat (1573) şi Bengal (1576), precum şi Biharul şi o parte din Orissa. Akbar nu a consacrat decât şaisprezece ani construirii imperiului.

Akbar a fost un mare administrator: sub domnia sa, împăratul a devenit centrul unui veritabil sistem politic. Pentru a realiza centralizarea, el a trebuit să facă pace între facţiunile etnice, ulemale şi clanurile central-asiatice. Prima parte a reformei administrative a început în 1561, când Akbar l-a însărcinat pe eunucul Itimad Khan să sporească veniturile puterii centrale pe seama guvernatorilor provinciali. Administraţia putea astfel să preia direct impozitele şi să-i plătească cu sume lichide pe demnitarii imperiului. Akbar a trebuit totuşi să revină asupra măsurii în 1580, din cauza unei revolte pe care o provocaseră aceste reforme.

Akbar a elaborat, pe de altă parte, un veritabil ritual de curte. În noua sa capitală de la Fathepur Sikri, apariţiile sale publice erau programate şi trata afacerile curente într-o sală deschisă tuturor: era ceremonia *dabar*. Pe plan religios, Akbar este perceput ca un inovator. Adept al dezbaterilor religioase, el utiliza religia pentru a întări autoritatea imperială, ajungând până la a revendica demnitatea de calif, în 1579. În acelaşi an el pune capăt exclusivismului musulman, lărgind dezbaterile cu hinduşii, jainiştii,

zoroastrienii etc. Operele sanscrite au fost sistematic traduse în persană. Termenul utilizat pentru a descrie această politică religioasă tolerantă (*sulh-i mulk*, „perfecta împăcare") trădează atracția către sufism pe care o simțea împăratul. În 1582, se pare chiar că a dorit să fondeze propria sa sectă sufistă, care, de altfel, semăna cu un adevărat cult imperial.

Temându-se de amenințarea uzbecă din vest, Akbar a decis să își consolideze puterea și a întemeiat o nouă capitală, la Lahore. În Deccan a lansat o nouă ofensivă, care l-a permis să controleze Khandesh, Berar și o parte din Ahmadnagar. Începând din 1601, fii săi s-au luptat pentru succesiune: el l-a recunoscut pe învingător ca moștenitor. La moartea sa, în 1605, acesta a devenit împărat, sub numele de Jahangir.

4. Gloria Imperiului Mogul (1605–1707). Jahangir va domni între 1605 și 1627. Educat de către cei mai mari literați ai epocii, el și-a redactat memoriile, care reprezintă una dintre cele mai prețioase surse de informații asupra domniei sale. În 1611, s-a îndrăgostit de o iraniană, Nur Jahan („Lumina lumii"), care a instaurat dominația unui clan iranian. Ca urmare, împăratul a căzut în alcoolism și a început să se dezintereseze de afacerile statului. Nur Jahan a ajuns până acolo încât a bătut și monedă cu numele său. În această epocă englezii au fost aleși în defavoarea portughezilor ca primi parteneri comerciali. Jahangir a murit în 1627.

Succesorul său, Shah Jahan, a fost foarte diferit. În cursul lungii sale domnii, din 1628 în 1658, el a pus în aplicare o politică de cucerire în Asia Centrală și în Deccan. În 1631, la moartea soției sale preferate, Mumtaz Mahal, care nu era alta decât nepoata lui Nur Jahan, l-a construit

un mausoleu la Agra, monument care rămâne bijuteria arhitecturii mogule: Taj Mahal, terminat în 1643. El a abandonat capitala Lahore pentru o alta, la Delhi, Shajahanabad. În timpul domniei sale, occidentalii au creat noi contoare comerciale. Începând din 1635 împăratul a supus sultanatele din Golconda şi Bijapur. În privinţa Asiei Centrale, el s-a lovit de puterea Safavidă şi a trebuit să abandoneze acest proiect. În noiembrie 1657, Shah Jahan s-a îmbolnăvit grav: războiul de succesiune între fii săi a început de îndată. Shah Jahan îl desemnase drept succesor pe întâiul născut, Dara Shukuh, autorul unui tratat în care încerca să demonstreze convergenţa sufismului şi hinduismului[57]. Dara Shukuh a fost însă învins de către fratele său Aurangzeb, care a devenit împărat în 1658.

Până în 1666, Aurangzeb a urmat politica de cuceriri a tatălui său. El a obţinut succese importante în Bengal, şi rezultate mai variate în Deccan. În timpul domniei sale se constituie puterea mahrată[58] sub conducerea lui Shivaji (1630–1680). Aceasta grupa forţele mahrate care constituiau trupele de sprijin ale sultanului din Ahmadnagar. În 1674, el s-a întronat şi a proclamat supremaţia hinduismului în statul său. Dar Aurangzeb a fost înainte de toate cunoscut pentru întărirea ortodoxiei islamice. În 1669, el a încercat să instaureze *sharî'a*[59], a interzis construirea templelor şi le-a distrus pe cele mai recente. El a abolit cultul

---

[57] Cu privire la acest subiect, vezi Daryush Shaayegan, *Hindouisme et soufisme. Les relations de l'hindouisme et du soufisme d'apres le Majma' al-Bahrayn de Dara Shokuh*, Paris, 1979. (N.a.)

[58] Populaţie din India de Sud. Mahratii, cu capitala la Poona, sunt creatorii unei culturi originale, marcată de reformatori religioşi, între care Ramdas, preceptorul eroului naţional mahrat Shivaji. (N.tr.)

[59] Legea islamică. (N.tr.)

imperial instaurat de către Akbar, a descurajat muzica şi pictura. *Jiziya*[60] a fost restabilită în 1679.

Deccanul, unde şi-a instalat noua capitală Aurangabad, a rămas preocuparea sa majoră: a dorit să distrugă puterea mahrată şi să-şi extindă stăpânirea şi asupra sudului extrem al peninsulei. În 1691, Trichinopoly a început să plătească tribut împăratului: era apogeul Imperiului Mogul. Dar cucerirea Deccanului a fost o prăpastie financiară, iar mahratii, pe care Aurangzeb a dorit să îi integreze după ce l-a învins, au subminat administraţia. În 1704, el a suprimat din nou *jiziya*, ceea ce înseamnă probabil că toleranţa religioasă intra în strategia de asimilare. În realitate, atunci când Aurangzeb a murit, în anul 1707, procesul de dezintegrare a imperiului începuse deja.

5. Prăbuşirea imperiului (1707–1739). În 1739, Nadir Shah, regele Persiei, jefuia Delhi: la acea dată, Imperiul Mogul era incapabil să se apere. Cauzele decăderii sale au fost foarte comentate: chiar dacă era urmaş al lui Aurangzeb[61], Bahadur Shah I a încercat să îndepărteze de la putere clanurile turco–iraniene şi a numit în cele mai înalte funcţii musulmani indieni. Începând din 1707, revolte au izbucnit printre jati, rajputani şi sikhşi[62].

Ceilalţi împăraţi nu au reuşit să redreseze situaţia financiară. Sub lunga domnie a lui Muhammad Shah (1719–1748), favoriţii şi favoritele au delapidat puţinul care mai rămăsese în vistieria imperială. După jefuirea

---

[60] Respingerea oricărei alte religii cu excepţia celei islamice. (N.tr.)

[61] În testamentul său Aurangzeb a recomandat celor trei fii ai săi să îşi împartă imperiul, dar aceştia au preferat să se lupte, învingător fiind în cele din urmă Bahadur. (N.tr.)

[62] Sikhsii, consideraţi hinduşi de către hinduşi, au o religie care reprezintă o sinteză între Islam şi hinduism. (N.tr.)

oraşului Delhi de către Nadir Shah, era evident faptul că împăratul mogul nu mai reprezenta decât un simbol. În afara noilor revolte ale mahratilor şi sikhşilor, provinciile orientale erau conduse de *nawab*[63], care devin treptat autonomi, dând naştere unor adevărate dinastii. Acesta a fost cazul în Bengal, Oudh şi Hyderabad.

6. Apariţia noilor state (1739–1761). Între 1739 şi 1769, India a suportat nu mai puţin de unsprezece invazii străine. Regele Afghanistanului, Ahmad Shah Abdali, a cucerit Delhi în martie 1752 şi a anexat Multan şi Caşmir. Mogulii au fost reduşi la rolul de spectatori. Ei au rămas totuşi o referinţă în subcontinent, iar nababii îi respectau. Nizamulmuk, numit guvernator în Hyderabad în 1713, a guvernat ca suveran independent începând din 1724. În 1725, Saadat Khan, care guverna provincia Oudh, a întrerupt plata taxelor către vistieria imperială, extinzându-şi în acelaşi timp teritoriul către est. În Bengal, veleităţile de independenţă erau vechi. Puţin după 1740, nababul local a suspendat şi el plăţile către vistieria din Delhi.

Statele nemusulmane care şi-ai câştigat independenţa în această perioadă nu au încercat să distrugă Imperiul Mogul. În prima parte a secolului al XVIII-lea, Sikhşii şi-au creat o adevărată organizare militară. Cel de-al zecelea şi ultimul guru al acestora, Gobind Singh (1666–1708) a fondat o frăţie armată şi egalitară, la Khalsa. La moartea sa, şeful comunităţii, care nu era un guru[64], a declanşat o

[63] *Nawab* sau *nabab*, plural onorific al termenului *naib*, guvernator de provincie; acest termen se aplică în special guvernatorilor deveniţi independenţi o dată cu dezintegrarea Imperiului Mogul. Sub dominaţia britanică, este unul dintre titlurile princiare purtate de către suveranii musulmani — ex. *nuwab* de Junagadh. (N.a.)

[64] Gobind Singh a transferat autoritatea sa de guru către Cartea Sfântă, Guru Granth Sahib şi Khalsa. (N.a.)

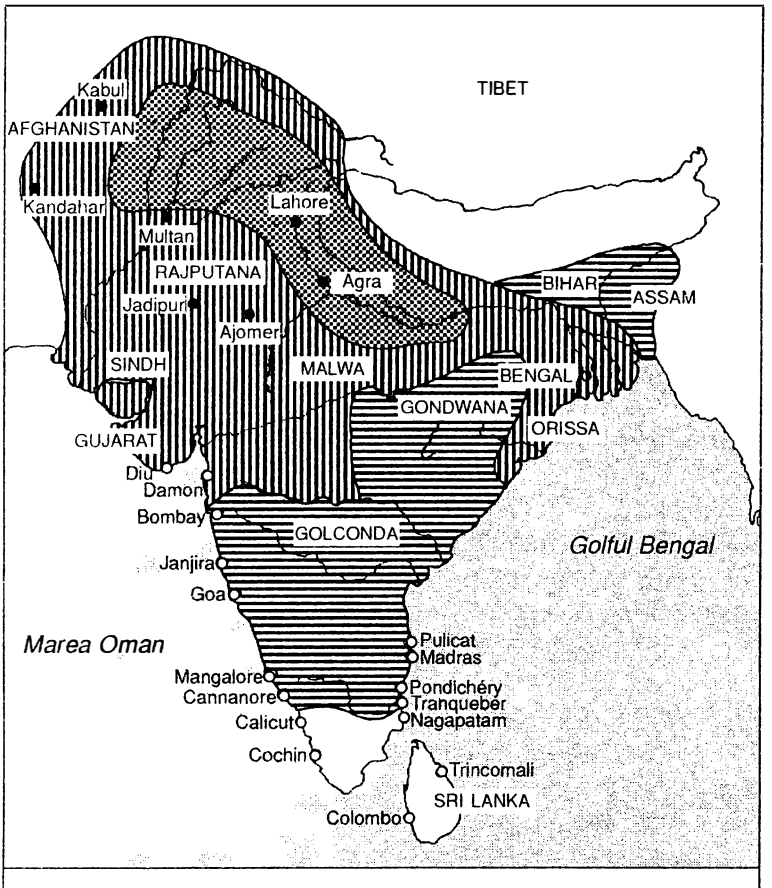

Harta 2 — Imperiul Mogul în India

luptă fără cruţare împotriva mogulilor. El a reuşit să fondeze în 1710 un stat independent, dar efemer: în 1715, acesta era zdrobit de armata imperială. După o scurtă perioadă de încetare a ostilităţilor, Sikhşii au reluat ofensiva în martie 1746, dar musulmanii au declanşat o teribilă represiune cunoscută de către sikhşi sub numele de primul *ghalughara* (holocaust). Către mijlocul secolului al XVIII-lea, Sikhşii au decis să fondeze un stat, care a luat forma unei confederaţii. Apoi în 1761, Jassa Singh s-a proclamat rege la Lahore, dar o nouă invazie afgană a provocat în februarie 1762 *wadda ghalughara* (al doilea holocaust). La moartea lui Ahmad Shah Abdali, în 1772, sikhşii dominau un vast teritoriu situat la nord-vest de India.

În 1707, împăratul mogul Bahadur Shah l-a eliberat pe Shahu, nepotul lui Shivaji, pe care Aurangzeb îl luase prizonier în 1689. Shahu a devenit *chhattrapati* (rege), dar a dorit ca împăratul să îl recunoască drept suveran al întregului Deccan. Regii mahrati nu au reuşit să creeze un stat centralizat. Regele a oferit, *jagirs,* care au format în timp noi entităţi regionale.

În 1728, *peshwa* („primul ministru") Baji Rao i-a impus lui Nizamulmulk, suveranul din Hyderabad, să recunoască supremaţia mahrată în Deccan. Ca urmare, mahratii şi-au extins autoritatea asupra unei părţi din Gujarat şi pe litoralul occidental pe seama portughezilor. Aceştia au suferit o sângeroasă înfrângere la Basein, în martie 1739. Cu doi ani mai devreme, Baji Rao ajunsese la porţile capitalei Delhi.

În timpul fiului lui Baji Rao, Balaji (1740–1761), regele a confirmat caracterul ereditar al funcţiei *peshwa.* După ce a înăbuşit o revoltă declanşată contra lui de către rege, Balaji Baji Rao a devenit, în 1757, adevăratul stăpân al confederaţiei mahrate, în timp ce *chhattrapati* devine un

„rege trândav". Pe plan militar, el își extinde teritoriul spre sud, în dauna statului Hyderabad. Balaji Baji Rao a ocupat Delhi în 1760 dar nu a avut suficiente fonduri pentru a rezista în fața unei noi invazii afgane. La 14 ianuarie 1761, armata sa a fost distrusă la Panipat de către Ahmad Shah Abdali. A murit la scurt timp după aceea, iar fii săi s-au luptat pentru succesiune. În ziua următoare bătăliei, nici una dintre puterile indiene nu mai era capabilă să exercite hegemonia.

Capitolul IV

IMPERIUL BRITANIC ŞI DEZVOLTAREA NAŢIONALISMULUI

I. Începuturile pătrunderii europenilor

1. Portughezii. Pe 20 mai 1498, trei caravele îşi aruncau ancorele la Kapatt, la nord de Calicut. Această expediţie a lui Vasco da Gama era parte dintr-un proiect al regelui Manuel I de a căuta alianţa creştinilor din Orient pentru distrugerea puterii musulmane. Noii veniţi vor pune în pericol echilibrul socio–economic din India de Sud. Dar situaţia a degenerat rapid după un incident creat între Pedro Alvarez Cabral şi populaţia din Calicut. Portughezii beneficiau atunci de ospitalitatea rivalului samorinului[65] de Calicut, rajahul din Cochin. Sosirea portughezilor îi îngrijora pe musulmanii de pe coastă, mai ales pe cei din Gujarat, care aveau monopolul comerţului. Ei au hotărât să ceară ajutorul sultanului din Cairo.

Sultanul Mahmud I a primit ajutor din Egipt în 1508. Bătălia a avut loc la Diu, un port din Gujarat, în februarie 1509: flota egipteană a fost distrusă de artileria portugheză. La sfârşitul anului 1509, un nou viceregе era numit: Alfonso de Albuquerque, care avea să dea imperiului portughez o adevărată strălucire. În şapte ani, el a cucerit punctele strategice din Oceanul Indian. Cucerirea peninsulei Malacca, în 1511, a afectat hegemonia gujarată în Asia de Sud-Est. La Goa, capitala statului, Albuquerque a creat prima societate colonială europeană.

[65] De la termenul malayalam *samuttiri*, „stăpânul mării". (N.a.)

În 1534, ocuparea Gujaratului de către Humayun venea să dea un suflu nou expansiunii portugheze. Citadelele portugheze jalonau în această epocă întraga coastă. În 1540, sosirea iezuiţilor la Goa a fost urmată de primele distrugeri de temple şi de primele convertiri impuse brahmanilor. Totuşi, Goa a fost un centru de interferenţe culturale, şi aici au fost tipărite primele gramatici ale limbilor indiene. După căderea regatului Vijayanagar, portughezii au ocupat noi poziţii pe coasta Karnataka. Dar nu au reuşit totuşi să controleze vechiul imperiu maritim Gujarat.

2. Era companiilor comerciale. În 1624, Compania Indiilor portugheze a fost creată cu scopul de a lovi puterea maritimă a olandezilor. Dar lipsa de credite şi mai ales opoziţia autorităţilor municipale din Goa nu i-au permis să se dezvolte: criticată încă din 1632, ea a fost desfiinţată în scurt timp.

În 1579, provinciile nordice ale Ţărilor de Jos s-au revoltat împotriva Habsburgilor şi au fondat Republica Provinciilor Unite. Filip al II-lea a decis atunci să interzică accesul olandezilor în porturile iberice, unde să făcea aprovizionarea cu mirodenii. Mai multe companii au fost fondate pentru a merge să facă aprovizionarea la sursă. În martie 1602, acestea au fost reunite pentru a forma *Vereenigde Ooste Indische Compagnie* (VOC). Din 1605, Compania a obţinut privilegii din partea sultanului din Golconda, care o autoriza să fondeze contoare (Masulipatnam, Teganapatnam, Pulicat). Centrul activităţilor sale a rămas Insulinda, unde, în 1619, olandezii au fondat Batavia, care a devenit capitala lor în Asia.

Interesul negustorilor englezi erau de mult timp trezit de profiturile pe care portughezii le obţineau în India. În 1600, ei primeau autorizarea de a fonda o companie cu

capital privat: *East India Company* („Compania Indiilor Orientale"). În 1612, englezii au produs deruta unei flotei portugheze în largul Gujaratului. Împăratul mogul Jahangir le-a acordat în anul următor dreptul de a face comerț la Surat, care a devenit sediul conducerii Companiei. În felul acesta declinul puterii portugheze a permis prezenței engleze să se întărească în nord, iar celei olandeze să devină mai puternică în sud.

În Franța, a fost nevoie să se aștepte până în 1664 pentru ca Colbert să creeze Compania Generală, grup de societăți dominate de Compania Indiilor Orientale. Capitalul era asigurat de stat în proporție de 84%. În 1674, francezii au reușit să se stabilească la Pondichéry, care a fost întărit de către François Martin, numit director pentru Coromandel în 1681. În 1709, ginerele său, Boureau-Deslandes, a fondat un alt contoar, la Chandernagor. Pusă în vânzare în 1706, compania a fost preluată de un grup de armatori din Saint-Malo.

În 1719, compania era reorganizată de către John Law, care repartizează gestiunea sa între acționari, directori și comisari ai regelui. Pondichéry a devenit capitala provinciilor franceze din Oceanul Indian: insulele France și Bourbon, Chandernagor (Bengal) și Mahé (Malabar), obținute în 1725. Guvernatorul Pierre-Christophe Lenoir a plătit datoriile companiei și, grație gestiunii sale riguroase, Pondichéry a devenit un oraș prosper.

3. Rivalitatea franco–britanică. Guvernatorul Benoît Dumas este cel care a înțeles că o diplomație abilă putea aduce avantaje importante Companiei franceze. Susținerea pe care a oferit-o unei dinastii musulmane locale a permis nu numai mărirea teritoriilor coloniei, dar l-a adus și titlul de nabab din partea mogulului Muhammad Shah.

Compania era din acest moment o putere politică vasală împăratului mogul. Activitatea lui Dumas nu a întârziat să provoace reacţia Companiei britanice, care i-a declarat război în 1744.

Între Dupleix, guvernator la Pondichéry din 1742, şi de la Bourdonnais, guvernator în insulele de France şi Bourbon şi amiral al flotei franceze a izbucnit un conflict privind guvernarea în Mahé. De la Bourdonais a ocupat Madras în decembrie 1746. Englezii au reacţionat trimiţând o nouă flotă care a asediat Pondichéry în 1748. Rezultatul a fost un eşec usturător pentru englezi. În ceea ce priveşte Madras, francezii l-au schimbat pentru Louisbourg, cea mai puternică fortăreaţă franceză din Canada, cucerită de englezi în 1745, ceea ce indică faptul că America fusese preferată Indiei.

Dupleix cunoştea perfect ţara şi politica agresivă pe care o ducea i-a permis în câteva luni să îşi extindă influenţa asupra întregului Deccan. El a ştiut să profite de rivalităţile dintre despoţii locali, fără a ezita să facă joc dublu în intrigile lor. Războindu-se victorios contra puterilor locale, el a reuşit să sporească teritoriul plasat sub autoritatea sa. Dupleix a căutat, pe de altă parte, să obţină din partea *subadar*-ului[66] din Deccan o delegaţie de autoritate asupra Carnaticului. El l-a trimis pe marchizul de Bussy-Castelnau pentru a-l ajuta pe *subadar* să înăbuşe o răscoală. Încetul cu încetul, Bussy a reuşit să stabilească un adevărat protectorat francez asupra regiunii, învingându-i pe mahrati. În ciuda acestui progres, situaţia economică proastă a coloniei l-a determinat să apeleze la Dupleix, în septembrie 1753.

[66] De la *subad*, provincie; *subadar* este guvernatorul unei provincii mogule. (N.a.)

Succesorii săi au avut misiunea de a pune capăt acestor cuceriri şi de a relansa activităţile comerciale ale companiei. Dar expansionismul francez a provocat ostilitatea crescândă a Angliei: războiul s-a declarat din nou în mai 1756. Chandernagor a fost cucerit în anul următor, dar Bussy a ocupat la rândul său posesiunile engleze de pe litoralul Orissei. Un nou guvernator, Lally-Tollendal, a sosit în 1758: misiunea lui era să îi alunge pe englezi din India. În acest scop, era înzestrat cu mijloace considerabile, chiar dacă trebuia să împartă puterea. Erorile pe care le-a comis, cum ar fi rechemarea lui Bussy, l-au permis lui Clive să înţeleagă faptul că venise momentul potrivit pentru a alunga puterea franceză din Deccan. Căutând în zadar aliaţi, Lally-Tollendal a suferit un dezastru complet la Vandavashy, care a fost urmat de un asediu la Pondichéry. Oraşul a capitulat în ianuarie 1761. Tratatul de la Paris, semnat la 10 februarie 1763, a restituit Franţei cele cinci contoare, dar a pus capăt nu numai protectoratului asupra Deccan-ului, ci şi influenţei franceze în subcontinent.

II. Cucerirea britanică a Indiei (1765–1818)

1. Cucerirea Bengalului. În 1756, posesiunile britanice se limitează la un ansambluri de forturi şi de contoare comerciale răspândite în trei zone: Calcutta, Bombay şi Madras. În acelaşi an, un nou nabab de Bengal, Siraj al-Dawla, a ajuns la putere. Orbit de ambiţie, el a ocupat Calcutta în 1756. La 23 iunie 1757, el era învins şi ucis de către britanici, în lupta de la Plassey. În această bătălie a fost văzut punctul de plecare al dominaţiei engleze asupra Indiei. Chiar dacă nu acesta era obiectivul lor în acea epocă, Plassey marchează în mod evident un punct de

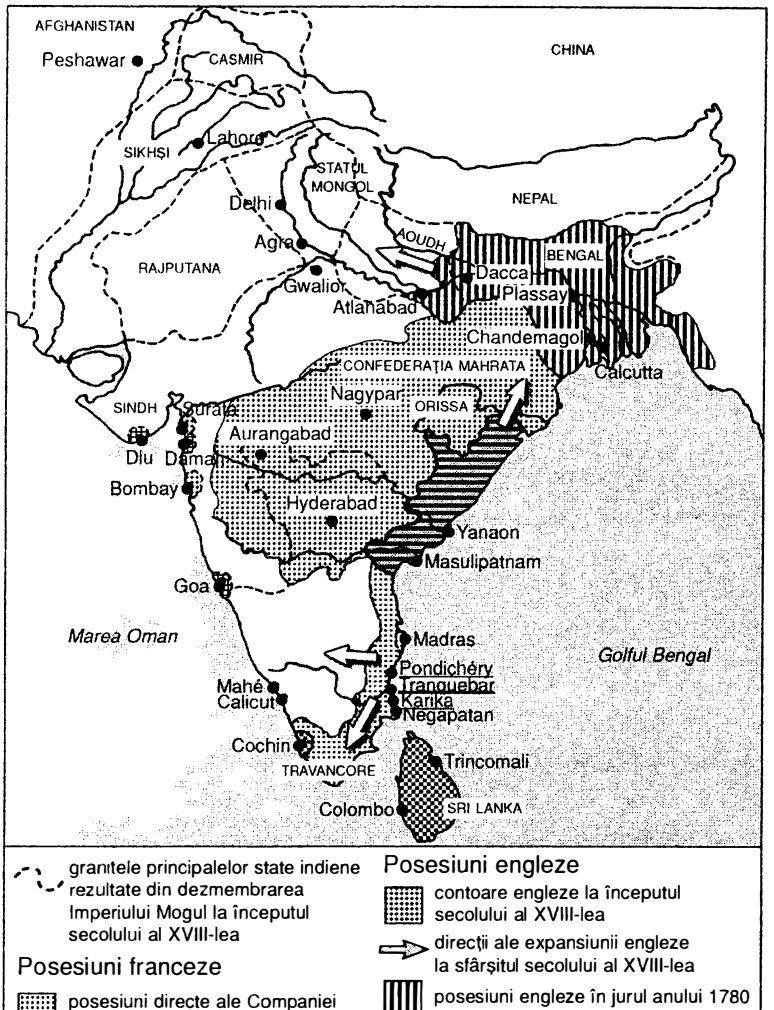

granitele principalelor state indiene rezultate din dezmembrarea Imperiului Mogul la începutul secolului al XVIII-lea

Posesiuni franceze

posesiuni directe ale Companiei Indiilor până în 1754

aliati şi vasali (până în 1754)

Pondichéry posesiuni păstrate de către Franţa prin tratatul de la Paris din 1763

Posesiuni engleze

contoare engleze la începutul secolului al XVIII-lea

direcţii ale expansiunii engleze la sfârşitul secolului al XVIII-lea

posesiuni engleze în jurul anului 1780

contoar portughez

contoar olandez

Tranquebar contoar danez

Harta 3 — Rivalitatea franco–engleză în secolul al XVIII-lea

turnură. Bătălia de la Buxar, din 23 octombrie 1764, este totuşi cea care va inaugura o nouă eră; englezii au fost învingători în faţa unei coaliţii care reunea, în afară de nababul de Bengal, pe nababul de Oudh şi pe alţi şefi indieni, precum şi pe împăratul mogul în persoană. Nici un suveran nu a mai putut după aceea să le conteste englezilor şi Companiei Indiilor Orientale autoritatea asupra Bengalului şi a Biharului.

Din 1764, Clive era guvernator şi comandant al Bengalului. Prin tratatul de la Allahabad, semnat în august 1765 cu împăratul mogul, el primea dreptul de a percepe impozite în Bihar, în timp ce nababul păstra dreptul de a organiza apărarea şi justiţia. Din acel moment, funcţionarii englezi au fost însărcinaţi cu perceperea impozitelor în locul indienilor, care au fost demişi din funcţiile lor.

După numirea noului guvernator, Warren Hastings, în aprilie 1772, centralizarea s-a accentuat prin plasarea vistieriei nababului sub controlul Companiei. După 1765, funcţionarii au intervenit în cheltuielile pentru apărare şi justiţie făcute de către nabab. Trebuie totuşi să remarcăm faptul că pentru indieni, guvernarea Companiei nu era decât un element în procesul de descentralizarea a Imperiului Mogul.

Comerţul rămânea obiectivul principal: Hastings a acordat Companiei monopolul sării, opiumului şi silitrei. Exporturile, care priveau produse precum zahărul şi indigoul, au fost orientate către Peninsula Arabă şi Golful Persic până în 1770, apoi către est (Birmania, Malacca, China). La această dată, hegemonia comercială britanică era inconstestabilă.

2. Războaiele mahrate. După dezastrul de la Panipat în faţa afganilor (1761), confederaţia mahrată era slăbită

de luptele interne. Apoi Madhav Rao, noul *peshwa*, a reunificat confederaţia, ceea ce a permis fidelului său Mahaji Sindhia să ocupe Delhi în 1771 şi să-l reinstaleze pe împăratul mogul Shah Alam al II-lea pe tron. Dar unul dintre opozanţii acestui *peshwa*, propriul său unchi, a cerut ajutorul englezilor, care i l-au acordat în mod neoficial, pentru ca ulterior să i-l retragă. Mahaji Sindhia, care era un şef mahrat, a profitat de această situaţie confuză pentru a face să-i fie acordat de către împăratul mogul titlul de „mare regent" (*wakil-i mutlaq*). Mahratul era în realitate adevăratul deţinător al puterii; el i-a încredinţat generalului de Boigne, un savoiard, grija modernizării şi conducerii armatei sale. Acesta a învins succesiv mai mulţi rajahi rajputani, apoi mai mulţi şefi mahrati. Datorită acestor victorii, Mahaji Sindhia a devenit stăpânul Indiei de Nord.

Mahaji Sindhia a murit la începutul anului 1795. În anul următor Boigne se reîntorcea în Savoia. Războiul civil care a urmat a favorizat acţiunile englezilor. Într-adevăr, *peshwa* s-a plasat sub protecţia lor. Al doilea război mahrat a început în 1803, pe mai multe fronturi. Armata lui Sindhia, comandată de un francez, Perron, a fost învinsă de mai multe ori, dar lupta finală a avut loc la Laswari, în 1803. Armata creată de către de Boigne a fost distrusă definitiv de către Wellesley, fratele ducelui de Wellington, cel care avea să-l învingă pe Napoleon. Această bătălie a permis Companiei să achiziţioneze Orissa, iar prin această regiune să facă joncţiunea cu teritoriile sale din Madras şi din Bengal, dar şi cu Delhi, Agra, Gujarat şi o parte din Deccan.

Al treilea război mahrat a fost provocat de insecuritatea provocată de domnia bandelor de tâlhari din centrul Indiei. Pentru a le elimina, Compania a cerut colaborarea principilor mahrati, dar *peshwa* a văzut aici ceea ce credea că

este o oportunitate pentru a ataca sediul Companiei de la Poona, în 1817. Englezii au recuperat oraşul, iar *peshwa* a fost capturat în 1818. Mahratii nu au mai existat din acest moment ca forţă politică în India, iar englezii au anexat o parte din teritoriile lor.

3. India de Sud. Haydar Ali, un musulman originar din Punjab, reuşise să fondeze un stat puternic în Mysore. El a luptat contra mahratilor şi contra *nizam*-ului de Hyderabad, înainte de a forma cu aceştia o alianţă informală, pentru a-i izola pe britanici. Nababul din Arcott, care beneficiase de investiţii importante din partea englezilor, a început să fie presat de către aceştia pentru a-şi onora datoriile; iată de ce a jefuit Mysore, ceea ce a declanşat primul război anglo–mysorian. În iulie 1780, Haydar Ali a asediat Madras, unde Munro, învingătorul de la Buxar, a fost ucis. Situaţia englezilor în India părea în acel moment disperată. Haydar Ali a înţeles că singurul mod prin care puteau fi alungaţi englezii, era să formeze o vastă alianţă între hinduşi şi musulmani. El a negociat chiar şi cu francezii, iar escadra bailului de Suffren a fost pregătită în Oceanul Indian. Dar Warren Hastings a primit întăriri care i-au permis să păstreze Madras. Pe de altă parte, negocierile au reuşit în cele din urmă, ducând la semnarea, în mai 1782, a tratatului de la Salbai, care îl priva pe Haydar Ali de aliaţii săi mahrati. În decembrie 1782, fiul său Tipu Sultan i-a succedat. El a aşteptat în van un ajutor francez, deoarece tratatul de la Versailles, semnat în septembrie 1783, punea capăt ostilităţilor. În ciuda acestui lucru, Tipu Sultan a început ofensiva şi a cucerit Mangalore; tratatul semnat în 1784 era defavorabil Companiei. Consecinţa a fost plecarea lui Warren Hastings şi o reorganizare a Indiei britanice. Prin *India Act* din 1784, Parlamentul

încredinţa în esenţă puterea unei organism de control dependent de coroană. Cornwallis, învinsul de la Yorktown, a devenit noul guvernator.

Pretextul pentru cel de-al doilea război anglo–mysorian a fost un atac al lui Tipu Sultan contra unui regat hindus care întreţinea bune relaţii cu Compania, ea însăşi aliată cu Hyderabad şi cu Mahratii. Cornwallis a încercat iniţial în zadar să preia Seringapatam, în 1791, dar în anul următor. Tipu a trebuit să-i accepte condiţiile: cedarea aproximativ o jumătate din teritoriile lui, care au fost ulterior împărţite între cei trei aliaţi. Însă, în 1798, noul guvernator Wellesley, care îşi merită titlul de cuceritor al Indiei, a dorit să dea un exemplu pentru ceilalţi principi indieni. Pretextând o alianţă între Tipu şi francezi, el a atacat Seringapatam, care a fost ocupat în mai 1799: Tipu a preferat să moară în loc să se predea. Compania, anexat o parte din teritoriile statului său (Canara) şi din celelalte a format state vasale. Ea controla de altfel politica externă a Hyderabadului în schimbul protecţiei pe care i-o oferea. Cu protectoratul impus regatului Tanjore (1799) şi cu anexarea Carnatic-ului (1801), dominaţia Companiei în India de Sud era totală.

4. Sikhşii. Ranjit Singh, şeful unei facţiuni a sikhşilor, a profitat de decăderea puterii afgane pentru a ocupa Lahore în 1799. În 1802, el controla oraşul sfânt Amritsar, iar în 1805, cea mai mare a şefilor sikhşi l-au recunoscut ca suveran legitim al Punjabului. Statul pe care l-a fondat se baza atât pe sikhşi cât şi pe hinduşi şi musulmani. Pentru a obţine acest rezultat, el a trebuit să îndepărteze o sectă extremistă, akalis, care cerea instaurarea unei teocraţii. Trebuie precizat faptul că sikhşii nu reprezentau decât 10% din populaţia Punjabului.

Aşa cum statul gurkha din Nepal constituia un stat–tampon între China şi India, regatul sikhşilor din Punjab a servit drept garanţie contra unor eventuale incursiuni venite din Persia sau din Afghanistan. După înfrângerea mahratilor în 1818, nici o putere indigenă nu mai reprezenta o ameninţare pentru Companie. În mai puţin de treizeci de ani aproape toată India trecuse sub controlul său.

III. Imperiul Britanic al Indiilor (1818–1914)

1. Ultimele cuceriri. Situaţia regiunilor periferice preocupa totuşi Calcutta. În nord-vest, englezii se temeau de o eventuală avansare a ruşilor către Asia Centrală; spre nord-est, expansionismul birmanez a incitat Compania să intervină. Primul război birmanez (1824–1826) i-a constrâns pe birmani că cedeze mai multe provincii şi a permis englezilor să anexeze Assamul. După câţiva ani de pace, în 1825, un nou conflict a izbucnit, aducând imperiului Birmania de Sud. Lordul Dalhousie, care era atunci guvernator general, a elaborat o nouă doctrină, conform căreia, dacă un suveran murea fără moştenitor de sex masculin, Compania îi anexa teritoriul. În acest fel, ea a anexat mai multe principate indiene, între care Oudh, în 1856, care rămăsese ultimul stat important din India de Nord.

În 1842, o expediţie engleză a fost trimisă în Afghanistan cu scopul de a-l reinstala pe Shah Shuja pe tron. Acest obiectiv a fost atins, însă o armată de ocupaţie a rămas în ţară. Această armată străină a fost prost tolerată de către afgani, care au declanşat curând o veritabilă insurecţie generală. Englezii au decis să se retragă, dar retragerea s-a transformat în derută. Pentru consolidarea frontierei pe Indus, britanicii au decis în 1843 anexarea Sindului.

Ranjit Singh crease o armată de tip napoleonian, cu veterani din Marea Armată, armată care a permis statului său să cunoască o expansiune teritorială importantă[67]. Moartea sa, în 1839, va antrena ţara în haos. Una dintre facţiunile sikhşilor i-a incitat pe britanici să intervină. În februarie 1846, o bătălie decisivă a avut loc la Sobraon. O parte din Punjab a fost anexată, dar un stat sikh independent a supravieţuit. După ce au fost ucişi câţiva ofiţeri englezi, lordul Dalhousie a declanşat cel de-al doilea război anglo–sikh. Britanicii au învins în bătălia din Gujarat în februarie 1849, care a fost urmată de capitularea sikhşilor. Lordul Dalhousie a decis să anexeze în totalitate statul lor.

2. Domnia *Companiei Indiilor Orientale*. Din 1813 compania nu mai deţinea monopolul comercial: acesta este motivul pentru care funcţiile sale erau în principal politice şi militare. Ea construise un adevărat stat în India, pe care îl putem desemna cu termenul anglo–indian *raj* („domnie"). Născută în Bengal, *Company raj* („domnia Companiei") era înainte de toate o maşină fiscală inspirată din modelul mogul, dar care a cedat progresiv locul unei birocraţii compus din înalţi funcţionari britanici. Acest proces a condus în mod inevitabil la înlăturarea indienilor din toate funcţiile importante, ceea ce avea să se dovedească a fi foarte periculos. Dar acest stat avea particularitatea de a respecta o strictă neutralitate religioasă, ceea ce nu fusese nici cazul statelor indiene şi nici cel al Marii Britanii[68].

---

[67] Vezi J.M. Lafont, *La présence française dans le royaume sikh du Punjab 1822–1849*, Paris, 1992. (N.a.)

[68] Ceea ce explică reacţia loialistă a unor şefi religioşi în timpul răscoalei şipailor şi după aceea; este cazul, de exemplu, lui Aga Khan care, şef al unei comunităţi religioase minoritare, cea a şiiţilor ismaeliţi, a făcut o adevărată alianţă cu suveranii britanici. (N.a.)

Armata, care juca un rol preponderent, absorbea jumătate din cheltuielile bugetare. Încadrând ofiţeri britanici, ea era constituită din *sepoys* recrutaţi în primul rând dintre brahmanii şi rajputanii din India de Nord.

Începând din anii 1820, diverse medii engleze au împins Compania să instaureze o politică reformistă. Măsurile cele mai importante priveau practicile marginale precum cutuma *sati*, interzisă în 1829, sau lupta contra thugilor, care practicau sacrificii rituale capturând călătorii. În schimb, în 1835, înlocuirea limbii persane de engleză ca limbă a corespondenţei oficiale demonstra voinţa Companiei de a se substitui complet puterii mogule, care încă se manifesta, mai ales în mod simbolic.

3. Revolta din 1857. Puţine evenimente au fost atât de dezbătute precum revolta şipailor[69]. A fost văzut aici începutul luptei pentru independenţă. Revolta s-a produs în armata din Bengal, care era cea mai importantă din imperiu. Factori diverşi pot explica explozia: dezastrul provocat de expediţia în Afghanistan, dar şi zvonurile care pretindeau că englezii vor să îi convertească forţat pe şipai la creştinism. În 1856, două măsuri luate de către Companie par să confirme aceste măsuri: prima anula un privilegiu al şipailor din armata Bengalului, care îi scutea să servească în afara ţării şi îi ferea în felul acesta de încălcarea unei interdicţii religioase; a doua era introducerea puştii Enfield, al cărei ambalaj de cartuşe trebuia rupt cu dinţii, ceea ce provoca un contact cu grăsimea de vită (sacrilegiu pentru hinduşi) sau de porc (*idem* pentru musulmani). Trebuie să adăugăm, în sfârşit, faptul că din Oudh, care fusese anexat în 1856, provenea un contingent important al armatei din Bengal.

[69] Din englezescul *sepoy*, termen derivat din persanul *sipahi* (armată), care a dat şi termenul „spahiu". (N.a.)

În ianuarie 1857, în apropiere de Calcutta, soldaţii au refuzat noile cartuşe şi a urmat un început de rebeliune. Revolta propriu-zisă a izbucnit la Meerut în mai 1857; trei regimente s-au revoltat pentru a protesta împotriva punerii în lanţuri a camarazilor lor care refuzaseră noile cartuşe. Rebelii i-au eliberat, masacrând garnizoana engleză, înainte de a asalta Delhi, pe care l-au ocupat cu uşurinţă. Bătrânul împărat mogul Bahadur Shah a fost pus în fruntea rebeliunii. În India de Nord şi Centrală răscoala s-a propagat cu cea mai mare viteză.

Pe plan militar se disting trei etape. Britanicii au făcut din recucerirea oraşului Delhi obiectivul lor principal, având în vedere faptul că autoritatea lor era aproape anulată în India de Nord. După ce au fost învinşi de şeful rajput Kunwar Singh la Arrah (iulie 1857), întăriri venite din Punjab le-au permis să recucerească oraşul în august. Delhi fusese jefuit, iar o parte din populaţie masacrată. A doua etapă s-a derulat în jurul Lucknowului. Şi aici sosirea unor întăriri importante a permis recucerirea oraşului în noiembrie. Acest eveniment a marcat o turnură în raportul de forţe, pentru că englezii, până atunci în inferioritate numerică, au adus trupe de pe diverse fronturi (Crimeea, China etc.). Lucknow a fost recucerit în martie 1858. Ultima etapă s-a derulat în India Centrală, unde *rani*[70] din Jhansi, un mic principat, a luat conducerea revoltei. În martie, englezii au cucerit teritoriul său, dar ea a reuşit să se refugieze într-o fortăreaţă din Gwalior. *Rani* avea să moară în luptă, în luna iunie. În ciuda continuării luptelor în mai multe regiuni timp de încă un an, guvernatorul general a proclamat restabilirea păcii, în iulie 1858. Represiunea a provocat execuţia a mii de indieni acuzaţi de a fi participat la rebeliune.

[70] Femininul pentru *rajah*. (N.a.)

Înfrângerea rebelilor s-a datorat lipsei de unitate şi de obiective. Reinstaurarea dinastiei mogule nu era realistă şi nici un principe indian nu era în poziţia de a pretinde comanda supremă a mişcării. Dovada fragilităţii construcţiei coloniale din India era totuşi făcută. Prima victimă a fost chiar Compania, care a trebuit să cedeze puterile coroanei începând din 1857. Durata luptelor — masacrarea civililor de o parte şi de alta — la care trebuie să adăugăm duritatea represiunii, nu au făcut decât să lărgească falia dintre britanici şi indieni.

4. Apogeul Imperiului. Consecinţele revoltei din 1857 au fost variate. Împăratul mogul Bahadur Shah a fost judecat pentru trădare şi deportat la Rangoon, în Birmania. Compania a fost suprimată şi încetul cu încetul, ideea că regina Victoria ar trebui să fie suverana directă a Indiei şi-a făcut loc. Reorganizarea statului în urma acestor evenimente s-a bazat pe aristocraţia funciară, în special pe principi. Regina s-a angajat, în noiembrie 1858, să le respecte suveranitatea şi integritatea teritoriilor, încorporându-le însă într-un sistem de onoruri tipic britanic. În 1876, Parlamentul din Londra a proclamat-o pe regina Victoria împărăteasă a Indiilor; în anul următor, 1877, un gigantic *darbar* a fost organizat la Delhi pentru a sărbători proclamarea solemnă.

Actul Indiilor din 1857 transfera secretariatului de stat al Indiei, veritabil minister al Indiei — *India Office* — independent de ministrul coloniilor, puterile care fuseseră deţinute până atunci de *Comitetul de Control* al Companiei. Începând din 1861, Consiliul executiv al vicerege-lui, noul titlu al guvernatorului general, tinde să devină un adevărat guvern deservit de o înaltă administraţie, *Indian Civil Service* (Serviciul Civil Indian). Singura instituţie

reprezentativă centrală, Consiliul legislativ imperial, rămânea o simplă cameră de înregistrare, ai cărei membri erau numiţi de către viceregе.

Veritabilul despotism pe care viceregele îl exercita nu era limitat decât de situaţia financiară. Creşterea cheltuielilor militare, ca urmare a revoltei şipailor, a fost la originea instaurării unui nou sistem financiar, care nu permitea rezolvarea deficitului: cheltuielile militare reprezentau o treime din buget. În 1861 s-a încercat introducerea unui impozit pe venit, dar date fiind tulburările care au urmat, proiectul a fost abandonat. Datoria era considerabil sporită datorită creşterii cheltuielilor pe care guvernul Indiei trebuia să le achite anual Londrei, în lire sterline.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dominaţia britanică s-a sprijinit mai mult ca niciodată pe armată. Dar aceasta nu mai fusese reorganizată din 1857: artileria era în întregime controlată de europeni, indienii nu puteau să depăşească gradul de subofiţer şi mai ales grosul trupelor indiene erau recrutate dintre sikhşii din Punjab şi din gurkahii din Nepal. Ultimele operaţii militare au fost duse în ultimul sfert al secolului al XIX-lea: un al doilea război afgan a izbucnit în 1879. Acesta a avut drept consecinţă recunoaşterea reciprocă a „liniei Durand", care despărţea zona tribală dintre Afghanistan şi Imperiu. În sfârşit, al treilea război anglo-birmanez a permis anexarea Birmaniei de Sus. Astfel întreaga ţară era inclusă în Imperiu în 1937.

Un om reprezintă cu deosebire această perioadă: lordul Curzon, care a fost vicerege din 1899 în 1905. El ilustrează cu precădere o ideologie imperialistă, conform căreia superioritatea rasială a englezilor impune o strictă separare de indieni. India era considerată perla Coroanei britanice: manifestările grandioase care au celebrat

jubileul reginei Victoria în 1897 sunt semnificative în acest sens. Pe de altă parte, este important să ştim că multe dintre anexiuni (Malta, Cipru, Egipt, Somalia etc.) au fost făcute de către englezi pentru a asigura securitatea drumului spre India. În sfârşit, indienii au participat la cucerire şi mai ales la dezvoltarea economică a multor colonii britanice din Africa de Est.

IV. Mişcările naţionaliste şi declinul Imperiului

1. Epoca reformelor. Orientalismul, şi mai precis indianistica, s-a născut în Bengal, odată cu constituirea Societăţii Asiatice din Bengal, în 1784. Nu trebuie totuşi să uităm opera de pionierat a francezului Antoine Hyancinthe Anquetil-Duperron (1731–1805). Plecat în căutarea zoroastriştilor refugiaţi în India, el a descoperit *Avesta* şi cinci dintre *Upanişade*. A publicat *Avesta* în 1771, apoi patru *Upanişade*, traduse în franceză în 1776, iar opera sa principală, care a avut o influenţă capitală asupra şcolii filozofice a lui Schopenhauer, a fost traducerea în latină a celei de-a cincea *Upanişade* sub titlul de *Oupenkhat* (1802). Fondatorul Societăţii Asiatice din Bengal, Sir William Jones, a dat o interpretare clasică civilizaţiei antice a Indiei, comparând-o cu cea a Greciei. Această epocă de aur a civilizaţiei hinduse a fost distrusă de invaziile musulmane: este, evident, o concepţie favorabilă *pandit*-ilor. Această activitate orientalistică, căreia trebuie să îi adăugăm dezvoltarea imprimeriei, a favorizat progresiv apariţia unui nou tip de intelectual. În 1816 era creat Colegiul Hindus, prima instituţie de învăţământ modern.

Începând din 1813, Parlamentul a impus Companiei măsuri favorabile dezvoltării creştinismului. Pastorul

presbiterian John Muir a compus în 1839 o lucrare în sanscrită în care demonstra superioritatea creştinismului în comparaţie cu hinduismul. Această polemică a avut consecinţe rapide: utilizarea exclusivă a temei „hinduse" şi transformarea hinduismului într-o veritabilă religie, deşi în realitate este un ansamblu de rituri şi de credinţe care nu sunt unificate printr-o doctrină centrală[71].

Prima mişcare de reformă a fost fondată de un brahman bengalez, Rammohun Roy (1772–1833). Fost funcţionar al Companiei Indiilor Orientale, el avea un discurs raţionalist şi, prin urmare, arunca o privire critică asupra anumitor aspecte ale religiei hinduse. El reclama abolirea anumitor practici (*sati*) şi căuta să promoveze o educaţie care lăsa un spaţiu important cunoaşterii occidentale. În 1829, el a fondat *Brahmo Sabha* („Asociaţia Brahmană"), în care se dezbăteau chestiuni religioase şi în care erau cântate imnuri provenite din *Upanişade*. La moartea sa, conducerea asociaţiei a fost preluată de o familie de brahmani din Calcutta. Unul dintre aceştia, Debendranath Tagore, a revenit asupra unor practici mai ortodoxe şi asociaţia a devenit, în 1850, *Brahmo Samaj* („Societatea credincioşilor lui Brahma").

La musulmani, prima mişcare reformă a fost influenţată de wahhabism, care a apărut la sfârşitul secolului al XVIII-lea, în Arabia. Cea mai importantă a fost mişcarea mujahedinilor, fondată de Sayyid Ahmad Barelwi (1786–1831). Acesta a creat un ordin neo-sufit, *Tariqat-I Muhammadiyya*. Dar în 1826, Sayyid Ahmad Barelwi a declanşat războiul sfânt. El

[71] Termenul de hinduism desemnează ultimul stadiu al religiei vedice, care apare la începutul erei creştine şi succede brahmanismului , înfloritor în secolele VI î.Hr.–Id.Hr. Acest termen era deja utilizat de către musulmani începând din secolul al XI-lea. Vezi L. Rnou, *L'hindouisme*, PUF, 1991. (N.a.)

a fondat un stat teocratic efemer în regiunea Peshawar. În 1831, armata sa a fost învinsă de către sikhşi, iar el a murit în luptă.

Un preot hindus, Ramakhrishna Paramahansa (1836–1886), devenit guru, a afirmat că eliberarea spirituală se realizează prin adorarea divinităţii. El a instaurat o disciplină mai suplă decât cea a şcolilor tradiţionale, ceea ce i-a permis să atragă intelectualitatea occidentalizată. El a propovăduit de asemenea unitatea religiilor musulmană, creştină şi hindusă. La moartea sa, discipolul lui, Vivekananda (1863–1902) a valorizat acţiunea socială ca pe o cale de acces la divinitate şi a substituit universalismului religios un hinduism uneori militant.

Un al grup important a fost fondat de un brahman gujarati, Swami Dayananda Saraswati (1824–1883). *Arya Samaj*, creată de el în 1875 la Bombay, considera Vedele o autoritate infailibilă şi, prin urmare, stabilea că alte religii sunt inferioare. În paralel, grupul Saraswati dorea o reformă a hinduismului: abandonarea cultului imaginilor, flexibilizarea sistemului de caste etc. Difuziunea ideilor reformatoare *Arya Samaj* era făcută de către predicatori care au suscitat ostilitatea sikhşilor şi a musulmanilor.

La musulmani, două mişcări au rezultat din wahhabismul indian. Una fundamentalistă, cealaltă modernistă. *Ahl-i Hadith*, fondată în 1864, şi şcoala Deoband, fondată în 1867, căutau soluţii la problemele contemporane în studiul tradiţiilor provenite de la Profet (*hadiths*). Aceste grupuri au întemeiat o importantă reţea şcolară. Seminarul din Deoband, mai ales, a imprimat o abundentă literatură religioasă urdu. Moderniştii se situau în succesiunea lui *Sayyid Ahmad Khan* (1817–1898).

Loialismul faţă de britanici era pentru acesta din urmă cea mai bună cale de salvare a intereselor musulmanilor,

minoritari în India. În 1877 el a fondat la Aligarh un colegiu anglo–musulman unde erau predate discipline occidentale, în limba engleză, alături de disciplinele islamice tradiţionale. Alături de Sayyid Ahmad Khan, alţi doi autori importanţi s-au ataşat acestui curent modernist: Ameer Ali (1849–1928) şi Muhammad Iqbâl (1877–1939). Primul era un jurist care a iniţiat o reformă a Islamului, prin elaborarea unui nou drept musulman; cel de al doilea are o operă ce reprezintă unica tentativă filozofică a întregului reformism musulman care încearcă să reconstruiască o gândire islamică în secolul al XX-lea. Este interesant să menţionăm faptul că reformiştii hinduşi şi musulmani suscită noi curente sincretice, cum este Ahmadiyya, fondată de către Mirza Ghulam Ahmad (1839–1908), sau cea a lui Krishnamurti Jiddu (1895–1986).

2. Primele acţiuni politice. Începând din anul 1870 putem vorbi despre emergenţa naţionalismului indian. În această epocă, intelectualitatea şi-a schimbat atitudinea faţă de dominaţia britanică. Descoperirea grandorii trecutului hindus, criza încrederii în *raj*, care se arată incapabil să prevadă foametea din 1875 şi pe cea din 1880, sunt tot atâţia factori care creează o nouă stare de spirit. Noi asociaţii iau în mod mai deschis atitudini politice, precum Asociaţia Indiană care este fondată în 1876 la Calcutta de către Surendranath Banerji, care organizează primele campanii de agitaţii panindiene în 1878. Ameer Ali a fondat Asociaţia Naţională Muhammadan în 1877, considerând că interesele musulmanilor erau insuficient garantate de către organizaţiile dominate de către hinduşi.

Există o concepţie răspândită care vede naşterea acţiunii naţionale indiene în constituirea Congresului naţional indian, în 1885. Fondarea acestei asociaţii nu avea totuşi

nimic revoluţionar. Creat din iniţiativa unui englez, Allan Octavian Hume, pensionar al Serviciului Civil Indian, nu era la origine decât un club de discuţii pentru gentlemeni. Congresul se reunea odată pe an şi engleza era singura limbă utilizată. Revendicările sale se refereau la lărgirea participării indienilor la viaţa publică şi la alte chestiuni, de ordin economic. Pentru lideri ca Surendranath Banerji şi Pherozeshah Mehta, obiectivul esenţial era acela de a influenţa opinia britanicilor. Apoi, în anii 1890, a apărut un curent extremist, sub conducerea lui Bal Gangadhar Tilak.

În ciuda unui prin atentat terorist, care s-a produs la Poona, în 1897, linia politică a Congresului a rămas moderată. Gopal Krishna Gokhale s-a lovit totuşi de intransigenţa lordului Curzon. În 1904, acesta a decis împărţirea Bengalului, ceea ce avea să provoace prima confruntare cu naţionaliştii. În iulie 1905, activiştii, dintre care unii erau membri ai Congresului, au pus la punct o nouă formă de acţiune: boicotarea produselor şi a şcolilor engleze. Acest eveniment a întărit partida extremistă, care a reuşit să introducă pe ordinea de zi a sesiunii din Calcutta din 1906 termenul de auto-guvernare, sau *swaraj* (autonomie; independenţă). Tilak a fost condamnat e mai multe ori. Gokhale a reuşit să îl convingă pe noul secretar de stat al Indiei, John Morley, să aplice unele reforme, în ciuda reticenţelor viceregelui, lordul Minto. În 1909, *Conciliul actului Indiei* (reformele Minto–Morley) au introdus principiul electiv în desemnarea membrilor consiliilor legislative.

În timpul acestei perioade, atitudinea *raj*-ului faţă de musulmani a evoluat. Dezvoltarea Congresului şi acţiunile extremiştilor tindeau să pună în evidenţă un grup de musulmani loialişti, succesori ai lui Sayyid Ahmad Khan. Un grup de notabili, conduşi de tânărul Sultan Muhammad Shah Aga Khan (1877–1957), a fost primit într-o delegaţie

de către lordul Minto. Ei au obținut organizarea de alegeri separate pentru musulmani. În decembrie 1906, crearea Ligii musulmane panindiene, prezidată de Aga Khan până în 1911, marca realizarea primului pas în direcția divizării.

3. Intrarea lui Gandhi în scenă. În 1914, un eveniment a trecut neobservat: întoarcerea în India a unui avocat gujarati, Mohandas Karamchand Gandhi (1869–1948). El trăise timp de douăzeci și cinci de ani în Africa de Sud, unde apărase cauza compatrioților săi. Această luptă a luat o formă originală, Gandhi organizând trei campanii de rezistență pasivă, numite ulterior *satyagraha* („forța adevărului"). În India, consecințele războiului — armata indiană luptase pe mai multe fronturi — și revoluția rusă au provocaseră o agitație fără precedent. În această epocă Congresul devine o adevărată forță politică, capabilă să organizeze mari mobilizări anti-britanice.

Începând din 1917, Gandhi a ajutat unele mișcări să se organizeze, mai ales în medii de agricultori și de lucrători, ceea ce îl ajută să se facă cunoscut drept lider. În august 1917, Montagu, secretarul de stat pentru India, anunța instalarea în India a unor instituții autonome în cadrul imperiului. Acest anunț a fost urmat în 1919 de promulgarea *Actului de Guvernare a Indiei*, conform căruia autoritatea provinciilor era întărită conform principiului „diarhiei"[72]. Anumite sectoare până atunci rezervate guvernelor provinciale (educație, sănătate, agricultură, colectivități locale) erau transferate la ministere responsabile față de adunările legislative provinciale, în timp de altele, mai ales finanțele, rămâneau sub controlul miniștrilor numiți de către britanici.

[72] Principiul repartizării puterii între două părți. (N.tr.)

O serie de legi promulgată de către Consiliul legislativ imperial în februarie–martie 1919, *Actele Rowlatt*, au provocat o recrudescenţă a agitaţiilor naţionaliste. Aceste legi prelungeau anumite restricţii asupra libertăţilor fundamentale, introduse în timpul războiului, instituind tribunale speciale şi autorizând detenţia fără proces pentru activităţi subversive. Gandhi a reacţionat imediat chemând la *hartal* („încetarea lucrului") în toată ţara. Dar situaţia a degenerat la Amritsar, în Punjab, unde, la 13 aprilie, armata engleză a deschis focul asupra unei mulţimi paşnice: au fost sute de morţi. Răscoale s-au produs, ca urmare, la Bombay, Calcutta, Ahmedabad şi Delhi. Rabindranath Tagore, deţinător al premiului Nobel pentru literatură, a returnat reginei titlul de cavaler în semn de protest[73].

Musulmanii indieni, care reprezentau un sfert din populaţie, erau îngrijoraţi de soarta rezervată Imperiului (Califatului) otoman după înfrângerea Turciei. Ei au fondat Conferinţa panindiană pentru Califat (*All-India Khilafat Conference*) care l-a ales pe Gandhi ca preşedinte în 1919. În mai 1920, semnarea tratatului de la Sèvres dezmembra Imperiul otoman. În iunie, doi fraţi, Mohammad şi Shaukat Ali, care erau membri ai Congresului, au decis să lanseze o mişcare de ne-cooperare. Gandhi a reuşit cu greu să facă programul acesta acceptat de către Congres. Mişcarea de ne-cooperare şi cea a

[73] Rabindranath Tagore (1861–1941) era fiul lui Debendranath Tagore (1817–1905), fondatorul principalei mişcări reformiste hinduse, *Brahmo Samaj*. A fost considerat cel mai mare poet indian, ceea ce a făcut ca opera sa să fie tradusă în limba engleză foarte repede. Notorietatea internaţională astfel obţinută l-a adus şi premiul Nobel pentru literatură, în 1913. Chiar dacă nu a participat cu adevărat la mişcarea naţionalistă, opera sa, care se apleacă asupra spiritualităţii hinduse, a făcut cunoscut Occidentului geniul literaturii bengali. Pentru Gandhi, unele dintre poemele sale erau o sursă de inspiraţie. Titlul de *Mahatma* („Suflet mare") i-a fost conferit lui Gandhi de către Tagore. (N.a.)

Califatului (1920–1922) au fost un mare succes: în afară de restabilirea califatului, mai erau cerute boicotarea şcolilor şi tribunalelor engleze, apoi a ţesăturilor importate. În noiembrie 1921, mişcarea culmina cu un gigantic *hartal* pentru a protesta contra vizitei prinţului de Walles. Apoi, în februarie 1922, Gandhi a decis brusc să înceteze acţiunea: în Provinciile Unite, o mulţime furioasă incendiase un comisariat şi provocase moartea a 22 de poliţişti.

Britanicii au profitat pentru a-l aresta pe Gandhi şi pentru a-l condamna la şase ani de închisoare; dar pentru prima oară au avut de înfruntat o mişcare de protest coordonată la scara întregii Indii. În acelaşi moment, în august 1921, o populaţie musulmană din sud, mapillii, s-a revoltat contra puterii coloniale: represiunea a provocat mai mult de 2 000 de morţi printre rebeli. Această revoltă, declanşată în afara Congresului, arăta în ce măsură situaţia era explozivă în India. Dar ea l-a incitat de asemenea pe Gandhi să pună accent, în programul său, pe principiul non-violenţei (*ahimsâ*). Împrumutat din jainism, acest principiu semnifica respectul absolut al vieţii, sub toate formele sale.

Anii următori au adus apariţia în sânul Congresului a unor tendinţe diferite, precum şi dezvoltarea terorismului. Liga musulmană reclama la sesiunea sa din Lahore, în 1924, mai multă autonomie pentru provinciile majoritar musulmane. În 1928, sosea în India comisia Simon: aceasta era însărcinată să studieze posibilitatea unor noi reforme constituţionale. Toate partidele politice au decis să o boicoteze. În decembrie 1928, la sesiunea din Calcutta, Gandhi a reuşit să impună un compromis între diferitele tendinţe din Congres: obiectivul era solicitarea statutului de dominion în cadrul imperiului, dar dacă britanicii nu ar fi cedat până la sfârşitul anului următor, Congresul cerea independenţa totală. Faptele au impus cea de a doua soluţie.

4. Nesupunerea civilă şi reformele politice. În 1930, Gandhi a declanşat mişcarea nesupunerii civile. Punctul esenţial privea sarea: el reclama suprimarea importurilor de sare şi eliminarea monopolului guvernamental în comercializarea acesteia. În martie–aprilie 1930, Gandhi a făcut în Gujarat celebrul „marş al sării" care a avut un imens ecou în toată ţara. În ansamblu mişcarea a avut efecte spectaculoase, precum paralizarea administraţiei provocată de demisiile funcţionarilor indieni. Dar participarea a fost mai puţin importantă decât în mişcarea de necooperare. Nesupunerea civilă a fost mai cu seamă marcată de atitudinea nouă a musulmanilor, care au păstrat distanţa faţă de mişcare: în 1930 s-au produs primele lupte inter-comunitare între hinduşi şi musulmani. Între timp, britanicii reuneau la Londra Conferinţele Mesei Rotunde. Prima Conferinţă — la care se aflau oameni politici indieni moderaţi, precum Aga Khan sau chiar Jinnah — a fost boicotată de Congres. Apoi Gandhi, proaspăt ieşit din închisoare, a decis să participe la cea de-a doua Conferinţă. Participarea sa recuza mişcarea de nesupunere civilă, care apărea ca un eşec încă de la mijlocul anului 1932. În noiembrie–decembrie 1932, cea de-a III-a Conferinţă a numit doi britanici care urmau să elaboreze o reformă constituţională. Gandhi, înainte de a pune capăt nesupunerii civile, în aprilie 1934, a lansat campania pentru apărarea impurilor.

Noul *Act de Guvernare a Indiei*, promulgat în august 1935 de către Parlamentul din Londra, nu reprezenta decât un vag progres faţă de cel din 1919. El prevedea organizarea unei federaţii compuse din provinciile britanice şi din principate, unde o parte din puteri era transferată miniştrilor indieni responsabili, în timp ce finanţele şi apărarea rămâneau atribuţiile exclusive ale viceregelui. Pe

plan regional, sistemul diarhic era suprimat, iar miniştrii, responsabili în faţa adunărilor, primeau doar atribuţii la nivel provincial. La alegerile din 1937, Congresul a obţinut aproape jumătate din locuri, obţinând majoritatea absolută în cinci provincii din unsprezece.

5. Războiul şi consecinţele acestuia. La 3 septembrie 1939, viceregele Lord Linlightow declara război Germaniei fără să fi consultat Adunarea legislativă. Congresul era gata să susţină Marea Britanie în război, în măsura în care în India s-ar fi produs evoluţii semnificative spre democraţie. Londra a răspuns promiţând statutul de dominion. În septembrie 1940, Gandhi a declanşat un program de nesupunere civilă limitat: doar voluntari desemnaţi de Gandhi urmau să participe la *satyagraha*. Armata indiană a participat la mai multe campanii (Egipt, Africa Orientală, Irak, Iran), în care a jucat un rol major. În aprilie 1942, o nouă comisie, Cripps, a sosit în India, cu scopul de a obţine un acord politic între britanici, Congres şi Liga musulmană. Eşecul acestei misiuni poate fi reproşat britanicilor, şi mai eles lui Churchill, care întotdeauna se arătase ostil şi intransigent cu naţionalismul indian, de orice tip ar fi fost acela. În iulie 1942, Gandhi şi Nehru au făcut să fie adoptată în Congres o nouă rezoluţie sub numele de *Quit India Resolution*: aceasta cerea britanicilor să predea de îndată indienilor conducerea ţării lor.

V. Sfârşitul Imperiului şi scindarea

1. Naţionalismul hindus şi naţionalismul musulman. Naţionalismul hindus a fost reprezentat în anii 1920 de către două mişcări: *Hindu Mahasabha* şi *Rshtruya*

Swatamsevak Sangh (Asociaţia voluntarilor naţionalişti). Prima, rezultată din Congres, a devenit în anii 1930 un partid politic independent. Situată în linia lui *Arya Samaj*, ideologia sa făcea din hinduşi reprezentanţii naţiunii indiene şi moştenitorii unui trecut glorios. Minorităţile trebuiau să îşi limiteze practicile religioase la sfera vieţii private, şi să accepte simbolurile hinduse ca simboluri ale naţiunii indiene. RSS a fost fondată în 1925 ca reacţie la mobilizarea provocată de mişcarea Califatului. Obiectivul său era să adune hinduşii pentru a putea rezista în faţa musulmanilor. Partidul avea o organizaţie paramilitară şi cadre formate ca predicatori, care îşi consacraseră viaţa cauzei naţionaliste hinduse. RSS era o grupare înclinată spre violenţă şi unul dintre foştii săi membri, care aderase la Hindu Mahasabha, este cel care l-a asasinat pe Gandhi în 1948.

La musulmani, două concepţii naţionaliste se confruntau: naţionalismul compozit şi naţionalismul separatist. Pentru susţinătorii primului, lupta contra britanicilor nu putea avea succes decât în alianţă cu hinduşii. Abdul Kalam Azad a fost exponentul acestei concepţii care a făcut să fie oficializat pactul de la Luknow în 1916. El a obţinut cauţiunea şcolii reformiste Deoband, care în 1919 fonda Asociaţia ulemalelor din India (*Jamyyatululuma-yi Hind)*. Conform acestei tendinţe, musulmanii şi hinduşii constituie o singură naţiune.

Naţionaliştii separatişti susţineau teoria existenţei a două naţiuni[74]. Această teorie a evoluat de la prima formulare pe care l-a dat-o Aga Khan până la adoptarea sa de către Liga lui Jinnah. Această concepţie se bazează pe un raţionament simplu: musulmanii sunt inferiori numeric, ceea se înseamnă că, într-un regim democratic, ei ar

[74] Pentru detalii, vezi M. Boivin, *Le Pakistan,* PUF, 1996. (N.a.)

trebui să se supună voinţei majorităţii hinduse. Ideea creării unui stat separat a fost formulată de către Muhammad Iqbal încă din 1930, apoi de către Muhammad Ali Jinnah (1876–1948), care a devenit preşedinte al Ligii musulmane în 1936. Această tendinţă a dezvoltat ideea unei Indii formate din două naţiuni diferite: cea musulmană şi cea hindusă. În continuare, însă, această teorie va mai evolua şi se va diviza din nou. Unii, ajungând la ultimele consecinţe, reclamau crearea unui stat islamic. Este cazul lui Abul Ala Maududi (1903–1979), care a antrenat după sine ulemalele tradiţionaliste grupate în *Jamaat-i Islami*. Pentru alţii, Pakistanul trebuia să fie un stat laic în care să fie protejate minorităţile religioase; era în special convingerea lui Muahmmand Ali Jinnah.

2. Mişcarea *Quit India*. Britanicii au considerat mişcarea *Quit India* o adevărată declaraţie de război. La 9 august 1942, aproape toate cadrele şi liderii Congresului au fost arestaţi. Aceste arestări masive au declanşat o adevărată ridicare populară antibritanică. Revolta indica într-o manieră clară faptul că masele doreau independenţa Indiei cât mai repede posibil. Dar în acelaşi timp, Marea Britanie crea în India o adevărată economie de război care a provocat efecte dezastruoase. Marea foamete din 1943 din Bengal a provocat mai mult de 3 milioane de victime.

În octombrie 1943, un fost preşedinte al partidului Congresului, Subhas Chandra Bose, a creat cu prizonierii de război indieni o armată naţională indiană (INA), apoi un guvern al Indiei libere sub protecţie japoneză. În martie 1944, INA a intrat alături de japonezi în ofensiva din Assam: pentru prima oară după 1857, soldaţii indieni îi înfruntau pe britanici pe pământ indian. Jinnah a profitat de anii de război pentru a reorganiza Liga musulmană

care a devenit principala organizaţie politică a musulmanilor indieni.

3. Eşecul negocierilor. Gandhi a fost eliberat în mai 1944. El a încercat în zadar să trateze cu Jinnah. Lordul Wawell, care observase periculoasa degradare a situaţiei, a presat Londra să negocieze formarea unui guvern interimar, dar s-a lovit de împotrivirea lui Churchill. Grevele şi manifestaţiile s-au multiplicat. Dificultăţile care urmau războiului, precum penuria de alimente şi inflaţia, provocau răscoale. La alegerile din 1946–1947, Liga a demonstrat că beneficia de o susţinere masivă a populaţiei musulmane. Noi propuneri britanice s-au soldat cu un eşec, datorită faptului că Liga solicita paritate cu Congresul în guvernul interimar. Jinnah a decis atunci să declanşeze o zi de acţiune, dar în Bengal, aceasta a degenerat într-un adevărat război islamo–hindus, care a făcut peste 10000 de morţi. Jinnah nu a mai putut atunci decât să accepte ca Liga să participe la guvernul interimar pe care britanicii îi ceruseră lui Nehru să îl constituie.

Conflictele inter-etnice se multiplicau însă pe măsură ce statul se descompunea. În această Indie aflată la marginea haosului venea noul vicerege, lordul Mounbatten. El s-a convins repede că scindarea era inevitabilă, atât de frecvente erau confruntările în Punjab şi Bengal. În schimbul constituirii unui stat musulman separat, Mountbatten a trebuit să accepte revendicarea Congresului de a împărţi Punjabul şi Bengalul. Data stabilită pentru transferul puterii către cele două dominioane a fost stabilită pentru 15 august. Problema statelor princiare a fost rezolvată uşor, cu trei excepţii: Junagadh, Hyderabad şi Caşmir. La 14 şi 15 august 1947, Pakistanul şi Uniunea Indiană deveneau dominioane independente, membre ale Commonwealthului.

4. Partiţia. Punjabul a fost teatrul unor înfruntări violente între comunitatea musulmană şi cea hindusă. Din martie până în decembrie 1947, 4 milioane de refugiaţi hinduşi şi sikhşi au părăsit provincia de la frontiera de nord-vest şi Punjabul Occidental pentru a trece în India: mulţi nu au reuşit să mai ajungă niciodată. În statul princiar Patiala, condus de un maharajah sikh, o bună parte din populaţia musulmană, care reprezenta o treime din total, a fost masacrată. Bilanţul acestor masacre este imposibil de exprimat în cifre. De o parte şi de alta a frontierei, milioane de refugiaţi s-au îngrămădit în tabere. In alte regiuni ale subcontinentului, au avut loc, în condiţii mai bune, transferuri de populaţie mai puţin importante. Se estimează la circa 14 milioane numărul persoanelor deplasate.

Junagadh-ul, un mic stat din Gujarat, avea un suveran musulman şi o populaţie de 700 000 locuitori, în majoritate hinduşi. O revoltă populară a permis Indiei să îl anexeze teritoriului ei. In schimb, Caşmirul a provocat un conflict deschis între India şi Pakistan, încă din octombrie 1947. India pierdea Gilgit, care inclus, de facto, în Pakistan. Statul Hyderabad, înconjurat de teritoriul indian, era condus de un *nizam*, suveran musulman care domnea peste o populaţie de 17 milioane de locuitori, în majoritate hinduşi. *Nizam*-ul refuzând să se unească cu India, guvernul indian a luat ca pretext acţiunile unei miliţii musulmane care teroriza populaţia hindusă pentru a lansa o operaţiune militară care s-a terminat prin capitularea Hyderabadului la 17 septembrie 1948.

Capitolul V

INDIA INDEPENDENTĂ

I. Construirea statului şi a naţiunii

1. Triumful Partidului Congresului. Amara experienţă a partiţiei a inspirat noilor conducători ai Indiei o preocupare fundamentală: unitatea[75]. Sarcina lor prioritară era edificarea unei naţiuni, chiar dacă construirea unui stat era indisociabilă de aceasta. Pentru mult timp de acum înainte, guvernarea Indiei va fi problema unui partid, cel al Congresului, şi a unui om, Jawaharlal Nehru, pe care Gandhi îl desemnase ca succesor. De abia în 1948 Congresul s-a transformat întru-un veritabil partid politic, interzicând membrilor săi să aparţină în acelaşi timp vreunei alte formaţiuni politice. În aceste condiţii *Congress Socialist Party* a devenit Partidul Socialist. Congresul a putut astfel să-şi afirme o identitate de centru, cu toate că în sânul său coabitau o aripă de stânga, al cărei inspirator era Nehru, şi una de dreapta, al cărei lider era *sardar*-ul (comandantul) Vallabhai Patel (1875–1950).

Totul îi deosebea, din capul locului, pe aceşti doi oameni. Unul era un aristocrat născut într-o familie de brahmani originari din Caşmir, celălalt era de origine mai modestă, provenind dintr-o familie de ţărani mijlocaşi, proprietari de pământ, din Gujarat. Patel a ocupat în guvernul lui Nehru postul de ministru de Interne şi pe cel de vice-prim

[75] Referitor la perioada dintre 1950 şi zilele noastre vezi lucrarea publicată sub direcţia lui C. Maffrelot „India contemporană de la 1950 până în zilele noastre", Fayard, 1996. (N.a.)

ministru. El a fost cel care, după independenţă, a construit India bucată cu bucată. Dispariţia sa neaşteptată, la sfârşitul anului 1950, i-a lăsat mână liberă lui Nehru.

Celelalte partide politice au fost zdrobite de Congres. Liga musulmană şi-a pierdut din dinamism după crearea Pakistanului, unde se afla, de fapt, la putere. În realitate, numai Partidul Comunist, legalizat în 1942, părea că iese în avantaj. Atunci când şefii Congresului se aflau în închisoare, comuniştii ştiuseră să preia controlul sindicatelor (*kisan sabha*) studenţeşti şi muncitoreşti. În 1947, partidul lor dirija o adevărată gherilă în regiunea Telengana din răsăritul statului Hyderabad. Sute de soviete au fost create. Acestea au pus mâna pe pământuri şi le-au redistribuit, neezitând să-i execute pe feudalii musulmani.

2. Integrarea teritorială. Construirea naţiunii şi a statului presupuneau integrarea a 554 de state princiare pe care Legea independenţei din 1947 le elibera de obligaţia supunerii faţă de Marea Britanie. La data de 15 august 1947, cu toate că Partidului Congresului respinsese dinainte orice pretenţie de secesiune, trei state au refuzat să se conformeze: Junagadh, Hyderabad şi Caşmir. Totuşi, după alipirea lor oficială, din 1947, a început şi integrarea lor politică şi administrativă, graţie acţiunii de amploare a sardarului Patel.

Principatele cele mai mici, în număr de 216, au fost rapid integrate în provinciile din preajma lor. Atunci când regiuni întregi erau alcătuire din state princiare, autoritatea asupra lor a fost încredinţată unui *rajpramukh*, un principe ales de către ceilalţi principi, care avea statutul unui guvernator de provincie. Din diferite motive, alte state au intrat sub administraţia directă a puterii centrale. Cele mai mari trei state — Hyderabad, Mysore şi Caşmir —

rămâneau entităţi distincte. La moartea lui Patel, în 1950, India alcătuia o naţiune unificată pentru întâia dată în istoria ei.

Traseul frontierelor celor 27 de state era, în majoritatea cazurilor, rezultatul istoriei precoloniale sau coloniale. El nu corespundea decât rareori unor regiuni lingvistice sau etnice. Numeroase populaţii erau împărţite între mai multe state. Dacă Partidul Congresului nu adoptase, până atunci, o bază lingvistică, aceasta se datora temerii de a nu favoriza dezvoltarea naţionalismelor regionaliste, care ar fi dăunat construirii naţiunii indiene.

În 1952, un val de agitaţie populară, susţinut de Partidul Comunist, a izbucnit în regiunea locuită de populaţia telugu după ce un lider regionalist gandhian a postit până la moarte pentru crearea unui stat separat. Un an mai târziu, în 1953, era constituit statul Andra Pradesh şi calea era, de acum înainte, deschisă. A fost constituită o comisie specială pentru a studia problema. Concluziile sale au stat la originea unei legi promulgate în 1956 (*State Reorganization Act*) care reorganiza decupajul administrativ al ţării. Ca urmare, India a fost reîmpărţită în 14 state lingvistice şi şase teritorii. Hyderabadul dispărea pentru a face loc la 4 noi state. Noi reajustări vor trebui, totuşi, aplicate, ca în 1960, când Gujaratul a fost desprins din statul Bombay, care va deveni, la rândul său, statul Maharashtra. În 1962, a fost creat Nagalandul pentru a se pune capăt gherilei autonomiste, apoi, în 1970, Haryana era separat de Punjab pentru a da satisfacţie Sikhşilor.

Vechile contoare comerciale au fost integrate în două faze. În 1956, contoarele franceze (Pondichéry, Yanaon, Karikal, Mahé, Chandernagor) au devenit teritorii ale Uniunii la capătul unor negocieri încheiate cu semnarea unui tratat. Acest tratat permitea populaţiei indigene să aleagă

între naţionalitatea indiană şi cea franceză. În ceea ce priveşte contoarele portugheze (Goa, Daman, Diu), ele au fost ocupate de armata indiană în 1961.

3. Constituţia din 1950. Momentul esenţial al construirii statului l-a reprezentat promulgarea Constituţiei în 1950. Ea a fost adoptată de Adunarea Constituantă aleasă în 1946 de adunările provinciale, în care membrii Congresului erau de departe majoritari. Textul, compus din 395 de articole, este cea mai lungă constituţie din lume şi reprezintă mai curând o declaraţie de principii decât un program de acţiune politică şi socio–economică. Nehru anunţase încă din 1946 marile principii pe care trebuia să se bazeze Constituţia. Acestea erau democraţia, laicitatea şi egalitatea, acest din urmă principiu vizând, înainte de toate, abolirea sistemului castelor.

Pe plan strict politic, Constituţia se referă la *Government of India Act* din 1935. Cu toate că India era o democraţie parlamentară şi republicană de tip federal, centralismul este consolidat: guvernul central deţine toate puterile în materie de apărare, relaţii externe, comunicaţii, monedă şi dezvoltare economică. În caz de urgenţă, puterea centrală poate prelua guvernarea directă a oricărui stat din compoziţia Uniunii. Este ceea ce se cheamă *president's rule*.

Puterea executivă aparţine preşedintelui republicii, ales pe cinci ani de către parlamentele regionale şi de parlamentul central. El numeşte pe primul ministru, care este şeful majorităţii parlamentare, apoi, la sugestia acestuia, şi pe ceilalţi membri ai guvernului. El îi numeşte, de asemenea, pe guvernatori, pe care îi poate demite. Parlamentul central este compus din două camere: Camera Poporului (*Lok Sabha*) şi Camera Statelor (*Rajya Sabha*).

Cei 525 de membri ai celei dintâi sunt aleşi prin vot universal pe cinci ani. Ei pot cenzura guvernul şi îl pot face să cadă retrăgându-i încrederea. Membrii celei de a doua camere, în număr de 250, sunt aleşi pe şase ani de către adunările legislative provinciale, proporţional cu populaţia statelor. Primul ministru trebuie să asigure legătura între guvern şi preşedinte şi între guvern şi parlament. El exercită, de fapt, cea mai mare parte a puterii executive, conducând diferitele departamente ale guvernului şi elaborând politica ţării.

Unul dintre aspectele esenţiale ale Constituţiei este proclamarea caracterului laic al statului. Dacă ţinem cont de condiţiile în care s-a născut India şi de hinduizarea luptei naţionaliste conduse de Congres de-a lungul anilor, acest aspect este deosebit de important. O altă trăsătură fundamentală este voinţa de a schimba ordinea socială. În contextul indian, un astfel de program este cu adevărat revoluţionar. Insistenţa cu care mai multe articole ale Constituţiei se referă la noţiunea de egalitate provoacă o repunere în discuţie a ideologiei sociale a hinduismului tradiţional. În această privinţă, mai multe legi veghează la realizarea concretă a egalităţii: legile asupra divorţului şi căsătoriei (*Hindu Marriage Act*, 1955), cele referitoare la drepturile văduvelor şi divorţaţilor în materie de moştenire (*Hindu Succession Act*, 1956) etc.

II. Epoca lui Nehru (1947–1964)

1. Politica economică. Nehru era convins că, dată fiind situaţia economică dezastruoasă a Indiei la sfârşitul celui de Al Doilea Război Mondial, statul trebuia să deţină un loc important în economia naţională. De aceea a favorizat

apariţia unei economii mixte, bazate pe dezvoltarea industriei grele şi a infrastructurii. Planificarea şi protejarea pieţii interne au fost pentru el două alte imperative de neocolit.

Strategia economiei mixte reiese cu deosebire dintr-o reglementare din 1956. Unele categorii de activităţi industriale au fost definite în funcţie de rolul pe care statul trebuia să îl joace. Sectoarele apărării şi industriei grele ţineau de competenţa statului. În alte sectoare (comunicaţii, chimie etc.), societăţile publice şi private au putut să se dezvolte în concurenţă unele cu celelalte şi, în fine, o a treia categorie de activităţi a fost în întregime lăsată în seama sectorului privat. O comisie de planificare a fost însărcinată cu elaborarea obiectivelor concrete ale dezvoltării din fiecare sector. Nehru a acorda de asemenea o mare importanţă controlului asupra capitalului străin din economia naţională. În acest scop au fost luate măsuri care asigurau controlul majoritar al întreprinderilor de către capitalul indian.

2. Politica agricolă. Această politică a fost alcătuită din două părţi: reformele agrare şi dezvoltarea rurală. Reformele agrare, care erau de competenţa Adunărilor din fiecare stat au tins înainte de toate la abolirea celor două principale sisteme de exploatare care funcţionau pe atunci: sistemul *zamindari* şi sistemul *ryotwari*. Acesta din urmă, răspândit mai ales în provinciile Madras şi Bombay, asigura perceperea directă a taxelor de la cultivator (*ryot*) fără mijlocirea unui intermediar. Era un sistem mai echitabil, în principiu, decât *zamindari*, care se baza pe *zamindar*, un intermediar însărcinat cu strângerea impozitului în contul guvernului şi care se bucura, în schimb, de puteri importante.

Sistemul *zamindari* fusese suprimat, în principiu, încă din 1949 de către Partidul Congresului. Însă, în 1959, la reuniunea Congresului ţinută la Nagpur, a fost instituită o limitare a întinderii proprietăţilor, pentru a-i slăbi pe *zamindari*, ca şi o serie de măsuri în beneficiul cultivatorilor lipsiţi de pământ. Cu toate acestea, reformele au fost aplicate foarte încet. Solidarităţile claselor şi castelor au frânat procesul, iar în unele state limitarea întinderii proprietăţilor a fost respinsă. În schimb, în statul Kerala, guvernat de comunişti, reforma a fost aplicată încă din 1957. Dacă reforma agrară nu a produs rezultate spectaculoase, este totuşi evident că a dat naştere unei noi forme de proprietate, bazată pe legislaţia occidentală.

Procesul de dezvoltare rurală s-a extins pornind de la trei serii de iniţiative. Cea a „dezvoltării comunitare" a fost lansată încă din 1948 în Uttar Pradesh, înainte de a fi integrată în primul plan economic. În fiecare sat, un agricultor plătit de administraţie s-a pus în serviciul comunităţii pentru a-i incita pe ceilalţi săteni să demareze de bună voie proiecte locale de dezvoltare. Din cauza slabelor rezultate obţinute astfel, în 1960 a fost creat sistemul „consiliilor săteşti" (*panchayats*), pornind de la proiectul elaborat de un american. Fiecare sat trebuia să-şi aleagă propriul *panchayat* care, la rândul său, elabora un fel de plan de dezvoltare a satului bazat pe crearea unei cooperative. Nehru a relansat mişcarea cooperatistă şi la întrunirea Congresului de la Nagpur, în 1959. Cooperativele trebuiau să permită statului menţinerea preţului produselor agricole la un nivel relativ scăzut şi trebuiau să-i ofere acestuia produsele de primă necesitate ce se comercializau în magazinele de stat.

3. Politica industrială. Epoca lui Nehru a rămas aceea a dezvoltării industriale. Încă din 1955 au fost făcute

progrese importante în sectorul echipamentelor grele şi, în general, în cel al industriei siderurgice şi metalurgice. Printre celelalte sectoare care au progresat, poate fi citat cel al produselor petroliere: rafinăria de la Baurani a fost construită cu ajutorul sovieticilor care au contribuit, de asemenea, la construirea unor complexe industriale precum oţelăriile de la Bhilai şi Bokaro. Mai trebuie menţionate aluminiul, cimentul, producţia de electricitate şi de cărbune etc., fără a uita bunurile de consum (automobile, biciclete, frigidere...).

Dacă India este, fără îndoială, una dintre ţările Lumii a Treia, ea este şi cea mai bine dotată în privinţa echipamentelor de bază, acest lucru fiind rezultatul politicii industriale inaugurate de Nehru. În schimb, dezvoltarea întreprinderilor mici şi mijlocii a fost dezamăgitoare. Pe de altă parte, principiile lui Gandhi impregnau încă multe spirite. În domeniul economic ele încurajau într-o oarecare măsură menţinerea unor activităţi lipsite de orice perspectivă.

4. Politica externă şi nealinierea. Pentru Nehru, lupta nu înceta o dată decolonizarea încheiată. Ea lua de acum înainte forma voinţei de a nu depinde de nimeni. Nehru a apărat această cauză nu doar în interesul Indiei, ci şi în acela al tuturor naţiunilor care luau naştere la mijlocul secolului al XX-lea sau care urmau să se nască.

Este important de precizat că nealinierea nu a însemnat în nici un caz neutralitate. În 1955, Nehru însuşi a declarat că, acolo unde libertatea şi dreptatea sunt ameninţate, nu se pune problema de a rămâne neutru. Nealinierea reprezintă înainte de toate pentru India şi pentru alte ţări libertatea de a alege cea mai bună şi mai eficace dintre căile posibile pentru dezvoltarea lor. Aceasta implică imposibilitatea de a alege între unul sau altul dintre

cele două blocuri, căci aceasta ar însemna transformarea celuilalt într-un adversar. Este evident, pe de altă parte, că Nehru vedea în nealiniere posibilitatea ca India să joace un rol internaţional de primă mărime.

Politica externă a fost întotdeauna apanajul lui Nehru. Ca prim ministru, el a păstrat pentru sine portofoliul Afacerilor Externe. Până la finele anilor '60, lupta contra colonialismului a reprezentat axa principala a nealinierii. A doua conferinţă de la New Delhi a fost convocată în 1949 pentru a pune capăt represiunii olandeze din Indonezia. În cadrul ONU, India a participat la constituirea grupului afro–asiatic care a condamnat acţiunea Franţei în Indochina. Principiile nealinierii s-au conturat cu ocazia acordurilor chino–indiene asupra Tibetului, semnate în 1954. Acestea erau în număr de cinci (*panch shil* în hindi): 1. respectul mutual al suveranităţii şi integrităţii teritoriale; 2. non-agresiunea reciprocă; 3. neamestecul în treburile interne; 4. egalitate şi ajutor reciproc; 5. coexistenţa paşnică. În anul următor, la Conferinţa afro–asiatică de la Bandung, India a devenit, prin Nehru, unul dintre liderii Lumii a Treia. Nehru se găsea la apogeul carierei sale.

Nehru nu a reuşit totuşi să împiedice un război între India şi Pakistan, conflict care va fi urmat de alte două (1965 şi 1971). Acest prim război indo-pakistanez (1947–1948) era direct legat de problema Caşmirului. Coloane de pathani au invadat acest stat atunci când suveranul său, un maharajah, a decis să se unească cu republica indiană, în ciuda faptului că 75% dintre locuitorii Caşmirului erau musulmani. India a ripostat, apoi a ridicat problema în cadrul ONU. La 1 ianuarie 1949, o linie de armistiţiu a fost stabilită. Caşmirul era separat în două părţi. India a primit ceea ce a devenit apoi statul Jammu şi Caşmir (101 387 km²), iar Pakistanului i-a revenit *Azad Kashmir* („Caşmirul liber" — 78 114 km²).

Începând din 1953, India s-a orientat către URSS pentru a contrabalansa alianţa americano–pakistaneză. Între 1953 şi 1959, volumul schimburilor dintre India şi URSS s-a mărit de cincisprezece ori. În acelaşi timp relaţiile cu China s-au deteriorat. În Tibet, armata chineză a trebuit să facă faţă mai multor revolte (1950, 1956). În 1956, guvernul indian a invitat oficial pe Dalai-Lama să asiste la ceremoniile care comemorau 2600 de ani de la naşterea lui Buddha. Începând din 1957, China a înteţit represiunea, iar în martie 1959 Dalai-Lama s-a refugiat în India, cu mai multe mii de tibetani. Cu câtva timp mai înainte, guvernul indian aflase că chinezii construiau un drum în regiunea Aksai Chin pentru a accelera pacificarea Tibetului. China revendica şi un alt teritoriu, NEFA (*North East Frontier Agency*, Arunachal Pradesh), situat între Buthan şi Birmania. În noiembrie 1962, după repetate tergiversări diplomatice, războiul izbucni, iar China ocupă mai multe teritorii indiene, printre care şi Aksai Chin (42 735 km²).

Victoria chinezilor a produs derută în sânul guvernului. Nehru a solicitat sprijinul preşedintelui Kennedy, însă, pe 20 noiembrie, chinezii anunţau o încetare unilaterală a focului. China vroia să arate astfel că îşi atinsese obiectivele şi că punea capăt acţiunii punitive. Consecinţa războiului chino–indian a fost triplă: Nehru s-a văzut discreditat în India, India s-a văzut discreditată pe plan internaţional şi, mai important, sumele alocate bugetului apărării au sporit considerabil. Ultima iniţiativă politică importantă a lui Nehru a fost de a relansa, sub egida americanilor, negocierile cu Pakistanul. Între decembrie 1962 şi mai 1963, reprezentanţii celor două ţări — Zulficar Ali Bhutto reprezentând Pakistanul — au încercat, fără succes, să ajungă la un acord în problema Caşmirului. Nehru s-a stins din viaţă la 27 mai 1964.

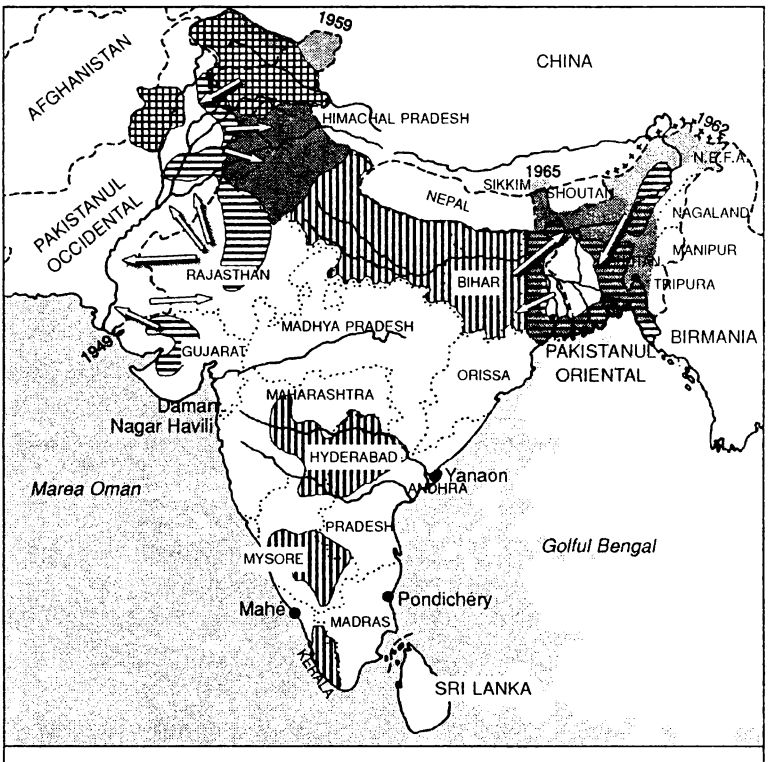

Harta 4 — Independența și organizarea administrativă a Indiei

III. Interludiul Shastri (1964–1966)

1. „Revoluţia verde". Nehru nu îşi desemnase un succesor. Unii miniştri regionali constituiseră un grup de presiune cunoscut sub numele de „sindicat". Ei l-au împins în faţă pe Lal Bahadur Shastri. Născut în 1904 lângă Benares, într-un mediu social modest, Shastri ocupase diferite posturi ministeriale. În cabinetul pe care l-a alcătuit, Indira Gandhi era ministru al informaţiilor şi radiodifuziunii. Dublarea cheltuielilor militare, la care s-a adăugat violenţa musonului, s-a reflectat imediat asupra preţului alimentelor: în august 1964 au izbucnit revolte în marile oraşe. Pentru a putea acţiona cât mai repede, Shastri s-a gândit că trebuia revizuită funcţionarea guvernului. Sub Nehru, administraţia suferise de o prea puternică centralizare. Shastri a redus atribuţiile comisiei de planificare, care constituia adevăratul centru nervos al guvernului.

Shastri considera că, în India, sectorul agricol prima asupra tuturor celorlalte. El considera că planificarea trebuia atenuată în acest domeniu. Ceea ce s-a numit „revoluţia verde" se baza pe concluziile unor cercetători americani care demonstraseră că unele varietăţi de cereale mexicane puteau duce la creşterea considerabilă a producţiei. Numai începând cu 1967 au început să se importe în mari cantităţi seminţe americane. În 1964, recolta fusese de 10–12 milioane de tone. În 1969, ea atinsese 20 de milioane de tone. „Revoluţia verde" constituia un progres considerabil. India a putut dobândi astfel adevărata independenţă agroalimentară.

2. Al doilea război indo–pakistanez. În aprilie 1965 au avut loc schimburi de focuri în regiunea Rann, o zonă deşertică împărţită între Sindul pakistanez şi Gujaratul

indian. Pakistanezii revendicau jumătate din Rann. Apoi, în august, soldaţii pakistanezi s-au infiltrat în direcţia Srinagarului, capitala Caşmirului. În septembrie, ei au lansat o adevărată ofensivă, convinşi că regiunea Caşmirului indian se va ridica pentru a-i sprijini. Indienii au reacţionat prompt, declanşând o triplă ofensivă în direcţia Lahore.

Secretarul general al ONU, U Thant, a reuşit să negocieze o încetare a focului pe 23 septembrie. Războiul dusese la moartea a 5000 de indieni şi a 4000 de pakistanezi. Sovieticii, care, de la moartea lui Hruşciov se interesau mult de Asia de Sud, i-au invitat pe cei doi şefi de stat să vină să negocieze la Taşkent. La conferinţa de la Taşkent, Ayyub Khan şi Shastri s-au angajat să nu mai recurgă la forţă, însă chestiunea Caşmirului nu a fost deloc abordată. Shastri, care era cardiac, a murit pe când se afla încă în capitala Uzbekistanului, pe 10 ianuarie 1966.

IV. Epoca Indirei Gandhi (1966–1984)

După moartea lui Shastri, „sindicatul" i-a convins pe ceilalţi membri ai Congresului că cea mai bună alegere în perspectiva anului electoral 1967 era Indira Gandhi (1917–1984). Prestigiul ce se lega de numele fiicei lui Nehru — cu toate că soţul ei, Feroze Gandhi, un parsi mort în 1960, nu avea nici o legătură de rudenie cu *mahatma* — a făcut ca ea să fie desemnată de către Congres cu o largă majoritate.

1. Politica internă. În septembrie 1966 a fost votată o lege care diviza Punjabul în trei state: Punjab, Harzana şi Himachal Pradesh. Indira Gandhi, care îşi convinsese tatăl în 1960 să accepte separarea statului Bombay, nu se

opunea în nici un fel acestei schimbări. Cu toate acestea, desemnarea ei ca prim ministru nu a reuşit să stăvilească reculul Congresului la alegerile din 1967. Acestea, care au fost ultimele în timpul cărora s-au ales simultan deputaţii din Camera Poporului şi cei din adunările legislative ale diferitelor state, au marcat sfârşitul dominaţiei Congresului pe scena politică. Congresul trecea de la 44,7% din voturi în 1962 la 40,8, ceea ce antrena pierderea a 78 de deputaţi. Progresau, în schimb, partidele de dreapta: *Jan Sangh*, partid fondat în 1951 care succeda mişcării *Hindu Mahasabah,* obţinea 9,4%, iar *Swatantra*, un partid liberal creat în 1959, 8,7%. Partidele de stânga dădeau înapoi. Pe plan regional, Congresul pierdea majoritatea în 8 state din 15. Era începutul descompunerii „sistemului congresist".

În cursul anilor 1967–1969, un veritabil curent revoluţionar a apărut în mai multe regiuni ale Indiei. În Bengal, Congresul fusese măturat la alegerile din 1967, când o coaliţie a stângii marxiste luase puterea. Dar aceasta, la rândul său, a trebuit să facă faţă unei mişcări revoluţionare, cea a „naxaliţilor". Declanşată într-o regiune tribală (Naxalbari) situată la poalele Himalayei, între Nepal, Buthan şi Pakistanul Oriental, ea a reunit membri ai triburilor şi oameni aflaţi în afara sistemului castelor care, sub conducerea unor militanţi maoişti ocupau pământurile arabile încă din 1967. Mişcarea s-a extins rapid în Bihar, Kerala şi, mai ales, în Andra Pradesh.

O adevărată criză politică a izbucnit în 1969 cu privire la naţionalizarea băncilor şi la noile alegeri prezidenţiale, în urma decesului lui Zakir Hussein. Dreapta era ostilă naţionalizării băncilor, cerută de partidele de stânga şi de o parte a micii ţărănimi. Indira Gandhi hotărâ să taie în carne vie: l-a demis pe ministrul finanţelor, Morarji Desai, care a şierdut şi postul de vice-prim ministru. Acest episod

arăta că Indira Gandhi nu mai reuşea să controleze dezacordurile crescânde dintre cele două aripi, de dreapta şi de stânga, ale Congresului. În noiembrie, o fracţiune a aripii de dreapta a creat un nou partid, *Congress Organization* sau *Old Congress,* de unde şi numele de Congresul O. Acest lucru a permis Indirei Gandhi să resudeze partidul şi să obţină în 1978 votarea abolirii privilegiilor princiare.

2. Al treilea război indo–pakistanez. În 1970, primele alegeri libere din istoria Pakistanului au dat câştig de cauză Ligii Awami, care cerea autonomie pentru Pakistanul Oriental. Noul şef al statului pakistanez era, din martie 1969, generalul Yahya Khan. Pe 25 martie el a declanşat o operaţiune militară foarte violentă cu scopul de a-i neutraliza pe studenţii Universităţii din Dacca şi de a-i aresta pe conducătorii Ligii Awami. Pe 17 aprilie, conducătorii Ligii, refugiaţi la Calcutta proclamau independenţa Bangladeshului. În iulie, numărul refugiaţilor din Pakistanul Oriental atinsese 8 milioane.

Versiunea indiană oficială afirmă că războiul a început pe 3 decembrie, după un raid al aviaţiei pakistaneze asupra nord-vestului Indiei. Foarte curând, indienii au dobândit atât superioritatea aeriană, cât şi navală. Pe plan terestru, principalul front s-a aflat în Pakistanul Oriental. Statul major indian a hotărât să declanşeze mai multe operaţiuni simultane şi, pe 16 decembrie, primele unităţi indiene pătrundeau în Dacca. Încă din data de 11 decembrie, comandantul trupelor din Pakistanul oriental transmisese Naţiunilor Unite o cerere de încetare a focului, iar pe 16, capitularea era semnată. Islamabadul nici nu a vrut să audă. Armata pakistaneză a declanşat mai multe ofensive în Caşmir, Punjab şi Rajahstan. Indienii au contraatacat, fără a obţine rezultate decisive.

Pe 17 decembrie, Yahya Khan a acceptat armistiţiul propus în ajun de Indira Gandhi prin intermediul Naţiunilor Unite. Pe 3 iulie 1972, negocierile au făcut posibil un acord indo–pakistanez, însă, odată mai mult, chestiunea Caşmirului nu a fost reglementată. Peste 3000 de soldaţi indieni au murit în conflict, însă războiul a ridicat prestigiul Indiei, care s-a transformat, incontestabil, într-o putere a continentului asiatic. Indira Gandhi atinsese apogeul puterii sale, cu atât mai mult cu cât intervenise în aprilie în Sri Lanka pentru a salva guvernul doamnei Sirimavo Bandaranaike de ameninţarea unei insurecţii de extremă stânga.

3. Criză economică şi agitaţie socială. Starea de mulţumire provocată de victoria indiană a fost de scurtă durată. Tensiunile au reapărut în sânul Congresului, iar Indira Gandhi a căutat tot mai mult să adopte postura de arbitru decât să se implice în dezbateri. Pe plan economic, începutul anilor '70 a fost dificil. Războiul costase scump, iar musonul nu se făcuse simţit aproape nicăieri în cursul anului 1972. Criza petrolului adâncea şi mai mult criza alimentară. Începând din ianuarie 1974, revoltele izbucniră în Gujarat şi în Maharashtra. În martie, ele se întinseră în Bihar, unul dintre cele mai sărace state ale Indiei.

Primul test nuclear indian, efectuat în 18 mai 1974 în deşertul Rajahstanului, nu a reuşit să pună capăt agitaţiei sociale al cărei principal beneficiar era Partidul Comunist. Inflaţia a atins nivelul record de 27%, iar economia intră, incontestabil, într-o perioadă de regres. Sectorul privat, ameninţat de etatizare, şi-a pierdut dinamismul, în timp ce bugetul de stat acuza un deficit în continuă creştere. În aprilie 1974, Partidul Congresului din Sikkim câştigă toate locurile în adunarea legislativă a ţării, iar în aprilie 1975 Parlamentul indian adopta un amendament care făcea din

Sikkim al 22-lea stat al Uniunii Indiene, punând capăt manevrelor *chogyal*-lui (suveranului) local. Relaţiile cu celelalte state vecine au evoluat în chip divers. Un tratat a fost semnat cu Bangladeshul în martie 1972, dar asasinarea liderului carismatic al acestei ţări, Mujib al-Rahman, în august 1975, a pus capăt influenţei indiene. Cu Pakistanul, relaţiile erau pe cale de normalizare şi un acord tripartit India–Bangladesh–Pakistan a fost semnat, în aprilie 1974.

4. Starea de urgenţă. Pentru alegerile regionale din Gujarat, stat plasat sub *president's rule* după revoltele din ianuarie 1974, J.P. Narayan formase o coaliţie, *Janata Front*, cuprinzând diverse partide, printre care Congresul O şi *Jan Sangh*. Congresul Indirei, adică Congresul I, a fost învins cu greu. Mai mult decât atât, în acelaşi timp, Înalta Curte de Justiţie din Allahabad a invalidat alegerea primului ministru din 1971 sub acuzaţia de practici electorale frauduloase. Pentru întâia dată Sanjay Gandhi, fiul mai mic al Indirei Gandhi, interveni, luând situaţia în mână. Toată opoziţia ceru demisia primului ministru, însă Sanjay reuşi să organizeze o uriaşă manifestaţie în favoarea mamei sale. Opoziţia răspunse chemând la nesupunere civilă faţă de un guvern „ilegal". Pe 25 iunie 1975, Indira Gandhi proclamă starea de urgenţă şi arestă pe principalii şefi ai opoziţiei, în particular pe M. Desai şi J.P. Narayan.

Indira Gandhi nu ştia că semnase astfel condamnarea la moarte a „sistemului congresist". Prima sa grijă a fost de a cenzura presa, apoi de a scoate în afara legii organizaţiile „subversive", precum RSS sau *Jaamat-i Islami*. Circa 100 000 de persoane au fost arestate. Starea de urgenţă a fost însoţită de o îmbunătăţire a conjuncturii economice, favorizată de recolte excepţionale în 1975 şi

1976. Influenţa lui Sanjay a crescut cu fiecare zi. Cu toate că nu avea nici o funcţiune oficială, era considerat ca al doilea personaj în stat. Iniţiativele sale erau uneori intempestive. Astfel, a ordonat raderea unor bidonvilluri dintr-un cartier musulman al oraşului Delhi, ceea ce a declanşat o adevărată bătălie de stradă, soldată cu 150 de morţi.

În noiembrie 1976, un amendament la Constituţie a fost adoptat de către corpul legislativ. Acesta întărea prerogativele executivului şi modifica echilibrul puterilor în favoarea adunărilor legislative, cu deosebire a Parlamentului central. Denumirea însăşi a Uniunii indiene a fost schimbată. India devenea o republică „suverană, socialistă, laică şi democratică". La începutul anului 1977, ţara fiind liniştită, Indira Gandhi a decis organizarea de alegeri generale în martie. Coaliţia *Janata* obţinu 41,3% din voturi, Congresul I 34,5%, PCM (naxalist) 4,3%, iar PCI 2,6%[76]. Această înfrângere a Partidului Congresului a pus capăt primei faze din istoria politică a Indiei.

5. Alternanţa — guvernul *Janata* (1977–1979). Morarji Desai, preşedinte al Congresului O, a fost desemnat prim ministru. El anunţă voinţa sa de a rupe cu linia politică a Congresului I prin descentralizare, restabilirea libertăţilor fundamentale, reluarea adevăratei politici de nealiniere. Familia Gandhi a făcut obiectul unor violente atacuri privitoare la diferite afaceri şi malversaţiuni, exces de putere, nepotism etc. Charan Singh, ministrul de Interne, a cerut un proces ca cel de la Nurnberg. Agenţi ai CBI (*Central Bureau of Investigation*) au arestat-o pe Indira Gandhi şi au condus-o în închisoare cu cătuşele la mâini. Acest

[76] PCM — Partidul Comunist Marxist, fondat în 1964 prin desprinderea unei facţiuni din PCI; PCI — Partidul Comunist Indian, fondat în 1925. (N.a.)

episod a făcut din ea o victimă cu atât mai mult cu cât, după revenirea sa în politică, s-a hotărât să vizeze în acţiunile sale în primul rând categoriile cele mai defavorizate ale populaţiei indiene. Participa la pelerinaje populare şi era prezentă la faţa locului de fiecare dată când vreo crimă oribilă afecta pe *harijani*[77]. În acelaşi timp, miniştrii coaliţiei *Janata* au început să se certe. La începutul anului 1978, Charan Singh a acuzat public pe primul ministru de nepotism. În 1978 s-au produs în mai multe state ciocniri între hinduşi şi musulmani. RSS-ul a fost acuzat de a fi fost instigatorul. Situaţia economică s-a degradat din nou prin conjugarea efectelor unui muson nefavorabil cu cele ale celui de al doilea şoc petrolier. Opoziţia a înţeles că punctul slab al guvernului era RSS-ul, adică braţul temporal al *Jan Sangh*. Indira Gandhi nu încetase niciodată să denunţe obscurantismul *Jan Sangh*. Charan Singh a demisionat pentru a protesta contra atitudinii lui Morarji Desai, pe care-l acuza de sprijinirea *Jan Sangh*.

Pe 22 iulie, Desai a demisionat, iar Charan Singh a devenit prim ministru. Ţinând însă cont de faptul că risca să nu obţină votul de încredere al Adunării, a convenit cu aceasta să gestioneze afacerile curente până la alegerile din ianuarie 1980. Rezultatele acestor alegeri au fost lipsite de echivoc, în ciuda violenţelor care le-au însoţit: Congresul I a obţinut 42,7% din voturi, iar *Janata* 19%. Congresul reuşise să recâştige acea parte din electoratul său alcătuită din cei „impuri", din membrii triburilor şi cei ai minorităţilor religioase.

6. Întoarcerea Indirei Gandhi (1980–1984). Pe 14 ianuarie 1980, Indira Gandhi a format un nou guvern. Şi de

[77] „Copii lui Dumnezeu" — supranume dat de Gandhi „impurilor", adică membrilor grupurilor excluse din sistemul de caste care constituie 15% din populaţia Indiei. (N.a.)

această dată rolul jucat de Sanjay a fost determinant, mama sa numindu-l secretar general al Partidului Congresului pe 13 iunie. Însă, pe 23 iunie, în apropiere de Delhi, Sanjay se zdrobi de sol pe când pilota avionul său personal. Avea treizeci şi trei de ani. Indira Gandhi fusese aleasă mai curând din cauza dezgustului provocat de disputele din interiorul *Janata*, decât din entuziasm. După înfrângerea suferită, coaliţia eterogenă care era *Janata* s-a sfărâmat. Naţionaliştii hinduşi au creat în 1980 un nou partid, *Bharatiya Janata Party* (BJP — Partidul Poporului Indian). În această nouă configuraţie politică, Indira Gandhi avea meritul de a garanta o anumită stabilitate. Însă acest nou dispozitiv condamna guvernul la imobilism într-o perioadă în care *president's rule* nu mai era suficientă pentru a frâna tendinţele regionaliste.

În Assam izbucni o adevărată revoltă. Guvernul de la Delhi a hotărât să organizeze în februarie alegeri în acest stat măcinat de tulburări, cu scopul de a impune proprii săi candidaţi. Campania electorală s-a soldat cu peste 4000 de morţi. Boicotul a fost aproape total, dar Congresul a ieşit învingător. Numeroşi jurnalişti au considerat că scrutinul nu a fost decât o imensă fraudă. În Andhra Pradesh, Congresul a pierdut alegerile regionale din 1983 în faţa mişcării *Telugu Desam*, al cărei lider, N.T. Rama Rao, a devenit şef al guvernului local. Însă Indira Gandhi a provocat căderea acestui guvern convingând pe unul dintre miniştrii săi să devină membru al Congresului. Această manevră a provocat un asemenea scandal, încât New Delhi a trebuit să dea înapoi. Indira Gandhi a aruncat toată vina pe guvernatorul local. În Caşmir, Indira Gandhi a pus în operă un scenariu similar, provocând astfel alunecarea acestui stat în violenţă.

7. Khalistanul şi violenţa în Punjab. Acelaşi fenomen s-a produs în Punjab. Sikhşii, care formau 52% din populaţia statului au devenit victimele unei importante creşteri a şomajului. Acest stat, bogat pe plan agricol, era în acelaşi timp slab industrializat. Pe fondul acestei situaţii, mişcarea *Akali Dal*, rezultată dintr-o sectă sikh extremistă, care dorea instaurarea unei teocraţii, a văzut sporind audienţa de care se bucura în rândul maselor, fapt ce o îngrijora pe Indira Gandhi. Ea decise să divizeze *Akali Dal* promovând facţiunea extremistă a naţionalismului sikh. Această facţiune cerea crearea unui stat sikh numit *Khalistan*. Şeful ei, Sant Jarnail Singh Bhindranwale, era conducătorul unei secte sikh şi fusese implicat în mai multe crime.

De la începutul anilor '80 ciclul violenţă/represiune provocase moartea a peste 11 000 de persoane. *Akali Dal* a prezentat noi revendicări guvernului de la Delhi, însă refuzul acestuia nu a făcut decât să favorizeze dezvoltarea mişcării lui Bhindranwale. Acesta şi-a instalat miliţia în apropierea Templului de Aur de la Amritsar, sanctuarul cel mai important al comunităţii sikh. Pe 5 octombrie 1983, toţi pasagerii unui autocar care transporta credincioşi hinduşi au fost masacraţi iar *president's rule* a fost proclamată în Punjab. Cu toate că nu a fost vreodată inculpat de ceva, Bhindranwale a decis să se refugieze cu trupele sale în incinta sacră a Templului de Aur. *Akali Dal* a încercat în zadar să reia controlul situaţiei. La 3 iunie, ziua aniversării martiriului celui de-al cincilea guru, Indira Gandhi a ordonat armatei să ocupe Templul de Aur. Asaltul final a fost dat pe 6 iunie, cu sprijinul tancurilor. Armata indiană a pierdut 700 de oameni. Cei 14 milioane de sikhşi au fost profund şocaţi de profanarea sanctuarului lor şi, pe 31 octombrie, Indira Gandhi era asasinată de sikhşii din garda sa personală. În aceeaşi seară, fiul ei Rajiv, care era

secretar general al Congresului, era numit prim ministru. Vestea asasinării Indirei Gandhi a declanşat adevărate pogromuri care s-au soldat cu moartea a 4000 de sikhşi.

V. Perioada Rajiv Gandhi (1984–1989)

1. Reformă economică şi disensiuni guvernamentale. În cursul primilor ani ai guvernării sale, Rajiv Gandhi a reuşit să facă uitat rolul pe care-l jucase în mai multe intrigi dirijate de partid în Caşmir şi în alte părţi. El încarna acum o nouă speranţă. Pe 3 decembrie 1984, dintr-o cuvă a uzinei companiei Union Carbid din Bhopal (Madhya Pradesh) s-a scurs un gaz mortal care, oficial, a dus la moartea a 2500 de persoane. La alegerile generale din 31 decembrie, rata de participare la vot a fost cea mai importantă din istoria ţării: 63%. Congresul a câştigat 49,2% din voturi, cel mai bun rezultat înregistrat vreodată. Rajiv Gandhi a anunţat un nou curs al politicii economice. Al VII-lea plan (1985–1990) insista asupra necesităţii de a obţine noi resurse prin lărgirea asietei fiscale, dezvoltarea sectorului privat şi reformarea sectorului public.

La alegerile regionale din martie 1985 s-a înregistrat, însă, un net recul al partidului de guvernământ, cu deosebire în Maharashtra, vechi teritoriu congresist unde victoria a câştigat-o o coaliţie grupând BJP şi *Janata*. Cotitura care a marcat slăbirea puterii politice a Congresului s-a produs între ianuarie şi martie 1986. În februarie, ministrul Petrolului şi Gazelor Naturale a decretat o creştere a tarifelor. Această hotărâre a declanşat o furtună de proteste, încurajate de însuşi Partidul Congresului. În sânul guvernului situaţia s-a degradat de asemenea. Cearta cea mai importantă a fost aceea care i-a opus pe Rajiv Gandhi

vărului său Arun Nehru, ceea ce a provocat o nouă remaniere ministerială. Lovitura de grație a venit de la afacerea Boffors. În aprilie 1987, radioul suedez anunța că fusese dată mită cu ocazia încheierii unui important contract de vânzare de tunuri. În iulie, ministrul Apărării, Arun Singh, și-a dat demisia.

În 1985, Curtea Supremă dăduse o hotărâre care condamna pe un musulman să suporte cheltuielile pentru hrana soției sale pe care acesta o repudiase (afacerea *Shah Bano*). Organizațiile musulmane criticaseră cu vehemență această decizie contrară *sharî'ei,* legea islamică. Pe 27 februarie, Rajiv Gandhi prezenta un proiect de lege, *Muslim Women* (*Protection of Rights of divorce*) care dezaproba decizia Curții supreme și se alinia prevederilor din *sharî'a.* Mai era apoi BJP-ul care, nemulțumit de rezultatele alegerilor din 1984, a ales să relanseze agitația hinduistă având ca obiectiv Ayodhya. Tradiția hindusă pretinde că zeul Rama s-a născut în acest oraș, pe locul unde a fost ridicată în secolul al XVI-lea o moschee (*Babri Masjid*) de către un locotenent al lui Bâbur. *Vishva Hindu Parishad* (VHP, „Asociația hinduistă universală"), creată în 1964 pentru strângerea laolaltă a tuturor sectelor hinduse, ceru redeschiderea clădirii, închisă în 1950 prin decizie judecătorească, pentru a-i împiedica pe hinduși să-și practice cultul în interiorul ei. Pe 2 februarie, sigiliile de pe porțile moscheii erau înlăturate.

2. Guvernul și statele. Pe plan intern, Rajiv Gandhi a moștenit problema autonomistă. În Punjab a pus în practică o politică de clemență care nu a reușit să-i liniștească pe extremiști. Convorbiri secrete au dus, totuși la semnarea unui acord numit acordul Rajiv–Longowal (24 iulie 1985) după numele unui lider moderat. H.S. Longowal era

însă asasinat la 20 august, iar angrenajul violenţei se punea din nou în mişcare. În Caşmir era fondată o nouă organizaţie: *Jammu and Kashmir Liberation Front* (JKLF), care proclama în 1988 lupta armată pentru independenţa statului. Afacerea Versetelor satanice, moartea accidentală a preşedintelui Zia al-Haqq, orice devenea un pretext pentru ca aceşti musulmani extremişti să iasă în stradă. Mai mult decât atât, diferitele mişcări de independenţă stabileau legături unele cu altele.

În nord-estul Indiei, Rajiv Gandhi a reuşit să se înţeleagă cu şeful insurecţiei populaţiei mizo, Laldenga, care a depus armele în octombrie 1984. Teritoriul acestei populaţii a fost transformat în statul Mizoram, iar Laldenga a devenit *chief minister*. Rămânea problema tamilă. Era în chestiune soarta tamililor din Sri Lanka, dintre care o parte emigraseră din India pentru a lucra pe plantaţiile din nordul şi răsăritul Indiei. Printre ei, un număr oarecare cereau crearea pe insulă a unui stat separat (*Tamil Eelam*). O aripă radicală, Tigrii (*Liberation Tigers for Tamil Eelam,* LTTE) trecuse la acţiuni teroriste, ceea ce dusese la declanşarea unor pogromuri antitamile la sfârşitul lunii iulie 1983.

3. Politica externă. Pe plan extern, Rajiv Gandhi a reînnodat legăturile cu marile puteri: URSS, SUA, Franţa şi China. India a putut să-şi sporească ambiţiile de a fi o mare putere sprijinindu-se pe mijloace militare considerabile. În decembrie 1985 era fondată la Dacca SAARC (*South Asian Association for Regional Cooperation*) şi, pe drumul de întoarcere în ţară, generalul Zial al-Haqq se oprea la Delhi. Cei doi şefi de stat se angajau să nu îşi atace reciproc instalaţiile nucleare. În decembrie 1988, a patra reuniune la vârf a SAARC, desfăşurată la Islamabad, îngăduia lui Rajiv Gandhi să viziteze Pakistanul, unde aveau să fie semnate noi acorduri cu Benazir Bhutto.

Pentru a-i mulţumi pe tamilii din India, Rajiv Gandhi a trebuit să oblige Sri Lanka să caute o soluţie problemei tamile. La a doua reuniune la vârf a SAARC, ţinută la Bangalore în noiembrie 1986, el a cerut preşedintelui Jayawardene să facă noi propuneri Tigrilor tamili pe care aceştia, însă, le-au respins. Şeful lor, V. Prabhakaran, a părăsit statul Tamil Nadu pentru a se refugia în fortăreaţa de la Jaffna în ianuarie 1987. În mai, Jayawardene s-a resemnat să lanseze o ofensivă. În iunie, Rajiv a trimis provizii tamililor din Sri Lanka, ceea ce l-a convins pe preşedintele sri-lankez să negocieze. Pe 29 iulie 1987 un acord era semnat, însă, simultan, armata indiană intervenea pentru o operaţiune de menţinere a ordinii. India devenea cea mai puternică forţă protectoare a tamililor. Operaţiunea de menţinere a ordinii a durat doi ani şi jumătate, iar armata indiană a hotărât în cele din urmă să-i lichideze pe tamilii separatişti, însă cei 80 000 de soldaţi indieni nu au reuşit să ducă la îndeplinire acest plan. La alegerile din ianuarie 1989, Congresul a pierdut controlul statului Tamil Nadu, ceea ce a făcut ca opoziţia să poată controla jumătate dintre state. Rajiv Gandhi, care nu mai putea forma o majoritate, a trebuit să cedeze puterea opoziţiei.

VI. Anii 1990

1. Guvernarea Frontului Naţional. Frontul Naţional, creat în ajunul alegerilor, l-a înscăunat prim ministru pe V.P. Singh. Această coaliţie reunea *Janata Dal*, BJP, Partidul Comunist, precum şi alte partide mai puţin importante. Dificultăţile nu au întârziat să apară. În Caşmir, reapariţia tensiunilor dintre India şi Pakistan a făcut necesară intervenţia armatei. Au reînceput asasinatele în Punjab. La

New Delhi s-au înmulţit scandalurile implicând membri ai guvernului. Şi, mai presus de toate, extremiştii naţionalismului hindus şi-au sporit audienţa cu ajutorul cazului Ayodhya. VHP-ul a cerut fiecărui hindus să contribuie financiar la edificarea templului lui Rama. Revolte antimusulmane s-au produs în diferite părţi ale ţării. În iunie 1990, VHP a decis să înceapă construcţia templului.

În august, V.P. Singh a anunţat că guvernul urma să dezvolte o politică în beneficiul castelor defavorizate. Divizându-i pe hinduşi în chestiunea castelor, spera să contracareze BJP-ul. În acest scop, el se baza pe concluziile comisiei B.P. Mandal, creată în 1979 la cererea guvernului Desai. BJP a reacţionat imediat, organizând o gigantică procesiune de care de-a lungul întregii ţări, până la Ayodhya. În acelaşi timp, BJP a retras sprijinul său guvernului şi a trebuit formată o nouă majoritate parlamentară, cu ajutorul Congresului. Pe 10 noiembrie 1990, Chandra Shakar a devenit noul prim ministru. În ianuarie, Rajiv Gandhi a făcut publică o acţiune de ascultare a telefoanelor provocându-i, astfel, demisia. Noi alegeri au avut loc în iunie 1991. În cursul acestei campanii electorale, Rajiv Gandhi a fost asasinat, pe 21 mai 1991, de un comando al Tigrilor tamili. Congresul a ieşit învingător, însă nu a obţinut majoritatea absolută. Cu 119 locuri în parlament, BJP devenea al doilea partid al ţării. Rajiv Gandhi fiind asasinat, după ce văduva sa Sonia a declinat propunerea de a-i succeda în fruntea partidului, Narasimha Rao a fost desemnat ca preşedinte al Congresului şi apoi ca prim ministru. În vârstă de şaptezeci de ani şi originar din sudul ţării, el a ales toţi miniştrii cabinetului său din sânul Partidului Congresului.

2. Congresul revine: guvernarea lui Narasimha Rao. Încă din iulie, guvernul a crescut de la 40% la 51% partea deţinută de capitalul străin în întreprinderile indiene. În august, FMI a promis un împrumut de 6 miliarde de dolari după ce guvernul a anunţat această primă măsură liberală. Pe plan extern, guvernul a căutat să reia legăturile cu puternicii săi vecini de la nord. Relaţiile cu China au devenit mai strânse, iar primul ministru Li Peng s-a aflat la New Delhi în decembrie 1991. În ianuarie 1991, preşedintele rus Boris Elţîn s-a dus şi el la New Delhi, unde a fost semnat un tratat bilateral de prietenie.

Pe de altă parte, pe plan intern, tensiunea dintre hinduşi şi musulmani nu a făcut decât să crească, aţâţată de fundamentaliştii hinduşi. Pe 6 decembrie 1992, extremiştii hinduşi au trecut la distrugerea moscheii Ayodhya, ceea ce a provocat sângeroase înfruntări intercomunitare în întreaga ţară, care au dus la moartea a peste 1200 de persoane. Foarte curând au avut loc revolte antiindiene în Pakistan şi Bangladesh. Ciclul violenţei între hinduşi şi musulmani s-a reluat. Pe 4 ianuarie 1993, la Bombay, 300 de persoane au fost ucise în cursul revoltelor. După aceea, în martie, o serie de atentate atribuite mafiei musulmane au făcut alţi 300 de morţi în acelaşi oraş. Ţara a fost, apoi, victima unei serii de catastrofe naturale. În septembrie 1993, un violent seism s-a produs în Maharashtra, provocând moartea a circa 30 000 de persoane, apoi, în septembrie 1994, o epidemie de ciumă pulmonară s-a declanşat în Gujarat, începând cu oraşul Surat.

3. Caşmirul: nici Pakistanul, nici India. Situaţia din Caşmir s-a deteriorat progresiv. Locuitorii regiunii păreau sătui de tensiunea permanentă care domnea în statul lor de când cu partiţia din 1947. O etapă importantă în criza de

încredere dintre Caşmir şi guvernul indian a fost iniţiată în mai 1995 odată cu distrugerea oraşului sfânt Chahar-e Sharif. Acest oraş, care adăpostea sanctuarul şeicului Nuredin, era, înaintea partiţiei, simbolul *kashmiriyyat*-ului, a identităţii caşmire. Pe 12 mai, armata indiană a decis să curețe oraşul de un pumn de gherile separatiste. Indienii acuzau Pakistanul de infiltrarea gherilelor, care ar fi incendiat oraşul pentru a acuza apoi armata indiană, în speranţa de a declanşa o revoltă generală. Din 1990, ciocnirile armate din Caşmir făcuseră 11 000 de morţi, conform surselor indiene oficiale. Separatiştii musulmani, pe care populaţia locală îi acuza că exercită crime şi violenţe, erau ei înşişi divizaţi între fundamentalişti pro-pakistanezi şi partizani ai unui stat independent laic.

4. Ascensiunea naţionalismului hindus. Fenomenul cel mai marcant al anilor '90 este, fără îndoială, ascensiunea naţionalismului hindus. Pe 14 martie, mişcarea *Shiv Shena*[78], aliată a BJP, câştigă alegerile din Maharashtra, alungând de la putere Congresul. Schimbarea merită subliniată, deoarece acest stat era cea mai veche provincie congresistă — Congresul însuşi fusese fondat la Bombay, în 1885. Maharashtra este statul cel mai industrializat al Indiei. Capitala sa, Bombay, este cel mai mare centru economic şi cel mai mare oraş al ţării, cu mai mult de 12 milioane de locuitori. În aceste alegeri, Congresul nu a câştigat decât 81 de locuri într-o adunare legislativă ce număra 288, în vreme ce *Shiv Shena* obţinea 73, iar BJP 65. Numărul doi al *Shiv Shena* a devenit prim ministru al statului Maharashtra, în timp ce postul de vice-prim ministru revenea BJP.

[78] „Armata lui Shivaji", după numele fondatorului Imperiului mahrat, care a luptat la finele secolului al XVII-lea contra Mogulilor. (N.a.)

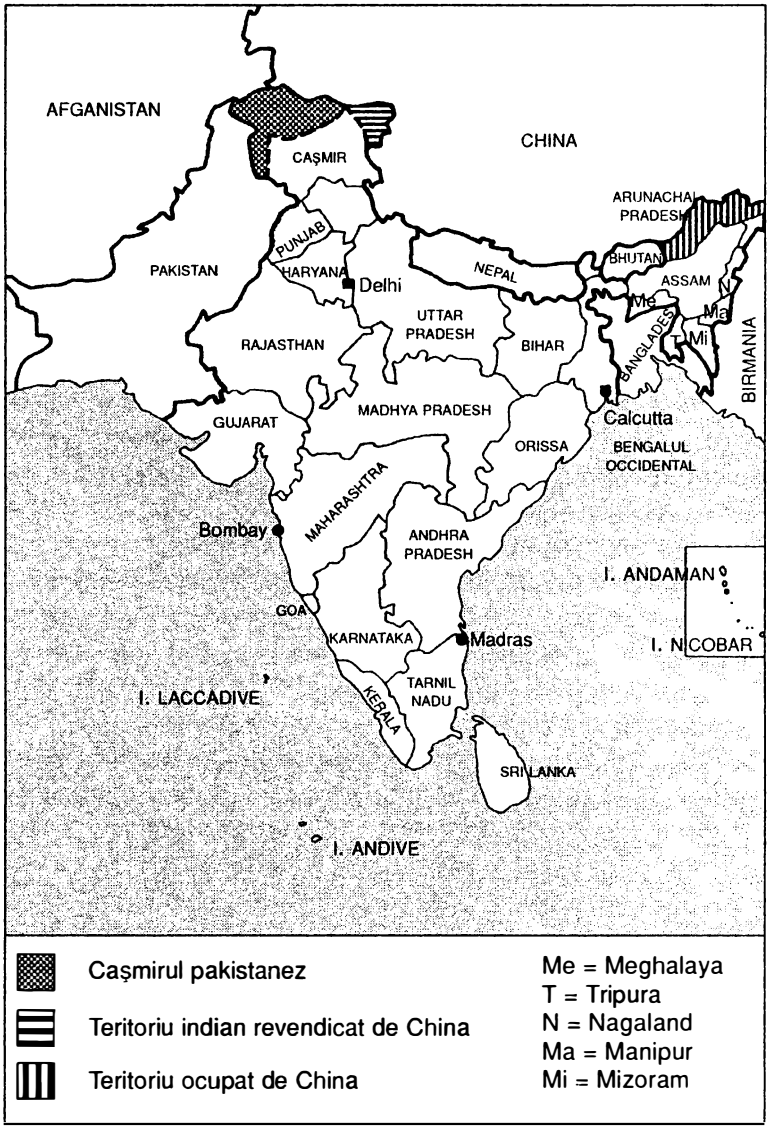

Harta 5 — Harta Statelor Indice

Constituit în 1966, *Shiv Shena* fusese înfiinţat de Bal Thackre (sau Thackeray), care nu dorise vreo funcţie oficială după victoria sa electorală, cu toate că recunoscuse că el va rămâne adevăratul „patron" al mişcării. În vârstă de 73 de ani, acest lider carismatic era jurnalist la *Daily*, un mare cotidian din Bombay, înainte de a-şi crea propriul jurnal. El a dezvoltat ideea conform căreia teritoriul Bombayului era suprapopulat şi că piaţa muncii era acaparată de imigranţi din Gujarat, Tamil Nadu, Andhra Pradesh sau din câmpia Gangelui. Foarte repede, *Shiv Shena* a apărut ca organizaţia fundamentalistă hindusă cea mai agresivă şi mai bine structurată. Bal Thackre era violent antimusulman, iar organizaţia sa a fost implicată din plin în tulburările din decembrie 1992 şi ianuarie 1993 care s-au succedat la Ayodhya.

Shiv Shena şi-a anunţat imediat intenţia de a expulza pe imigranţii ilegali din Pakistan şi Bangladesh. Pe de altă parte, succesul electoral al acestei mişcări a înspăimântat lumea afacerilor din Bombay. Aceasta era, într-adevăr, dominată de persoane originare din Gujarat sau de persani, adică de locuitori care nu erau mahrati. Indicii bursieri ai metropolei sau scăzut imediat. În mediile de afaceri exista temerea ca *Shiv Shena* va căuta să descurajeze investiţiile străine pe teritoriul statului. Bal Thackre a declarat că proiectul de centrală termică de 920 milioane de dolari ai firmei americane Enron va fi revăzut. Pentru a se justifica, şeful suprem al *Shiv Shena* a invocat motive de ordin ecologic, afirmând, totodată, că investiţiile străine sunt binevenite.

5. BJP la putere. În martie 1998, alegerile generale au adus la putere BJP, care a obţinut 182 de locuri contra celor 141 obţinute de Partidul Congresului. Atal Bihari Vajpayee

a fost desemnat ca prim ministru. Două luni mai târziu, pe 11 şi 13 mai 1998, India a trecut la efectuarea de teste nucleare subterane, cărora Pakistanul le-a răspuns pe 28 şi 30 mai. Emergenţa acestor două puteri nucleare a trezit atenţia Statelor Unite. Trebuie spus că armata pakistaneză se infiltrase într-o zonă care domina drumul dintre Leh şi Srinagar, în Caşmirul indian. Armata indiană a reacţionat cu întârziere, însă a ieşit victorioasă, în iulie, din criza de la Kargil. Pentru Pakistan, această înfrângere va sta la originea loviturii de stat care îl va aduce la putere pe generalul Pervers Musharaf, în octombrie 1999.

BJP nu a pus în aplicare programul pe care-l anunţase, care prevedea, printre altele, acordarea autonomiei Caşmirului. El a început să promoveze discret o politică prohindusă, proiectând să amendeze Constituţia pentru a rezerva cele mai înalte funcţii în stat indienilor „adevăraţi". Pe de altă parte, ideea conform căreia *hindutva* — „hinduitatea", adică identitatea hindusă, este adevăratul şi singurul ferment al identităţii indiene îşi face tot mai mult loc în societate. Adevăratele probleme ale dezvoltării Indiei, adică gestiunea resurselor hidrografice, starea proastă a infrastructurii, penuria alimentară din numeroase regiuni şi diferenţele de dezvoltare dintre nord şi sud, nu se află la ordinea zilei. Nici o măsură concretă nu este luată pentru a relansa activitatea economică. În plus, rolul statului este pus sub semnul întrebării în ce priveşte ajutorul economic dat victimelor seismului din 26 ianuarie (2001) care a lovit estul Gujaratului. La iniţiativa Indiei, Atal Bihari Vajpayee l-a întâlnit pe Pervers Musharaf în cadrul reuniunii la vârf de la Agra, în iulie 2001.

MESAJUL INDIEI

Astăzi, Republica indiană este populată de peste un miliard de locuitori. Vechiul imperiu al Indiilor reuneşte aproape un miliard şi jumătate de oameni. Ce viitor are această lume? Rămânem împărţiţi între două sentimente: admiraţie şi teamă. Mai întâi sentimentul de admiraţie faţă de această ţară–mozaic, compusă dintr-o mulţime de limbi, secte religioase, caste, clase, triburi, etnii etc. care a reuşit, de la obţinerea independenţei în 1947, să rămână unită, în ciuda tuturor forţelor centrifuge latente. Tendinţele separatiste sunt, bineînţeles, mereu prezente, mai ales în Caşmir şi în Punjab, şi, totuşi, India s-a menţinut, rămânând o democraţie laică. Nu putem uita tendinţele autoritare recurente la sfârşitul „domniilor" celor din familia Gandhi, Indira sau Rajiv, însă trebuie să constatăm că principiul democratic a ieşit întotdeauna triumfător.

Al doilea sentiment est cel de teamă, deoarece acest echilibru care s-a păstrat, apare, totuşi, atât de fragil. În această privinţă, evoluţia Bombayului trebuie urmărită îndeaproape, căci capitala economică a Indiei este reprezentativă pentru exacerbarea sentimentelor naţionaliste religioase. Cu atât mai mult cu cât ascensiunii fundamentalismului hindus în India îi răspunde cea a fundamentalismului musulman în Pakistan şi Bangladesh. În acest vacarm extremist, se ridică, totuşi, câteva voci. La începutul anului 1995, Asghar Ali Engineer, un bohra[79] originar din

[79] Sectă şiită ismaeliană. (N.a.)

Gujarat, a fondat la Bombay un *Center for Study of Society and Secularism,* care publică o revistă, *Towards Secular India*[80]. În introducerea primului număr, editorul constată că, în întreaga Indie, nici un ziar „serios" nu este consacrat în întregime problemei secularismului.

Analiza istoriei indiene oferă un exemplu unic în lume de formare progresivă a unei identităţi politice. Fragilitatea, republicii indiene fără îndoială reală devine relativă dacă o situăm într-o continuitate istorică. La prima vedere, istoria Indiei apare ca fiind marcată de o alternanţă de destrămări/invazii şi perioade de construcţie. Construcţiile cu caracter unificator au progresat, de-a lungul timpului. Este interesant de notat că o etapă importantă către construirea statului unitar s-a datorat unei dinastii de origine străină cea a Marilor Moguli, care n-au vorbit niciodată ca limbă maternă vreuna din limbile Indiei. În sfârşit, adevărata unificare a fost realizată de un popor care nu a suferit în nici un fel vreun proces de indianizare — britanicii.

Să nu ne grăbim, totuşi, să tragem concluzii definitive din aceste trăsături ale evoluţiei istorice, cum ar fi despre incapacitatea indienilor de a constitui un stat centralizat: dinastiile Maurya şi Gupta dovedesc tocmai contrariul. Este mai curând vorba de a pune în valoare mesajul Indiei. O dată valurile invaziilor potolite, conducătorii naţionalişti au căutat în general să definească multiplicitatea indiană în cadrul statului–naţiune, adică sprijinindu-se pe un substrat teoretic exogen. Am văzut, pe de altă parte, că evoluţia recentă a acestei ţări tinde să o orienteze către implozie, deoarece trăsăturile majore ale situaţiei interne sunt puseurile separatiste şi ascensiunea naţionalismului hindus, alimentate de diluarea ideologiei congresiste.

[80] *Towards Secular India* (Bombay), vol. I, nr. 1, ianuarie–martie 1995. (N.a.)

Cu toate acestea, se observă că mesajul transmis de India este de cu totul altă natură: statul-naţiune nu este singurul cadru care ne permite să gândim o entitate politică la sfârşitul celui de al doilea mileniu. Putem să spunem că aceasta a devenit o certitudine de la dispariţia URSS şi a Iugoslaviei. Dar, spre deosebire de aceste exemple, India propune un alt cadru. În opinia istoricului indian Ravinder Kumar, India este pe cale de a construi nu un stat–naţiune, ci un stat–civilizaţie[81]. Este, de fapt, pentru prima dată în istorie când un stat încearcă să ţină cont de diversitatea popoarelor sale rămânând, totodată, într-un cadru democratic. Fără îndoială că numai punând în valoare sinteza care este moştenirea ei istorică va fi India capabilă să împlinească această experienţă.

[81] Ravinder, Kumar — „L'Inde: 'Etat–nation' ou 'Etat–civilisation'?" în „Herodot", nr. 71, trim. 4, 1993, p. 43–60.

BIBLIOGRAFIE

Basham A.L., *La civilisation de l'Inde classique*, trad. fr. J. Varenne, Arthaud, 1988; *The Wonder that was India. A Survey of the History and Culture of the Indian subcontinent before the Coming of Muslims*, Delhi, Rupa & Co., 1981.

Bernard J.-A., *L'Inde, le pouvoir et la puissance*, Fayard, 1985.

Bernard J.-A., *De l'empire des Indes à la République indienne, de 1935 à nos jours*, Imprimerie nationale Éditions, 1994.

Biardeau Madelaine, L'Hindouisme. *Anthropologie d'une civilisation*, Flammarion, 1981.

Brown J., *India. The Origins of an Asian Democracy*, Oxford, Oxford University Press, 1985.

Busquet G. şi Delacampagne, C., *Les aborigènes de l'Inde*, Arthaud, 1981.

Cambridge History of India, E.J. Rapson (coord.), S. Chando & Co., ed. a 3-a, 1968, 5 vol.

Casal J.-M., *La civilisation de l'Indus et ses énigmes*, Klincksieck, 1969.

Deliège Robert, *Les intouchables en Inde. Des castes d'exclus*, Editions Imago, 1995.

Dumont Louis, *Homo hierarchicus. Essai sur le système de castes*, Gallimard, 1996.

Encyclopaedia Universalis, Encyclopaedia Universalis Franţa, 1989–1990, 28 vol.

Gandhi Mohandas Karamchand, *Autobiographie ou mes expériences de vérité*, traducerea ediţiei originale G. Belmont, Paris, PUF, 1983.

Graff Violette, *Les partis communistes indiens*, FNSP/Armand Colin, 1974.
Heuzé Gérard, *Où va l'Inde moderne?,* L'Harmattan, 1993.
Humpert Philippe, *Inde: les années Rajiv Gandhi (1984–1989),* L'Harmattan, 1990.
Hurtig Christiane, *Les Maharadjahs et la politique dans l'Inde contemporaine*, FNSP, 1988. „L'Inde et la question nationale", *Hérodote*, nr. 71, timestrul 4, 1993.
Jafferelot Christophe (coord.), *L'Inde contemporaine de 1950 à nos jours*, Fayard, 1996.
Jafferelot Christophe, *La démocratie en Inde. Religion, caste et politique*, Fayard, 1998.
Jarrige Catherine, Jarrige Jean-Francois, Meadow Richard H., Quivron G. (1997), *Mehrgarh. Field Reports 1974–1985 form Neolithic Times to the Indus Civilisation*, Departamentul pentru Cultură şi Turism din Pakistan, în colaborare cu Ministerul francez al Afacerilor Externe.
Kosambi D.D., *Culture et civilisation de l'Inde ancienne*, trad. C. Malamoud, Maspero, 1970.
Kulke H., Rothermund D., *A History of India*, Londra, 1990.
Mallamoud C., *Cuire le monde. Rite et pensée dans l'Inde ancienne*, La Découverte, 1989.
Markovits Claude (coord.), *Histoire de l'Inde moderne*, 1480–1950, Fayard, 1994.
Markovits Claude, *Gandhi*, FNSP, 2000.
Meyer Eric, Tarabout G. şi Vidal D. (coord.), *Violences et non-violences en Inde*, Purusârta 16, Paris, EHESS, 1994.
Nehru Jawaharlal, *An Autobiography*, Oxford University Press, 1982. Indispensabilă pentru cunoaşterea perioadei moderne.

Pourchepadass Jacques, *L'Inde au XXe siècle*, PUF, 1975.
Renou L., *La civilisation de l'Inde ancienne d'après les textes sanskrits*, Lammarion, 1981.
Renou L. şi Filliozat J., *L'Inde classique, manuel des études indiennes*, J. Maisonneuve, 1985.
Rizvi S.A., *That wonder that was India*, vol. II: *A survey of the history and culture of the Indian sub-contintent from the coming of the Muslims to the British conquest, 1200–1700*, Rupa & Co., 1994.
Wolpert S., *A New History of India*, Oxford University Press (ediţia a 4-a), 1993.
Zins Max-Jean, *Histoire politique de l'Inde indépendante*, Paris, PUF, 1992.

CUPRINS

Prefață 5

INTRODUCERE.....11

Capitolul I — PREISTORIA ŞI PROTOISTORIA 16
I. Perioada preistorică 16
II. Perioada protoistorică 19

Capitolul II — INDIA ANTICĂ 30
I. Invaziile şi înnoirile religioase 30
II. Dinastia Maurya 36
III. Marile invazii şi Kushanii 39
IV. Regatele din Deccan 42
V. Gupta şi ultimele regate hinduse 44

Capitolul III — INDIA MUSULMANĂ 52
I. Începutul dominației musulmane (712–1206).....52
II. Sultanatul de Delhi (1206–1526) 56
III. Imperiul Vijayanagar.....66
IV. Imperiul Mogul.....69

Capitolul IV — IMPERIUL BRITANIC ŞI DEZVOLTAREA NAŢIONALISMULUI.....79
I. Începuturile pătrunderii europenilor 79
II. Cucerirea britanică a Indiei (1765–1818).....83
III. Imperiul Britanic al Indiilor (1818–1914) 89

IV. Mişcările naţionaliste şi declinul Imperiului 95
V. Sfârşitul Imperiului şi scindarea 104

Capitolul V — INDIA INDEPENDENTĂ 109
I. Construirea statului şi a naţiunii 109
II. Epoca lui Nehru (1947–1964) 113
III. Interludiul Shastri (1964–1966) 120
IV. Epoca Indirei Gandhi (1966–1984) 121
V. Perioada Rajiv Gandhi (1984–1989) 130
VI. Anii 1990 133

Concluzii — MESAJUL INDIEI 140

BIBLIOGRAFIE 143

Istorie universală **Microsinteze**

Istoria Indiei nu este cea a unei ţări. Este istoria unei lumi, creatoare a uneia dintre cele mai fascinante civilizaţii umane. India poate fi deopotrivă tărâmul pe care s-au născut unele dintre cele mai vechi religii ale salvării (budismul şi jainismul, în secolul al VI-lea î.Hr.), dar şi cel al unei mistici erotice, care adesea a incitat imaginaţia occidentalilor.

Mahabharata şi Ramayana, Vedele şi Upanişadele, poeziile lui Kalidasa (în epoca Gupta) şi cele ale lui Rabindranath Tagore (în secolul al XX-lea), doctrinele yoga — sunt tot atâtea faţete ale Indiei, care au avut, începând din secolul al XIX-lea, un impact din ce în ce mai mare asupra întregii lumi.

Colecţie coordonată de ***ŞERBAN PAPACOSTEA,***
membru corespondent al Academiei Române

În curs de apariţie:

- *VIKINGII*
  de Frédéric Durand
- *CHINA IMPERIALĂ*
  de Denys Lombard
- *CIVILIZAŢIILE AFRICANE*
  de Anne Stamm

ISBN: 973-653-388-3